

PADOMJU CILVĒKA TĒLA
ATTĪSTĪBA LATVIEŠU PADOMJU
LITERATURAS DESMIT GADOS.

Astras Jāņa m. ĀBELĒS
Iestāju pcerējums aspirantūrā.

1950.g.

PADOMJU LITERATURAS UZDEVUMI.

Padomju dzīves attīstība ceļā uz komunismu ir revolucionāra savā būtībā, tāpēc arī padomju literatūras raksturs ir revolucionārs. Kopā ar visu lielo padomju tautu mūsu literatūra ir izgājusi cīņā par komunisma uzcelšanu mūsu Dzimtenē, par pasaules pārveidošanu socialisma garā.

Padomju literatūra iedarbojas uz tautas masām, jo pareizi atspoguļo dzīvi tās attīstībā. Dzīves īstenības spēks, ietverts mākslas darbos, apliecina padomju dzīvi un stimulē tās tālāku attīstību.

Vienīgā mākslas metode, kas izveidojusies socialisma valsts apstākļos - socialistiskais realisms - ļauj pareizi atspoguļot padomju dzīvi.

Engelsa teze par tipiskiem raksturiem tipiskos apstākļos mūsu literatūrā ieguvusi jaunu svarīgu nozīmi. Mūsu dzīves saturs - socialisma celtniecības darbs, tāpēc mūsu literatūras varoņi ir socialisma cēlēji - sociali raksturi socialisma apstākļos.

Padomju mākslas optimistiskais raksturs ļauj saskatīt jauno tipisko, kas dzīvē rodas un attīstās, un to pareizi attēlot. Socialistiskās realisma māksla ir partijiska un idejiska. Tai ir sava noteikta tendence. Mūsu literatūrai jāattēlo socialistiskās dzīves īstenība cilvēces visprogresīvāko ideju garā -

komunisma ideju garā.

Par svarīgāko principu padomju literatūrā izvirzās partijiskuma princips, kas ~~slēp~~^{ir} socialistiskā realisma būtībā. Partijiskuma principu noteikti un skaidri izvirza Ļeņins 1905.gada rakstā "Partijas organizācijas un partijas literatura."

Literatura ir liels spēks, tāpēc tai jāklūst par nepieciešamu komponentu partijas darbā. Ļeņins kaujinieciski vēršas pret buržuaziskajiem literātiem, kuru princips ir mākslinieka neaprobežota brīvība, kas ļauj tam dzīvot "zilņķaula tornī" t.i. atrasties ārpus sabiedriskās dzīves.

Partijiskuma princips dod rakstniekam vislielākās iespējas pareizi attēlot mūsu dzīves tagadni un ielūkoties tās nākotnē, ļauj pareizi novērtēt pagātņi, garantē literatūras patiesumu, īstu objektivitāti, jo bazējas uz jauno, kas mūsu dzīvē veidojas un attīstās.

Vienīgi bolševistiski partijiska rakstnieka pozīcija garantē īstu idejiskumu un mākslinieciskumu literarajā darbā. Lai literatura pilnā mērā apmierinātu tautas intereses, milzīgo darba ļaušu masu intereses, progresīvās idejas jāiemieso augstvērtīgā mākslinieciskā formā. Tikai ar mākslinieciskā pilnvērtīgi izveidotiem literarajiem tēliem mūsu rakstnieki sekmēs padomju dzīves lielos mērķus.

VK(b)P CK vēsturiskie lēmumi par Ļeņingradas žurnāliem, par dramatisko teātru repertuaru un kino

fīlmu "Lielā dzīve" veicināja mūsu literatūras arvien augstāku attīstību, noformulēja tās uzdevumus. Padomju rakstnieka pienākums - solot tautas pirmajās rindās un rādīt tautai tās attīstības ceļu. Bolševiku partija izvirza literatūras uzdevumu centrā jautājumu par tautas audzināšanu. Mūsu jaunā paauzde būs lielo uzdevumu - socialistiskās padomju iekārtas spēka un varenības tālākvirzītāja uz komunismu, tāpēc biedrs Ždanovs saka: "... nepieciešami, lai mūsu literatūra, mūsu žurnāli nenorobežotos no tagadnes uzdevumiem, bet palīdzētu partijai un tautai audzināt jaunatni tādā garā, lai tā būtu bezgalīgi uzticīga padomju iekārtai un pašai izlieudzīgi kalpotu tautas interesēm."1)

Šai sakarā literatūrai jāparāda padomju cilvēka augstās īpašības, jāpaver viņam jākotnes perspektīvas, jānosoda vakardienas dzīves sārņi, kas traucē padomju cilvēka virzīšanos uz priekšu.

Arī latviešu padomju rakstnieki aicināti realizēt šos bolševiku partijas lēmumus. Viņu pienākums literarajos darbos reāli atveidot mūsu dzīves straujo uzplaukumu visās darba un sadzīves nozarēs.

Kolchozu iekārtas sekmīgā attīstība, cilvēku apziņas pārveidēšanās līdz ar dzīves augšupeju, rūpniecības straujie tempi, ko sekmē darba pirmrindnieki, sasniegumi kultūras dzīvē, inteligences izveido-

1) "Par bolševistisko idejiskumu," 28.lpp.

šanās par īstiem padomju cilvēkiem - viss tas realistiski jāatspoguļo latviešu padomju literatūrā.

PADOMJU CILVĒKA TIPISKĀS RAKSTURA ĪPAŠĪBAS

UN TO AVOTI.

Lielā Oktobra Socialistiskā revolūcija sagrāva līdz pamatam veco, satrunējušo kapitalistisko iekārtu, iznīcinot iespēju cilvēkam ekspluatēt citus cilvēkus, iznīcinot nacionālo tautu apspiestību. Cilvēks tika atbrīvots no prāvatīpašuma važām. Lielās pārvērtības, kuru rezultātā nodibinājās Socialisma iekārta, prasīja jauna tipa cilvēku - padomju cilvēku, kam pilnīgi jauna attieksme pret valsti, partiju, sabiedrību, darbu un ģimeni.

Padomju cilvēkam jāsekmē komunisma uzcelšana, tāpēc valsts aparats un bolševiku partija veic visplašāko masu audzināšanas un pāraudzinašanas darbu. Šis darbs prasa milzīgas pūles, jo cilvēkos vēl ir daudz veco nogulāņu no aizgājušās iekārtas.

Šķiru antagonisms, nemitīgā konkurences cīņa, cilvēku savstarpējās naidīgās attieksmes ir kapitalistiskās iekārtas raksturīgas pazīmes. Buržuaziskā māksla cenšas novirzīt sabiedrības progresīvo slāņu uzmanību no politiskās cīņas. Tā propagandē mietpilsonismu, vienaldzību un ieslīgšanu sīkajā personiskajā dzīvē. Buržuaziskās literatūras "tīrās" mākslas teorija kalpo reakcionāro šķiru cīņai pret revolucionāra-

jām šķirām, deklarē ~~tā~~ bezidejiskumu, lai maskētu savu naidīgo nostāju pret tautas masām.

Kapitalistiskajā sabiedrībā visu cilvēka dzīvi noteic privatīpašuma intereses, naudas maisa kundzība kropļo cilvēka dzīvi. Kapitalisma izkropļotais cilvēks kļuvis par mašīnu, zaudējis savu individualo seju. Jau Marks teica: "... nauda ir vispārīgs individualitāšu izkropļojums, kuras tā pārvērš pretstatā un piešķir tām īpašības, kas pretējas viņu pašu īpašībām."¹⁾

Padomju cilvēkam ir dota iespēja savus talantus vispusīgi attīstīt. Cilvēka individualitāte, viņa radošais darbs sabiedrības labā palīdz visai mūsu dzīvei "mainīties uz augšu" - kā saka mūsu tautas dzejnieks J. Rainis.

Buržuji nekaunīgi apmelo mūsu zemi un tautu, sacīdami, ka Padomju Savienībā visi cilvēki nolīdzināti pēc viena mēra, ka visiem ir vienādas vēlēšanās, gaume un vajadzības. Zinām, ka taisni kapitalisma režims cenšas nonivelēt cilvēkus, pazemot to pašcieņu, pārvērst tos kapitālā īpašumā un cilvēka spējas nodot kapitāla kalpībā.

Personības brīvība Padomju Savienībā ir īsta brīvība, padomju cilvēks ir brīvs no pastāvīga nemiēra par rītdienu, no bailēm par bezdarbu.

Biedrs Staļins, atbildot amerikāņu laikrakstu apvienības priekšsēdētājam Rojam Hovardam, teica:

1) "Ob iskusstve", str.42, 44.

"Jūsu jautājumā manāma doma, ka socialisma sabiedrība noliedz personības brīvību. Tas nav pareizi... Šo sabiedrību mēs uzcēlām, nevis lai apspiestu personīgo brīvību, bet gan lai cilvēka personība justos patiesi brīva."¹⁾

Imperialisma laikmeta filozofi pauž uzskatus, kas neatzīst cilvēka prāta spējas, nonicina kulturu, ko garajā attīstības gaitā rādījusi cilvēce. Šopenhauers nolēmis cilvēkam nebeidzamas ciešanas, padarījis to par grēcinieku, kam vaina jāizpērk ar visu savu nožēlojamo dzīvi. Rietumos ir filozofu grupa, kas glorificē "varenā" cilvēka dzīvniecisko dabu. Špenglers nosauc cilvēku par plēsīgu dzīvnieku; Sartre pasludina augstprātīgo morali, ka cilvēkam viss atļauts. Tādi uzskati kalpo fašisma tieksmēm, kas sludina rašu nevienlīdzību un attaisno cilvēka pērkamību.

Padomju cilvēks ir pret zemošanos izvirtušās rietumu kulturas priekšā, kas tagad nonākusi marasma stāvoklī. Marksistiski leņiniskais pasaules uzskats apbrūno padomju cilvēku cīņā pret vieļiem tautu verdzinātājiem un socialisma pretiniekiem.

Mūsu sabiedrību virza tās morali politiskā vienība, tautu draudzība un padomju patriotisms. Padomju tautu draudzība radās ilgajās cīņās ar šķiras pretiniekiem, nostiprinājās pilsoņu kara laikā, Lielajā Tēvijas karā un mierīgas socialisma celtniecības periodā. Padomju patriotisms ir cildenākās padomju cil-

1) "Partizdat," str. 15.-16., 1937.g.

vēka jūtas, kas ir mūsu rīcības pamatā.

Padomju cilvēks ir bezgalīgi uzticīgs padomju sabiedriskajai iekārtai, tāpēc padomju patriotismā organiski apvienojas mīlestība uz socialisma Dzimteni un naids pret visiem ienaidniekiem, pret jebkuru cilvēka apspiestību. Mēs varam būt lepni uz saviem revolūcijas iekarojumiem. Padomju cilvēka nopelns arī tas, ka Lielajā Tēvijas karā cilvēce tika izglābta no iznīcības fašisma jūgā. Imperialisti nespēj aizklāt vispasaules darbaļaužu skatus uz Padomju zemi, kur darbs ir kļuvis goda, slavas un varonības lieta. Padomju cilvēks ir paraugs īstai cilvēcībai, viņš stāv pāri visiem citiem cilvēkiem ar sava prāta un jūtu spēku. Jāatceras biedra Staļina vārdi: "... pēdējais padomju pilsonis, kas brīvs no kapitalisma važām, ir galvas tiesu augstāk pat jebkuru ārzemju augsti stāvošu mundierotu varas vīru, kas nēsā uz saviem pleciem kapitalisma verdsības jūgu..."¹⁾

Mūsu valsts konstitūcija nodrošinājusi visiem padomju pilsoņiem vienlīdzīgas tiesības uz darbu un atpūtu. Brīvais strādnieks var kļūt par stachanovietī, darba racionalizatoru un tā realizēt ar savu apzinīgo darbu valsts plānu pirms termiņa. Tas var jebkurā veidā izvērst savu personību. Lauksaimniecības arteļi ļauj cilvēkam sasniegt augstas, vēl neredzētas ražas. Zinātnes un mākslas darbinieks veltī savus spēkus kultūras nepārtrauktai augšupejai. Padomju cilvēks aug un veidojas līdz ar visas mūsu dzīves

1) "Lepniema jautājumi". 893.lpp.

attīstību. Cilvēka augšanā ir nozīmīgs viņa darbs kolektīvā, jo kolektīvajā darbā pieaug cilvēka atbildības sajūta. Maksims Gorkijs padomju darba cilvēku raksturo šādi: "... Viņš apzinās atbildību pret materialu, ar kuru strādā, pret tehnisko procesu, kurā piedalās, pret kolektīvu, kurā uzrāda savas spējas, pret partiju un šķiru, kurā viņš nav algaazis, bet viena no šķiras radošām vienībām. Viņš ir darba kolektīva daļa, nepieciešama, dažreiz galvenā, -viņš apvieno un sabiezina kolektīva enerģiju darba procesā. Viņš izjūt savu dziļo atbildību."¹⁾

Boļševistiskā kritika un paškritika palīdz attīsties padomju sabiedrībai, jo tā ir principiāla un zinātniski noteikta. Padomju sabiedrībā, kur likvidētas antagoniskās šķiras, cīņa starp veco un jauno notiek kritikas un paškritikas veidā, tāpēc kritika un paškritika ir mūsu dzīves attīstības dzinējspēks, jauns attīstības tips, jauna dialektikas likumu sakarība. Tā palīdz izskaust vecās paliekas cilvēku apziņā, pārvarēt egoismu, kūtrību un rātīnu darbā. Viens otrs vēl pārkāpj socialistiskā darba disciplīnu uzņēmumos, kolchozos, valsts iestādēs. Tāpēc mūsu partija ir modra cīņā pret visām dzīves negatīvajām parādībām, kas kavē socialisma valsts pilsonim ceļu uz kōmunismu. Padomju iekārtā dzīvojot, cilvēkā izveidojušās jaunas tipiskas rakstura īpašības.

1) "Par literatūru", 150.lpp.

Lai uzskicētu padomju cilvēka tipiskās rakstura iezīmes, jāatceras, ka cilvēka rakstura jēdzienā ~~ne-~~^{atbilst} ~~ne-~~ tā attieksme pret sabiedrību, pret darbu, pret dabu, kas saistās ar viņa pārliecību, un ko noteic marksistiski ļeņinskais pasaules uzskats.

Mēs nevaram teikt, ka ir divi cilvēki ar absolūti vienlīdzīgiem raksturiem, bet varam izvirzīt cilvēka tipiskās rakstura īpašības. Fr.Engels saka: "Katra persona ir tips, bet līdz ar to arī pilnīgi noteikta personība."¹⁾ Pirmos pamatus personības attīstībai mūsu zemē liek stiprā padomju ģimene un padomju skola. Tā jaunais padomju pilsonis izaug par cilvēku ar spēcīgu raksturu. Bolševiku partija uzrāda neskaitāmus paraugus, kādam jābūt īstam padomju cilvēkam.

Svarīga padomju cilvēka rakstura īpašība ir bolševistiska principialitāte, ko prasa mūsu dzīves dialektiskā attīstība. Biedrs Staļins un Ļeņins ir cildeni paraugi šādai principialitātei. Ikviens solis biedra Staļina darbā vēltīts darbaļaužu dzīves pacelšanai un to stāvokļa nodrošināšanai. Par proletariāta vadoni Ļeņinu lasām šādus atzinīgus teikumus: "Mūsu partijas vēsturē ir bijuši momenti, kad vairākuma ieska-
ti vai partijas acumirklīgās intereses sanāca konflik-
tā ar proletariāta kardinalajām interesēm. Tādos ga-
dījumos Ļeņins bez pārdomām noteikti nostājās prin-
cipialitātes pusē pret partijas vairākumu."²⁾

1) "Markss un Engels". "Par literatūru". (krievu val.)
Maskavā, 1933.g.130.lpp.

2) J.V.Staļins. Raksti. 6.sēj.56.lpp.

Padomju cilvēkam raksturīga arī neatlaidība un rakstura stingrība. Nepietiek, ja cilvēks strādā tikai t.s. iedvesmes brīšos, kad iedomājas savu spēku kāpinājumu, jo nozīmīgā ir tikais sistematisks darbs.

Padomju cilvēks neapstājas grūtību priekšā, kas to kavē realizēt savu mērķi. Viena otra neveiksme vēl vairāk kāpina viņa enerģiju, koncentrē tā spēkus jaunām darba uzvarām. Padomju cilvēku panākumi neapreibina un nepadara to uzpūtīgu. Visur dzīvē redzama padomju cilvēka aktivitāte, ~~ne~~ nekur pasaulē nav tādu iniciatoru, darba entuziastu kā mūsu zemē. Cīņā ar dabu cilvēks rod aizvien jaunus atklājumus, jo ziņa, ka neizzināmu lietu nav, un ka tās atklāt ir tikai laika jautājums. Šī pārliecība spārno padomju cilvēku, liek tam vēl aktīvāk iesaistīties komunisma celtniecībā.

J. Umanskis savā brošūrā "Personība sociālistiskā sabiedrībā" aicina boļševiku partiju stāvēt nomodā par mūsu cilvēku p o l i t i s k o aktivitāti: "Viena no patiesā demokratisma spilgtām izpausmēm PSRS ir strādnieku, zemnieku un intelligences augstā sabiedriskā un politiskā aktivitāte."¹⁾

Padomju cilvēkam - savas zemes saimniekam raksturīgs optimisms, ticība savas taisnās lietas uzvarai. Mūsu ļaudis nepazīst tā sauktās pasaules sāpes, tukšu spriedelēšanu par dzīves jēgu, rakņāšanos personīgās

1) 25.lpp.

dzīves sīkumos. Mēs ticam dzīves augšupejai, ticam tautas masu jaunrades spēkam, jo biedrs Staļins saka: "Ticība masu jaunrades spēkam - tā ir tā pati īpatnība ļeņina darbībā, kura deva viņam iespēju izprast stichiju un ievirzīt tās kustību proletariata revolūcijas gultnē."1)

Tāpat arī drošsirdība, varonība, bezbailība cīņā ir ļeņiniskā tipa cilvēka rakstura īpašība. Padomju cilvēks nīst glēvumu un padevību ļaunumam. Varonība pie mums nav atsevišķu individu, izlases cilvēku īpatnība, bet ikviens padomju cilvēks cīņā un darbā var kļūt par varoni. Padomju cilvēks ir godīguma un taisnīguma paraugs, tāpēc, atziņt savas un citu cilvēku kļūdas ir mūsu svēts pienākums. Boļševistiskās kritikas un paškritikas gaismā padomju cilvēkos aug viņu atbildības sajūta. Padomju valsts un sabiedriskajiem darbiniekiem jābūt sevišķi priekšzīmīgiem godīguma un taisnīguma ziņā. Tāpēc biedrs Staļins saka: "...jautājums par valsts aparātu ir viens no kardinalākajiem visas mūsu celtniecības jautājumiem. Vai valsts aparats strādā godīgi, vai ņem kukuļus, vai tas ievēro taupību izdevumos vai izšķērdē tautas īpašumu, vai tas strādā blēdīgi, vai kalpo valstij ar sirdi un dvēseli, vai tas ir nasta darbaļaudīm, vai palīdzības organizācija darba ļaudīm, vai tas ievieš proletariata likumības ideju, vai demoralizē iedzīvotāju apziņu šīs idejas noliegšanas garā?.."2)

1) J.V.Staļins. Raksti. 6.sēj.59.lpp.

2) ibide 230.-231.lpp.

Mūsu jaunā, apzinīgā darba disciplina stimulē cilvēku, labam un godīgam darbam. Savā runā pirms vēlēšanām Maskavas pilsētas Staļina vēlēšanu apgabala vēlētajū sapulcē 1937. gada 11. decembrī biedrs Staļins norādīja, kādiem jābūt Ļeņina tipa politiskajiem darbiniekiem, tautas deputātiem, kas bezgala uzticīgi komunisma lietai. Tiem jābūt skaidriem un noteiktiem darbā, bezbailīgiem un nesaudzīgiem cīņā pret tautas ienaidniekiem, brīviem no katras panikas sarežģītos brīžos, gudriem un nesteidzīgiem, taisniem un godīgiem, kas mīl savu tautu kā to mīlēja Ļeņins.

Lielā darba tautas vadība, revolūcijas ģenija - Ļeņina un viņa ģenialā darba turpinātāja biedra Staļina dzīve un darbi ir dižens paraugs, kas jāpatur prātā un sirdī ikvienam padomju cilvēkam. Viņu liesmainās runas un raksti ir spēka un gudrības avots padomju cilvēkam cīņā par komunismu. Diženo domu kvēli tautā nesdami, vairosim tautas masu spēku.

Kādreiz sengrieķu prātnieks Hogens staigāja dienas laikā ar aizdegtu lukturi rokā, meklēdams cilvēku, kas būtu šā vārda cienīgs, bet neatrada tādu. Vecais grieķis nezināja un nevarēja zināt, kāds varētu būt šā cildenā vārda nesējs, bet viņš tikai neskaidri nojauta sava laika dzīves netaisnību. Vajadzēja aizriņķēt gadu simtiem, līdz socialistiskās revolūcijas laikmets izveidoja jaunu cilvēku, īstu cilvēku, kura vārdu Maksims Gorkijs rakstīja ar lielo burtu, un kura vārds skan lepni.

Padomju cilvēks ir padomju literatūras galvenais tēls. Šai sakarā jāateerā biedra Staļina novēlējums rakstniekiem: "Jums, rakstniekiem, jābūt cilvēku dvēseļu inženieriem". Padomju literatūras sasniegumi rāda, ka padomju rakstnieki pareizi sapratuši savu lielo pienākumu. Ir daudz vērtīgu literātu darbu, sevišķi krievu padomju literatūrā, kas pareizi attēlo padomju cilvēku tā attīstībā. Tikai dzīvs, plastisks, pilnasinīgs cilvēka tēls pārliecina lasītāju. Šai sakarā Maksims Gorkijs, runādams par lugām teica: "Cilvēks lugā jāveido tā, lai katra viņa teikuma, katras darbības jēga būtu pilnīgi skaidra, lai to varētu nicināt, nīst un mīlēt kā dzīvu."¹⁾ Šāds augsts uzdevums attiecas arī visiem citiem literatūras žanriem. Socialistiskā realisma metode ļauj lietot visus literatūras žanrus un dažādus mākslinieciskus paņēmienus, ieteic visus līdzekļus, kas kalpo patiesa mākslas tēla radīšanai. Bet reālais, dzīvais varonis, cilvēks, kas rada socialisma kulturu, ir tomēr augstāks un lielāks par mūsu stāstu un romanu varoņiem, dzīves skaistums ir lielāks par tā atspulgu mākslā, tāpēc rakstnieka uzdevums ikdienas vērot padomju cilvēku.

1) "Par literatūru". 126.lpp.

PADOMJU CILVĒKA TĒLA ATTĪSTĪBA LATVIEŠU PADOMJU
LITERATURĀ.

1. Latviešu padomju literatūras 1940./41.gada
perioda devuma nozīme padomju cilvēka tēla
atveidojumā.

Pēc 1940.gada jūnija un jūlija vēsturiskajiem notikumiem latviešu tauta nostājās uz padomju ceļa. Vienprātīgi iesaistoties lielajā Padomju socialistisko republiku saimē, mēs nostiprinājām draudzību ar lielo krievu tautu un visām citām padomju tautām. Boļševiku partija sāka plašu masu veidošanas darbu par īstiem padomju cilvēkiem. Šai laikā mūsu rakstnieki kļuva par tautas kultūras dzīves veidotājiem, par avangarda cīnītājiem. Liela nozīme bija LPSR Rakstnieku Savienības atklāšanai 1940.gada 26.oktobrī. Rakstnieku Savienība uzņēma savā saimē visus tos literātus, kas gāja kopšāli ar darba tautu. Savā deklarācijā rakstnieki solīja atveidot padomju dzīvi un cilvēku visā tā daudzveidībā. Lai to veiktu, bija jāiepažīstas ar lielajiem krievu klasiskajiem un padomju literatūras daiļdarbiem, kā arī jāapgūst socialistiskā realisma principi.

Pirmajā latviešu padomju rakstnieku darbības posmā līdz Lielajam Tēvijas karam ir vēl tikai nedaudz darbu, kuros kaut cik reāli atspoguļota jaunā padomju cilvēka veidošanās. Pati Rakstnieku Savienība at-

zīst, ka 1940.gada dažos mēnešos paveiktais darbs nav bijis ražīgs. Redzam, ka dzejoļos vēl daudz deklarativa elementa, pārdzīvojumos vēl visai maz īstu jūtu siltuma. Padomju cilvēka prieku par lielo, jauno dzīvi vistairāk pauž lirika, Dzejnieki V.Luksis un A.Sakse labi izprot laika lielumu. Dzejolī "Šai laikā" A.Sakse saka:

"... Vēl gadus atgūsim, kas mums reiz rupji zagti,
darbs vedīs gaišās prieka augsthenēs,
kur celsim karogu, ko slepus audām nakti
šis laiks ir liels - lai lieli esam mēs."¹⁾

Atbrīvotā strādnieka darba prieku izteicis M.Rudzītis dzejoļos "Dzīves kalēji" un "Akmenskaldītāju dziesma". "Dzīves kalējos" dzejnieks tēlo jauno darba dienu:

"Dun jaunā darbdiena, dimd fabrikās un ostās,
Kas dzīvi ceļ, to dzīve saulup sauc, -
Tiem rītdiena kā gaisma blakus nostās."²⁾

Padomju pilsoņa lepnuma jūtas ieskanas A.Baloža vārsnās. Jau 18 gadu vecumā jaunais padomju cilvēks var vēlēt Augstāko Padomi un viņš ir pārliecināts, ka ievēlēs tautas labākos cilvēkus.

Kopības apziņu ar visu lielo daudzmiljonu padomju tautu izjūt Pavils Vīlipsis poemā "Oktobris" ("Karogs", 1940.g.Nr.3.) un A.Grigulis poēmas fragmentā "Vakars Maskavā" (Ibid.)

1) "Padomju Latvija" 1940.g.49.nr.

2) "Literatūras avīze" 1940.g.2.nr.

Formā un saturā gatavākais dzejolis par šo temu ir J.Sudrabkalnam "Kremlī satiekas brīvas tautas". Dzejnieks stāsta, ka padomju cilvēks bez naida un iekāres sniedz dāvanas roku, ar pašāvību raugās nākotnē, kaut arī tai laikā slimajā Eiropā plosās otrs pasaules karš.

Prozas darbi 1940.gadā sniedz vēl maz jauna. I.Lēmāņa stāstos tēlotie cilvēki visai schematiski un to veidojumā neredzam meistara roku. Stāstē "Traktoriste Kristīne" autors parēda budžu izkalpinātu laukstrādnieci, kas, neverēdama paciest saimnieces apvainojumus, aiziet pasaulē. Rakstnieks nekā nestāsta par Kristīnes tālākajām gaitēm, līdz beidzot ieraugām viņu laimīgi smaidošu uz traktora pirmajā padomju gadā. Šās traktoristes tēlā nevaram saskatīt nekādu spilgtāku iesīmju, kas ļautu to paturēt atmiņā.

1941.gada prozā jau vairāk parādās socialistiskās darba temas, un padomju cilvēka pārdzīvojumā izpausme lirikā irgūst lielāku spēku. Mazliet pasmagi, bet dziļā nopietnībā skan A.Griguļa heksametri dzejoli "Pirmais Padomju pavasaris" ("Padomju Latvija" 1941.g. Nr.95.). Še jūtam patiesu prieku un pašāvību jaunajam laikam, ticību jaunajai dzīvei.

Padomju cilvēks ir līkums lielajā cilvēku saimē. Gaļšajās maija dienās tas piemin Ļeņinu, jūt dziļu godbijību pret biedru Staļinu. Par to runā J.Sudrabkalns savā dzejolī "Maijs". J.Sudrabkalns redz padomju zemes darbīgās pilsētas un ciemus, tautas - brīvas no pagātnes

cietumiem, varono padomju valsti. ("Amuras lāse" "Karogs" 1941.g.Nr.2.) Šādu meistarisku dzejoļu vēl ir maz, bet jūtams, ka padomju dzīves īstenība ar savu bagāto saturu liks uzplaukt spēcīgai latviešu padomju lirikai.

1941.gada prozā atklājas dažas padomju cilvēka tipiskas rakstura iezīmes, cilvēka augšana socialistiskajā darbā. J.Niedres stāstā "Ceturtnā fabrika" ("Karogs" 1941.g.5.nr.) tēlota apzinīga strādniece Līze Grava, kas protestē, ka nacionalizētajā fabrikā viss paliek pa vecam. Viņa saka: "Iedomājaties tikai, kas notiek: kungs par direktoru, vecie meistari par vadītājiem. Iznāk, ka tikai mainīts nosaukums "Padomju Latvija" un ar to viss galā."

Redzam, ka Grava cenšas neorganizēt sarkanās palīdzības šūnu, bet tanī vēl niecīgs dalībnieku skaits; tomēr stāsta gaitā manām, ka pieaug strādnieku politiskās un darba aktivitāte. Kolektīvs panāk, ka līdzšinējā direktora vietā ieceļ apzinīgo meistaru Klaustiņu. Autors pareizi izcēlis strādnieku aktivistu darba nozīmi un Līzes Gravas tēlā parādījis tās aktivitāti un visai augsto apzinīgumu.

Jaunu cilvēka attieksmi pret darbu un jaunu īpašību augšanā darba procesā reāli tēlo J.Grants atāstā "Notikums ar virpu" ("Karogs" 1941.g.6.nr.). Fabrikas direktora ietekmē virpotājs Līcis apņemas racionalizēt darbu. Enerģiski viņš stājas pie savas virpas uzlabošanas darba, bet tā salūzt. Tālāk redzam viņu pie cita

darba - pie urbja mašīnas. Šo mašīnu virpotājam izdo-
das pārveidot tā, ka tā samazina produkcijas brāķi.
Simpatiska ir Līča rosme racionalizatora darbā, bet
lasītāju tomēr neapmierina fakts, ka viņa virpa tika
atstāta novārtā. Līcis stāstā parādīts kā īsts padom-
ju iekārtas strādnieks, kas mīl savu darbu un cenšas
uzlabot tā papēmienus.

Jau plašāks personažs ir A.Sakses stāstā "Lūzums"
("Cīņa" 1941.g.102.-109.nr.). Autore pieskārsies sva-
rīgiem momentiem darbaļaužu dzīvē: socialistiskās
sacensības organizēšanai un cīņai ar kapitalistiskām
paliekām cilvēka apziņā. Cilvēki, kas jau stingri no-
stājušies uz padomju dzīves ceļa, ir apzinīgā strād-
niece Kārklīņa un fabrikas direktore Austrā Liepa.
Pareiza ir direktores nostāja pret strādniekiem. Viņa
patī agrāk bijusi strādniece, tāpēc pazīst strādnieku
dzīvi un darbu. Austrā Liepa grib nostāties savu strād-
nieku priekšā kā to vecākā biedre. Instinktīvi viņa
jūt reakcionārā meistara Baumaņa naidīgo attieksmi
pret padomju darbā un padomju dzīvi. Bet saprot, ka
tā atļaišanai jābūt audzinošai un ļaunums jāatmasko.
Stāsta trūkums tomēr tas, ka neredzam Baumaņa atmasko-
šanas. Strādnieku vidū izceļas pavecās strādnieces
Kārklīņas tēls. Kārklīņai ir noteikta savas šķiras ap-
ziņa, tāpēc padomju dzīves straujie tempi aizrauj arī
viņu. Tā izsauc uz sacensību fabrikas labāko audēju
Briedi. Šis pasākums tomēr nerit gludi, jo darbu jauc
kaitnieki. Strādnieces Kārklīņas un direktores Liepas

uzskati saduras jautājumā par aizdomās turēto kaitētāja atlaišanu no darba. Bēc dabas impulsīvā Kārklīņa prasa atlaist Baumanī un arī Irmu Sīlītī, kas atrodas tā šetekmē. Bet direktore domā, ka Irmu varēs pāraudzināt, jo viņa ir strādnieku bērns, kas kapitalistiskās pasaules cilvēku ietēmē nokļuvis no istā ceļa. Rakstniece rāda Irmu kā visai godkāriģu cilvēku. Direktore domā, ka Irmas godkāre jāpārvērš ventībā kalpot tautai, jāpārvērš par sabiedrisku dzinējspēju. Irmas rakstura maiņa sākas pēc izbraukuma ar meistarū Baumanī un bijušā direktorū Lausu. Irmai atsakās piedalīties diversijā - fabrikas mašīnu postīšanā, jo viņai bailes, kā tā kā tā reiz nedarbā pieķers. Pēc sarunas ar direktorū Irmā Sīlītē šķiet kautkā aizlūzis un viņa sāk raudzīties ar lielāku bijību uz cilvēkiem, kurus agrāk nicinājusī. Viņa nostājas uz jauna ceļa. Irmas pāraugšanu autore gan neparāda, bet parāda lūzumu viņas apziņā.

A. Sakses talanta iezīme ir tā, ka viņa akcentē tēlu psihologiju. Ar labām sekmēm autore stāstā rāda, kā pieaug strādniešu apzinīgums socialistiskā darba procesā.

Stāsta pozitīvie tēli - direktore Liepa un strādniece Kārklīņa iezīmēti un raksturoti pareizi, bet nav līdz galam izveidoti.

1940./41. gada periodā latviešu padomju rakstnieki aizsāk savos literarajos sacerējumos padomju

cilvēka tēla veidošanu, tēlo socialistiskās apziņas mošanos cilvēkā un jaunu īpašību veidošanos darba procesā, bet nedod neviena pilnasinīga, līdz galam izveidota, padomju cilvēka tēla. Trūkumu pamatā - nepilnīga padomju dzīves un cilvēku pazišana un socialistiskā realisma metodes nepilnīga apgūšana.

Lirikas žanrā padomju cilvēka pārdzīvojumus vislabāk pratis izteikt J.Sudrabkalns, sevišķi akcentēdams cildenās padomju tautu draudzības motivu.

2) Lielā Tēvijas kara laika literatūrā.

a) Šās literatūras kaujinieciskais raksturs ciņā par atbrīvošanos no fašistiskā iebrucēja.

1941.gada 21.junijā sākās vācu fašistu nodevīgais iebrukums padomju zemē, kas pārtrauca mūsu valsts socialistiskās celtniecības periodu un sacēla padomju tautas svētajā Tēvijas karā pret zvēnīgo ienaidnieku.

Padomju kaujinieku pienākums bija atbrīvot ne tikai mūsu pašu zemi, bet arī atevabināt Eiropas tautas no vācu fašisma jūga.

Latviešu tautas likteni šai laikā labi raksturo mūsu tautas dzejnieks J.Sudrabkalns:

"Mēs tikko bijām izgājuši darbā,

Kad uzbruka ļauns, viltīgs ienaidnieks -

Un visa saime gāja ciņā skarbā."

Dzimtenes mīlestība un kvēls naidis dega tais dienās visu padomju cilvēku sirdīs, jo biedrs Staļins saka: "Nevar uzvarēt ienaidnieku, neņemcoties iepriekš ienīst viņu visiem dvēseles spēkiem." Padomju cilvēks Tēvijas karā bija daudz pārāks par fašistisko iebrucēju, radīdams jaunu kara tehniku, kas sevišķi kara otrā pusē daudzkārt pārsniedza labi apbruņotā ienaidnieka tehniku. Mūsu kaujinieku augstā kara māksla, generalisimā biedra Staļina stratēģija un boļševiku partijas modrā vadība bija liela garantija uzvarai.

Padomju cilvēks skarbajā frontes ikdienā, nāves draudos, savas cildenās rakstura īpašības parādīja kāpinātā veidā. Arī tādi, kas dažkārt bailojās mest visu

sevi izšķirīgā cīņā, kolektīvā ieguva rūdījumu.

Līdzī visai tautai cīņā gāja arī padomju rakstnieki. Personiskā kauju pieredze un pārdzīvojumi, kā arī biedru nostāsti deva vielu literariem darbiem, tā izteicot skaudru un neviltotu patiesību par trauksmaino dzīvi. "Patiesība par karu - tas ir stāsts, kas satricina dvēseles un sirdis" - raksturo kara laika literatūru krievu padomju rakstnieks Tichonovs. Pirmais lielākais padomju literatūras darbs par padomju cīnītāju varonību lielajā cīņā - V.Grosmana "Tauta nemirstīgā" spēja parādīt šās dzīves patiesību spēcīgā izteiksmē, attēlot padomju cilvēka uzpurēšanos tautas labā.

A.Upīts saka, ka literatūra par Lielo Tēvijas karu prasa jaunus paņēmienus vārdu mākslā: "tagadējais karš ar savu nepieredzēto iznīcināšanas tehniku un masu hekatombām visu ieroču šķiru drausmīgos triecienos pārmac niecīgo cilvēka būtni, bet līdz ar to atraisa tautā līdz šim nepazītus gribas, drosmes un varonības pretspēkus. Visu to uzgleznot un atdarināt vien vārda mākslai jāmeklē jauni konstrukcijas, kombinācijas, iekšēja un ārēja ritma, krāsu, blīvuma un skaņu sprauguma veidi...¹⁾

Dzejas darbos, kas tēlo padomju kaujinieku varonību, mēs arī atrodam jaunus izteiksmes meklējumus, kas palīdz atklāt kaujinieka cildeno tēlu.

1) "Karogs" 1942.g.

Latviešu padomju rakstnieki, kam bija vēl maz pieredzes padomju cilvēka atveidojumā, kauju ugunīs iepazīna viņu pilnībā. Mūsu literatūra šai laikā reprezentējās galvenokārt īsā stāsta žanrā, līroepikā un lirikā. Frontes avīzē figurēja daudz "očerku" par kaujām un pašiem kaujiniekiem. Kara sākumā dominēja himniskas vārsmas un kauju dziesmas. Epikā sākumā vairāk redzam partizana tēlu, bet vēlāk ierindas kaujinieku un komandierā. Visos partizanu tēlojumos ir lauku dzīves fons un partizanu dīņas motīvs - atriebība fašistiskajiem okupantiem par nodarītajām pārestībām. Spēcīgs stimulē mūsu kara laikā dzejā bija latviešu strēlnieku divīzijas cīņas. Šo cīņu norisi un padomju kaujiniekus ar augstām moralām īpašībām un prasmi kara mākslā savos stāstos veiksmīgi rāda V.Lācis, A.Grigulis, J.Grants un I.Muižnieks

b) Padomju cilvēks-cīnītājs frontē, partizanu gaitās un aizmugurē.

Padomju cilvēks kā jaunas formācijas tips ar savu īpatno seju un rakstura īpašībām mūsu dzejā ienāk tikai Lielā Tēvijas kara laika literatūrā. Jauno tipisko apstākļu sastāvā kara laikā palīdz rakstniekam veidot padomju cilvēku jaunā gaismā, jo viss cilvēka spēks šais dienās sakoncentrēts vienam uzdevumam - pēc iespējas ātrāk izcīnīt uzvaru. Tēvijas kara laika literatūra tēlo gan frontes cīnītāju, gan partizanu, gan aizmugures darba varoni. Visplašāk un vislabāk latviešu padomju literatūrā parādīts frontes kaujinieks. Galvenā nozīme

Šai ziņā ir kara stāstiem. Izcilus padomju cīnītāja varonības piemērus rāda arī J. Vanags savās baladēs. Uz drūmā kara dzīves fona izveļas drosmīgā, bet humanā karavīra tēls.

V. Lāča stāsts "Nākotnes kalēji" ir pirmais lielākais darbs, kas skar temu par padomju cīnītājiem. Autora nolūks, šķiet, te ir bijis parādīt latviešu strēlnieku divīzijas varonīgo spēku. V. Lācis tēlo divīzijas formēšanos Gorochovecas nometnē, tāpat arī cīņas pie Maskavas un pie Starajas Rusas. Autors stāstā vairāk izcēlis divas galvenās personas - apzinīgo latviešu strādnieku Balodi no Rīgas mašīnfabrikas un tās fabrikas direktora dēlu - jaunieši Elgotu. Rakstnieks rāda abu veidošanos un augšanu gan aizmugures darbā gan cīņu gaitās. Simpatiska viņu aktivitāte un prasme iekļauties kolektīva darbā. Strādādams kolchozā, Balodis saka, ka neviens darbs tam nav par grūtu, kas kalpo uzvarai. Ja kāds dažkārt taisās pagurt, Balodis cenšas to balstīt un apliecina: "Iznāk, ka visi darām vienu un to pašu darbu, visi karojam, cits ar šauteni, cits ar āmuru, cits tāpat ar izkapti un dakšām." Kad formē latviešu strēlnieku divīziju, Balodis dodas turp. Nematnē redzam karavīru patriotismu, kolektīva nesalaužamo spēku. Spontāns prieka vilnis pāršalc masas, uzgavilējot mīļotajam biedram Staļinam.

Vēsturiskajos brīžos atklājas jaunieša Harija Elgota centība piedalīties lielajās cīņās. Strēlnieku rindās viņu nepieņem jauno gadu dēļ, bet viņš kājām

nostaigā 400 kilometru garu ceļu uz Gorochovecas nometnī, līdz arī viņu pieņem divizijā. Harijs vēlāk ar savu rīcību pierāda, ka ir īsts padomju patriots. Viņa nopelns, ka tiek atklāta spiega Ludviga nošiedzīgā darbība.

Drošs un varonīgs ir strēlnieks Balodis kaujas laukā. Autors izcēlis arī viņa individuālo dabu. Tā atklājas viņa jūtās pret sanitari Irmu Dzilnu. Irma ir vienkāršs padomju cilvēks, bet savu darbu tā veic pašizliedzīgi. Irmas Dzilnas nāve dziļi sāpina Balodi, bet viņš savas sāpes cenšas pārvērst vēl lielākā naidā pret ienaidnieku. Viņš apliecina: "Mēs viņu atriepsim, Harij. Simti un tūkstoši samaksās par viņas dzīvību savām melnajām nezvēra asinīm ... Mums jāpūlas dienām un naktīm, lai drīzāk pilnībā piepildītu taisnību. Kad pēdējais iznīcinātais fašists nokritīs no mūsu tēviņas robežām, tikai tad mēs drūkstam apskatīties, vai nav jau diezgan."¹⁾

V.Lācis savu stāstu par latviešu strēlniekiem uzrakstījis himniskā pacilātībā, tur daudz revolucionāra patosa un gaišas rītādienas uzvaras nojausmas. V.Lāča varonīgie padomju cilvēki - tautas apzinīgākā daļa - gāja cīņā par nākotni, par tautas brīvību. Tipiskās karavīra rakstura īpašības - varonību, pašizliedzību, mīlestību pret tautu un dzimteni, kvēlu naidu pret iebrucējiem V.Lācis savos "Nākotnes kalējos" parādījis veiksmīgi.

1) "Nākotnes kalēji" 147.lpp.

Padomju karavīru raksturo liela kaujas meistarība, tas ir labi apmācīts, cīņāmu kolektīvā un prot arī individuali parādīt savu drošo stāju. Pašierosme, spēja ik sarežģītā situācijā rast pareizu izeju - piemīt visiem mūsu kara stāstu varoņiem. Raksturīgs šai ziņā I. Kūižnieka stāsts "Seši pie ložmetēja" ("Latviešu Strēlnieks" 1942.g.Nr.73.). Seržanta Kravčuka grupa atrodas ielenkumā. Ar labiem trāpījumiem Kravčuka vīri apšauda ienaidnieku, veikli raida atpakaļ vācu mestās granatas; lienot pāri ienaidnieka apdraudētajam valnim, tie iegūst municiju. Ļoti ekspresīvi autors tēlo Kravčuka vīru pašizliedzīgo cīņu. Pēdējiem spēkiem viņi atsit vāciešus, līdz iedārdas padomju artilērija, kas nāk uzbrukumā. No grupas tad palikuši tikai trīs vīri, tie pievienojas palīga spēkiem un dodas tālāk kaujās. Autors nolūks nav bijis izcelt viena varoņa tēlu, bet parādīt visas grupas spēku un pašizliedzību. Rakstnieka raitā valoda panāk iespaidu, it kā pati kauja elpotu lasītāja acu priekšā.

Vēlākajos darbos mūsu rakstnieki jau rāda psiholoģiski dziļāki izveidotu atsevišķu karavīru tēlu. Starpajās Rūsu staigājēj purvī norūda A. Grigūļa kara stāstu cīnītājus. Autors labi prot parādīt padomju komandieri, tēlodams tā augšanu cīņu gaitā. Apzinīgs padomju kaņģinieku komandieris, īsts padomju patriots, veiksmīgs kara mākslā ir leitnants Saulesvīrs stāstā "Nags". Viņa krūfīis sirds tuvumā kvēlo lode jau no 1918.gada jaunajām. Tādā veidā rakstnieks gleznaini parāda arī

Saulesvīra sirdsdegsmi. Drosmīgā cīnītāja sirds kvēlo mīlestībā pret tautu un naidā pret iebrucēju. Naida liesmas apdzisis tikai tad, kad nē cilvēces miesām būs izgriezts smirdošais augonis, kad nebūs vairs fašisma drauda un kad būs miers. Stāsta gaitā redzam abus komandierus Saulesvīru un Emsi, kas kopīgi ar 17 komjauniešiem ieņem un notur svarīgu stratēģisku vietu - pakalnu, ko iesaukuši par "nagu". Drosmīgo cīnītāju māka sevišķi izceļas tuvcīņā. Visi cīnītāji krīt varoņa nāvē.

Vēl reljefāk parādīts padomju komandiera tēls A. Grigūļa stāstā "Caur uguni un ūdeni". Autors labi veidojis varoņa izaugšanu cīņu gaitā. Jaunākais leitnants Kristis allaž iedomājas par to, kā tad būs, kad viņam pašam nāksies komandēt rotu. Reizēm viņam ir tāda sajūta, it kā tas stāvētu laivā, bet apkārt tumst okeans. Šķiet, ka viņš baidās no tā brīža, kad tam vajadzēs parādīt stingru komandiera stāju. Un lūk, - drīz pienāk tāds brīdis, jo krīt līdzšinējais komandieris Pliens un Kristis stājas tā vietā. Autors saka, ka Kristis ir komjaunietis, bet pēc tam amata bijis kino mehaniķis. Krista intereses saistījis viņa amats, valsis un mīļotā meitene Zigrīda. Šķiet, ka rakstniekam vajadzēja izcelt Krista sabiedrisko darbu komjaunatnē, jo pirmais padomju gads ar lielu spēku aizrāva latviešu darba jauniešu labāko, apzinīgāko daļu. Tēla ekspozīcijā trūkums, ka neredzam tipisku mūsu jaunatnes organizācijas pārstāvi. Bet kara dienās jaunais leitnants pierāda, ka ir

cienīgs būt par komjaunatnes biedru. Jaunie komandiera pienākumi rada dziļus pārdzīvojumus un Kristam šķiet, ka viņš ar jaunām acīm skata dzīvi un cīņu biedrus. Autors saka: "Kad neredzīgais kļūst redzīgs un ierauga gaismu, viņam noreibst galva. Tāda sajūta visu nakti bija Kristam."¹⁾

Mazliet nedabiska šķiet Krista doma par to, ka rotā jānostiprina taianības princips. Istenībā Krista nevarēja būt tik naivs un nepiedzīvojis, kad ticētu cīnītāju nebiedriskai rīcībai pārtiku sadalot. Šie pāris trūkumi nemazina tēla spilgtumu. Stāsta gaitā redzam leitnanta Krista prasmi kara mākslā, prasmi vadīt rotu cīņās. Rakstnieks pārliecinoši tēlo padomju armijas komandiera un kaujinieku ciešā sadarbību, kas garantē mūsu armijas spēku vāspār. Plecu pie pleca ar saviem karavīriem cīnās Krista, kopīgi rok ierakumus un brīvos brīžus pavada sirsnīgās sarunās. Cīnītāji iemīl savu komandieri viņa pašreizējās izturības dēļ. Kareivis Apsītis izsaka visas rotas domas: "Ja kāds ir liels, tad tas ir viņš."²⁾ Purva drēgnums un kauju ugunis sakropļo Krista izskatu un sabojā tā veselību, bet viņa griba norūdās, viņš kļūst par liela kaluma vīru. Autoram labi izdevies izcelt kontrastu starp leitnanta ārējo izskatu un viņa pieaugošo morālo spēku, drosmi, varonību, kas ļauj pārvarēt visus grūtumus un aizrauj sev līdz arī kolektīvu.

1) "Caur uguni un ūdeni" 14.lpp.

2) Ibid. 24.lpp.

Šai stāstā interesanti veidots arī kaujinieka, bijušā pulksteņmeistara Zaksa tēls. Izceltas viņa tipiskās un individualās īpatnības. Zakss ir īsts padomju patriots, bet reizē arī bezgala atjauhīgs - vēlīgs un skauērs. Viņš mīl dzīves gudrības tāpat kā kādreiz mīlējis savus pulksteņus. Šo dzīves prieka pilno cilvēku ķer ienaidnieka lode un viņš drīz vien mirst. Rakstnieks saka, ka viņš guļ auksts un mierīgs kā apstājies pulksteņš. Stāsta "Caur uguni un ūdeni" tēli veidoti ar lielu rūpību un parāda autora prasmi dziļi ielūkoties padomju cilvēka būtībā.

A.Griguļa stāsta "Vienas diennakts elpa" cīnītājus aizrauj cīņas patoss, lielā mīlestība pret dzimteni un doma par uzvaru. Lasītāja acu priekšā nostājas daudzi pašai izliecīgi un varonīgi ļaudis. Rakstnieks no tiem nevienu nav izvirzījis par stāsta galveno varoni, bet visi viņi kopā veido priekšstatu par padomju cilvēku frontē. Cīnītāju tēlu vidū gribētos atzīmēt partorgu Zeberīgu. Viņa nemitīgā gādībā par padomju kaujinieku vispusīgu sagatavošanu cīņai rēdzam baltiešu partijas modrās rūpes par mūsu armijas spēku un gatavību kaujā. A.Grigulis parāda visas cīnītāju masas augšanu un veidošanos. Viņš saka: "... Bet nebija neviena tāda, kas jau reiz nebūtu ticis vaigu vaigā ar nāvi un uzvarējis to. Un tieši šajos brīžos šie ļaudis bija pierādījuši, ka spēj izplest milzu spārnus un pacelties augstumos, kur elpa mulst, lai pēc kaujas ielietu atpakaļ savā čaulā un kļūtu tēdi paši kā vakar -

un tomēr ne vairs tādi."¹⁾ Jāpasvītro autora vārdi "un tomēr ne vairs tādi". Te pareizi uzsvērta cilvēka attīstības dialektika. Pretstatu sadursmē cilvēks veidojas, paceļas augstākā apzinīguma pakāpē, pamazām tuvojas savam ideālam - komunistiskās sabiedrības cilvēkam.

Ne izlases slēpotāju vienības bojā eja stāstā "Vienas diennakts elpa", ne 17 komjauniešu nāve, stāstā "Nags" padomju lasītāju nenomāc, bet paceļ un dod pārliecību par mūsu tautas un valsts spēku. Gigantiskajā cīņā padomju cilvēks nežēlo sevi, un ja ir vajadzīgs, atdot savu visdārgāko - savu dzīvību. Rakstnieks stāstā "Nags" saka: "Kas mīl padomju zemi, tas mirst par to, ja tas ir vajadzīgs. To darbi ir vienkārši un dziļi kā sirdspuksti, kā elpa... Tie ir bolšēviki."²⁾ Rakstnieks A.Grigulis pacēlis mūsu kara stāstu un padomju cīnītāja tēlu ievērojamā mākslinieciskā augstumā. Pārdzīvojuma īstums, kodolīgā, aforistiskam stilam tuvā valoda, padomju cilvēka - frontes cīnītāja krāsainais notēlojums, ļauj viņa stāstus pieskaitīt labākajiem mūsu kara stāstu žanrā.

Arī J.Grants veiksmīgi tēlojis padomju karavīru. J.Granta stāstu stils episkāks, mierīgāks, pretstatā A.Griguļa ekspresīvajam stilam. J.Grants tēlus zīmē skopākiem izteiksmes līdzekļiem.

1) "Vienas diennakts elpa" 68.lpp.

2) "Nags". 51.lpp.

Rakstnieks, atmiņās nostaiģādams uz neseno kauju lauku, sacer savu formā un saturā gatavāko stāstu "Kalna sādžas aizstāvēšana", ņo saraksta 1945.gada sākumā. J.Grants stāstam devis arī apakšvirsrakstu "stāsts par padomju kaujinieku stāju". Stāsta galvenā varoņa, kapteiņa Dambrāna rota ir izlases karotāji, latviešu gvardes divīzijas cīnītāji, kas krita gadu pirms mūsu galīgās uzvaras.

Interesanti veidots kapteiņa Dambrāna tēls. Tas ir jau nobriedis raksturs, kaujās izaudzis spējīgs komandieris. Viņš ir autoritāte savā vienībā. Dambrānam ir aktīva, noteikta nostāja pret dzīvi, skaidrs prāts un spēcīga griba uzvarēt cīņā. Tāpēc viņš nekad nepaļaujas nejaušībai. Kapteinis Dambrāns kā specialists spriež par izcīnītajām un nākošajām kaujām. Dažkārt liktos, it kā visas kaujas ir vienādas, bet pieredze rāda, ka paļaušanās šādam šķitumam un gadījumam var maksāt pārāk dārgi. Dambrāns prasa no kaujiniekiem stingri ievērot disciplīnu, tāpēc viņš izturas bargi pret kareivi, kas mēcību laikā slaistās. Kad veicams nopietns kaujas uzdevums, komandiera pavēle ir asa: "Ja vajadzīgs mirstiet, bet ienaidnieku te cauri nelaidiet!"¹ Dambrānam izdodas mobilizēt cīnītājus aizstāvēšanās kaujām. Tā varonīgi cīnīdamies Dambrāna vīri notur sādžu. Autors kapteiņa Dambrāna tēlam centies piešķirt arī individualus vaibstus. Raksturīga ir viņa mīlestība pret kokiem: "Dambrāns mīlēja kokus un karā viņu liktenī redzēja dīvainu spītu pret nāvi.

Arī tie cīnījās par savu dzīvību, bet mira sīkstī, tāpat kā cilvēki, kas aizstāvēja zemi, kurā šie kokki laida saknes."

Dambrāns ir labs karavīrs, bet apzinās, ka ir vājš orators, Kad tam jāteic runa pie rotas kritušo kapa, viņš ilgi domā, ko lai saka biedriem, jo viņa izjūta neļauj runāt par nāvi. Labāk tad parunāt par pašreizējo cīņu uzdevumu. Tā viņa vārdi panāk mobilizējošu iespaidu uz klausītājiem. Dambrāns ir bezpartejiskais, bet atzīst, ka no rotas partorga daudz mācījies - galvenokārt labi pārdomātu un nepārsteidzīgu izturēšanos pret ļaudīm - vai kaujās, vai mācībās.

Epizodisks stāstā ir partorga Saukas tēls. Sēdžas ieņemšanas laikā tas krīt, bet arī jaunais partorgs seržants Locis nedaudz vēlāk krīt un tā tēls reljefāk neatklājas. Autora pienākums tomēr bija izcelt partorga nosīmi, ko viņš nav veicis. Kā kapteinis Dambrāns, tā arī viņa vīri ir pašreizēdīgi un drosmīgi cīnītāji, padomju cilvēki ar augstu morāli un veiksmi kara mūkalā.

Lielais Tēviņas karš pierādīja, kāds sīkats spēks slēpjas arī padomju sievietē, kas par visu vairāk mīl savu lielo dzimteni. Lūk - kādas masas, bet drosmīgas komjaunietes tēls Ā.Granta stāstā "Mazās upes sākums". Daina Liepa pārnāk no sanbata uz rotu par snaiperi. Viņa ir tik sīka, ka visi kara tērpī

tai par platiem. Komandieris kapteinis Ogle sākumā šaubās par Dainas spēku, iekams tai dod uzdevumu, Cīņā Daina parāda savu neatlaidību un precizitāti trāpījumos un tāpēc kapteinis Ogle var secināt: "Visas upes iztekās ir nazas. Ar cilvēkiem gluži tas pats". Snaiperai Dainai agrāk kara laukā arvien prātā stāvēja nāve, bet tagad tā viņu vairs nebiedē, jo cīņās viņa ir norūdījusies, iemīlējusi dzīvi vairāk par sevi. Snaiperes Dainas tēls parādīts pietiekami raksturīgi, kaut arī nav līdz galam izveidots.

Arī citi īsāki J.Granta stāsti, kā "Automatista Puteņa pēdējais šāviens", "Kailā kalna lakstīgala" u.c. rāda latviešu kaujinieku drosmi un pašizliecību. Strēlnieka notēlojums tanīs tomēr visai schematisks un nav spilgti spēcīgi veidoti raksturi. J.Granta kara stāstos redzam reāli tēlotus tipiskus frontes apstākļus, uz kuru fona izceļas padomju karavīrs - savas zemes patriots. Ģeogrāfi kapteiņa Dambrāna tēls rakstnieks prātis izcēl raksturīgākās padomju armijas komandiera īpašības un iezīmēt tā individualo seju.

Skarbajā frontes ikdienā radās I.Lēmana stāsti un tēlojumi, kas vēlāk sakopoti grāmatā "Klusie varoņi". Tomēr padomju cilvēku cīnītāju autors parāda diezgan epizodiski. Tautu draudzības piemērs ir stāstā "Dziesma". Latvietis leitnants Strūga iedraudzējās cīņu gaitās ar Ukrainas dēlu leitnantu Kovalčuku. Kovalčuks iemīl bijušā konservatorijas audzēkņa Strūgas dziedāto dziesmu "Lauztās priedes", saprazdams,

kā tā ir īsta cīņas dziesma. Kaujā abus draugus ievaino. Kovalčuks aizvelk smagāk ievainoto Strūgu uz hospitalu. Kad viņa spēki draud izzākt, tas atceras "Lauztās priedes" un veic savā pienākumu. Vairākos stāstos I.Lēmanis ievēd lasītāju līdz ar padomju cīnītājiem sādžās un ciemos, no kurienes nesen izdzīti vācieši. Karavīri redz nonāvētus padomju bērnus; kāda vācu gūstekņa somā tie atrod noslepkavota padomju bērna matus (tēlojums "Bērna mati"), ko vācietis nolēmis nosūtīt savai sievai - daiļkrāsotājai, lai tā sev gatavotu otas. Redzētais sakāpina padomju kaujiniekā dziļu naidu, tāpēc kāds karavīrs saka: "Tikai nešalc vairs mūsu dzimtenē meži, bet brēc - brēc pēc asinīm, ko lējuši vācieši." ("Pa zvēru pēdām"). Atriebes alga iededzina karavīru nākamai cīņai.

I.Lēmana "Kluso varoņu" raksturi nav izveidoti spilgti individuali; tikai kopumā tie spēj dot lasītājam priekšstatu par padomju kaujinieka tēlu.

Atsevišķi no citiem stāv V.Lača tēlotais karavīrs stāstā "Atpalikušais", kas gan nav īsti tipisks padomju cīnītājs, bet viņa izaugšana parādīta reāli, un interesanti. Pauls Rāmnēks ir jauns, cīņās nenorādījies ierindnieks, tāpēc viņam ir nepārvaramas bailes no nāves. Bioloģiskais pašuztures instinkts nomāc gribu cīnīties pret ienaidnieku. Tāpēc autors saka: "Vienīgi jaunais sarkanarmietis Pauls Rāmnēks nespēja ne pierast, ne iejusties savu biedru noskaņā. Tā bija viņa pirmā kauja. Briesmīgas dsīvnieciskas

bailes spieda viņu zemei klāt. viņš aizmirsa, ka viņam pretim stāv plēsoņa, zvērs, laupītājs, kas atnācis postīt un slepkavot viņa zemē, nolaupīt viņa un viņam mīlo cilvēku dzīvei skaistumu un laimi, un ka nevis notiesātais viņš ir, ko nevainīgu ved uz soda vietu, bet brīvs sogis, kam jāsoda nežēlīgais noziedznieks.¹⁾ Tikai kad Rāmnieks pēc kaujas it kā dzīvību glābdams, nošķiras no biedriem, tas tiešāk sāk ielūkoties cīņas būtībā. Pārdzīvotās bailes un sādžas zemnieku neusticība Paulu dziļi ietekmē. Arī rotā viņš jūt pārmaiņu -- starp viņu un strēlniekiem izaudzis kaut kas svešs. V. Lācis pareizi raksturo kolektīvu, kas sajūt Rāmnieku, kā dzīvo organisms sajūt sveša ķermeņa klātieni -- kā kairinātāju un traucēkli. Nākamajā kaujā redzam, ka pārdzīvotais audzinājis Paulu Rāmnieku. Viņš jūst masas vareno spēku, jūt, ka ir kļuvis līdzīgs šai kolektīva loceklim, jo padomju dzīve audzina un pāraudzina cilvēku. Tieši fronte cilvēkam iemāca saprast, cik liela ir nozīme cīņai, lai padomju cilvēks varētu tuvoties cilvēces pavasarim -- komunismam.

Novērtējot mūsu rakstnieku devumu karastāstu žanrā, jāsecina, ka tie spējusi parādīt pašas tipiskās padomju kaujinieka rakstura īpašības -- drosmi, varonību, bezbailību, neatlaidību, mīlestību pret dzimteni, kvēlu naidu pret svērīgā ienaidnieku. Izcelta cīnītāju morāli politiskā vienība un kaujas prasme.

1) "Atpalikušais" "Karogs" 1943.g.2.nr.

Dažos labākajos stāstos redzam padomju cīnītāja tipisko un individuālo īpašību saliedējumu, tēla iekšējo dinamiku, kas veidojas notikumu gaitā. V. Lācis savos "Nākotnes kalējos" galvenokārt pasvītrotis strēlnieku tipiskās īpašības - varonību, pašizliedzību, mīlestību pret socialistisko dzimteni. Stāstā redzam arī tēlu augšam, tāpat arī to dažas individualas iezīmes.

Dziļi dinamiski strēlnieka tēlu veido A. Grigulis Viņa varoņi ir pienākuma cilvēki līdz pēdējam elpas vilcienam. Rakstnieks veiksmīgi parāda savu varoņu izaugšanu sakarā ar notikumu gaitu. Vislabāk padomju cilvēka tēla iekšējā dinamika atklājas komandiera Krista personā stāstā "Caur uguni un ūdeni". Interesanti izcelts kontrasts starp Krista kaujās izkropļoto ārēni un viņa rakstura spēku, tā garīgo stiprumu. Cilvēka tēls te jau ieguvis spēcīga tipiska rakstura nozīmīgumu, ko palīdz izcelt koncentrētā, krāsainā autora valoda. Padomju kaujinieka tēls A. Grigūļa latviešu kara stāstos parādīts ievērojamā mākslinieciskā augšstumā.

J. Grants savu kapteini Dambrānu stāstā "Kalna sādžas aizstāvēšana" rāda jau kā nobriedušu cīnītāju, komandieri ar lielu erudīciju un aktīvu attieksmi pret dzīvi. Notikumu gaitā atklājas arī viņa rakstura tipiskās un individualās iezīmes, kas tēlu padara konkrētu un labi uzskatāmu lasītājam.

Vairumā stāstu latviešu padomju rakstnieki tomēr

nav pratuši parādīt konkrētu, spēcīgi veidotu strēlnieka tēlu. Manāma virspusība un pelēcība raksturu veidojumā, kas liecina, ka autori bieži vien nav pratuši ieskatīties kauju tipisko apstākļu daudzpusībā un to cīnītājos. Tā I.Lēmaņa "Kluso varoņu" tēli nav parādīti to individualajā sejā un tikai kopumā tie dod priekšstatu par cīnītāju tēlu. Arī mūsu labākajos kara stāstos vairāk tiktos redzēt politiskā darbinieka - partorga tēlu, ko rakstnieki visumā nav pietiekami spilgti izcēlušī. Latviešu padomju literatūras kara stāstiem, sevišķi Lielā Tēvijas kara kauju ugunīs bija liela mobilizējoša un audzinoša nozīme, un savu nozīmi tie nav zaudējuši arī tagad, kaut arī neāniedz neviena līdz pilnībai izveidota padomju cīnītāja tēla, kurā būtu sakopotas visas labākās morālās īpašības un kaujas meistarība, kā arī plašs skats nākotnē, kas ved uz komunistisko rītdienu.

Starppakāpe starp epiku un liriku ir lirōepikas žanrs. Šā žanra raksturīgie paveidi ir balāde un poema, kas ietver sevī sižeta līnijas un rāda varoņa tēlu. Ar liriku to saista dzejas ritms un pantmērs.

Tēvijas kara laikā latviešu padomju literatūrā spēcīgas balādes uzrakstījis J.Vanags. Balāde "Liepnas kauja" ("Latviešu Strēlnieks" 1942.g.Nr.73.) stāsta par padomju karavīru trauksmaino cīņas alku. Darba sižets rāda, ka komjauniešu vienība komisara

Negoduiko traģībā izlaužas cauri vācu ielenkumam. Autors nav še izcēlis viena varoņa tēlu, bet rāda visa kolektīva drosmi un varonību cīņā. Kāds ievainots karavīrs norauj savu asinīs samirkušo kreklu un paceļ to kā sarkanu karogu pāri visu galvām, kas visus iedvesmo, tāpēc durkļu kaujā katrs no viņiem nogāž pieckārt lielākus pretinieku spēkus. Balāde ļoti dinamiski un koncentrētā izteiksmē atveido spraigo cīņu.

Vēl pirms sava šedevra - "Otra vada vīriem", J. Vanaga ^(1945.g.) baladisku dzejojumu "Stāsts par vīriem" ("Latviešu Strēlnieks" 1945.g.Nr.5.), kura trīs pirmie panti ir tādi paši, kā "Otra vada vīros". Autors min 18 cīnītājus, kas straujā triecienā pārstādīz ieņaidnieku. Autors 13 varoņus nosaucis vārdā, bet tas lielā mērā saraibina dzejojumu un faktiski nesniedz par katru varoni atsevišķi nekā raksturīga.

Spilgts padomju kaujinieku varonības notēlojums ir J. Vanaga balādē "Otra vada vīri". Tēli te reljefāki kā "Liepņas kaujā". Spēcīgām gleznām autors rāda fonu, āz kā paceļas tā varoņi: "Zeme jūk visapkārt, zeme autē smeļas, Vēl un vēlreiz nāvei pretim jāpaceļas."

Balades varoņi ir vienkārši padomju cilvēki - darba tautas pārstāvji, kas ar savu agrāko dzīvi vadījuši gan fabrikās, gan smagajā lauku darbā. Tādi ir sarkanarmieši - Zieds, Sauka, Samts, Grīva, u.c. tāds ir leitnants Paide. Ar savu emocionalitāti aizkustina staltā milēģ, strēlnieka Zieda varonīgais tēls. Zaļoksnais vīrs pašreizējā atdod savu dzīvību,

lai biedri varētu tālāk doties kaujā, viņš metas bez vaida ar savu augumu uz dzelonstieplēm. Autors centies Ziedu arī individuāli raksturot. Viņa varonis savu negaro mūžu kalpojis par grāvraci, cīttis pāļus, nu metas pats par balstu. Asi un spēcīgi, ļoti dinamiski autors tēlo cīnītāju, parāda tā lielumu.

Balade "Otra vada vīri" sasaucas ar I. Muižnieka stāstu "Dzīvais tilts" (Cīņas literārais pielikums — 1944.g.Nr.7.). Rakstnieks stāsta par kapteina Sproga rotas vīriem, kas tāpat nonākuši pie dzelonstieplu žoga, bet žoga griezējus apmētā granatām. Tad sarkanarmietis Pakalns, kura skatā mirdz dīvains fosfora spīdums, ātri skrien uz žoga pusi, lai tāpat kā Zieds "Otra vada vīros" kļūtu par tiltu saviem biedriem. Vīri pacilāti kā viesulis skrien tam pāri. Pēc kaujas, kad vīri paceļ Pakalnu no stieplēm, viņa apgērbs ir skrandās un ķermenis saplosīts. Vada kapteinis nekad tā nav izjutis uzpurēšanās svētumu kā tagad. Rakstnieks īsiem vilcieniem, bet asā, spēcīgā izteiksmē iezīmējis cildeno Pakalnu.

Poemas žanrā mums īsti ir tikai viens piemērs, kas attēlo padomju cilvēku cīņu dienās frontē. Tā ir V. Luksa poema "Tēvs un dēls" (sarakstīta 1943.gadā). Poemā ir divi galvenie tēli — tēvs un dēls — abi varonīgi, nenogurdināmi cīnītāji. Rakstnieks saka:

"Nokūst zāle, nokūst koki,
Gurdi laukā kļūst.
Kara aukās nokūst visi —
Cilvēks nenokūst."

Īsi, aprauti V.Lukses tēlo tēva nāvi Naras kras-
tos:

"Andra tēvs tver rokām gaisu,
tā kā celties grib--
tā kā simtiem spožu zvaigžņu acīs zib.
Vēl viņš mirkli atver plaukstas,
Saule. Nav vairs auksts.
- Andri, Andri! - grimst viņš sniegā,
liekas - dārzi plaukst."

Poema, kaut arī sevišķi dziļi neatsedz varoņu
tēlus, apliecina padomju patriotisma spēku. Tomēr for-
mas ziņā tai ir trūkums - īsās, strupās dzejas rin-
das, kas nedod episka plūduma, un traucē raksturu
un to attiecību attīstību, tēlu reljefu izveidošanos.
Šis V.Luksa darbs tomēr noderēja kā mobilizētājs spēks
cīnītājiem kara gaitās.

Mūsu liro-epikas žanrs par Tēvijas karu nav se-
višķi plašā izveidots, bet uzrāda dažus ļābus darbus,
kur visai spēcīgi veidots padomju strēlnieka tēls.
J.Vanaga balādē "Liepnas kauja" izcelts visa cīnītāja
molektīva trauksmainais kaujinieku gars. Spilgtākais
padomju cīnītāja veidojums ir J.Vanaga balādē "Otra
vada vīri", kur sevišķi izcelta staltā milža Zieda
varonība un pašuzpurēšanās spēcīgā dinamiskā tēlojumā.
Autors pratis tēlu arī pietiekami individualizētā
tāpēc tēls lasītājam labi saskatāms.

Poemu žanrā neredzam tik spēcīgi veidota karavīra
tēla, jo V.Lukses savā poemā "Tēvs un dēls" nav pra-
tis reljefi izveidot cīnītāja raksturu.

Visai plašs ir latviešu padomju liriskas klāsts, kas atspoguļo padomju cīnītāju pārdzīvojumus un arī iezīmē tā tēlu.

Padomju dzīves īstenība pierādīja, ka mūsu apstākļiem neder sakāmvārds: kad ieroči runā, mūzas klusē. Tikai kara dienās īsti izauga latviešu padomju dzeja. Šai sakarā liela mobilizējoša nozīme bija frontes dziesmām, ko dziedāja apmācībās un kaujās eģot. Aktivākie autori šo dziesmu sacerēšanā bija: Fr.Rokpelnis, J.Vanags, A.Grigulis un V.Lukss. Fr.Rokpelņa "Kaujas dziesma" ieguva savas vienības cīņas dziesmu konkursā pirmo godalgu. Tā paūž padomju cilvēka gatavību satriekt iebrucēju. Piedziedājums:

"Mums likums ciets,

Tos nāvē triekt,

Kas ceļ pār zemi bendes krustu.

Šī posta cilts lai reiz uz mūžiem zustā,

Tos svina krusai kapāt liec." ¹⁾

Tāpat populāra, svaiga un spēcīga ir Fr.Rokpelņa dziesma "Reiz cēlās strēlnieks sarkanais", A.Griguļa "Latviešu gvardu maršs", "Stajina vīri" un V.Luksa "Pāri Daugavai".

Garākajos liriskajos dzejojumos visai skaidri atklājas cīnītāja tēls, bet īsākajos dzejojolos vairāk izceļas padomju cilvēka pārdzīvojums lielo vēsturisko notikumu laikā. A.Griguļa sižetiskā dzejoļa "Jefreitors Serovs" varonis ir rada J.Vanaga Ziedam baladē "Otra vada vīri". Arī viņš varonīgi metas uz dzelonstieplēm, kļūdams par tiltu saviem biedriem.

1) "Latviešu Strēlnieks" 1942.g.Nr.8.

Vēl skaidrāks ir seržanta Jonova tēls A.Griguļa dzejolā "Dziesma par seržantu Jonovu". Labi izceltas tā tipiskās un individualās iezīmes; kauju ugunīs redzam viņa augšanu:

"... Dravniekam Jonovam patika

Saule un vēji un ziedi,

Varēja stundām viņš apbrīnot

Silmalā zaļojam priedi.

Seržantu Jonovu rūdīja

Puteņi, lodes un lietus,

Iecirta sejā tam jaunajā

Vaibstus dīvaini cietus."¹⁾

Ar savu varonību un cildeno nāvi seržants Jonovs ieguvis padomju tautas mīlestību.

Arī V.Lukses bieži mēdz saukt vārdā savu dzejoļu varoņus. Tā trauksmainais Gvadalharas oīnītājs leitnants Spalāns spārno savus vīrus arī Lielajā Tēvijas karā. Viņš nejūt, ka ir ievainots, nedzird, ka draugi aicina viņu atstāt kaujas lauku. Dzejoļa brīvais pantmērs šai gadījumā palīdz visai dinamiski atveidot leitnanta Spalāna tēlu. Dzejoli "Maija rīts" V.Lukses gan sauc vārdā Andersenu un Ņēkitinu, bet viņu vaibstus tuvāk neatsedz, tāpēc šie vārdi lasītājam isti nekā nedod.

Diženo Latgales meiteni - snaiperi Moniku Meikšani apdzied A.Grigulis un J.Vanags. J.Vanags saka,

1) "Vētrā" 42.lpp.

ka viņa ir "meitene no varoņu dzimts."

Plastiskāks ir Monikas tēls A.Griģuļa labskanīgajās tercinās "Snaipere Monika Meikšane stāsta" ("Vētrā" 45.lpp.). Monika bijusi sanitare, bet sajūtusi, ka viņas īstais uzdevums ir iesaistīties tiešajās cīņās. Kauju laukā Monikas asā acs un drošā rāka nemaldīgi raida snaiperu lodes pret fašistiem. Kopības izjūta ar cīņu biedriem un ticība gaišajai nākotnei ved pretim uzvarai sīksti izturīgo - Staļina laikmetam tipisko jauniešu - snaiperi Moniku Meikšani.

Sanitara tēlu labi parāda V.Luksa dzejolī "Rīts" ("Kara krūze" 54.lpp.). Sanitaru Dzilnu kaujas laukā smagi ievaino, bet viņš pārvar sāpes un nespēku, pārsiedams visus kaujā ievainotos cīnītājus. Dzejnieks godbijībā noliec galvu Dzilnas pārcilvēsiskās varonības priekšā. Varonīga patriote ir sanitare Luksa dzejolī "Meitenes nāve" ("Kara krūze" 81.lpp.). Autors viņu labi un vispusīgi raksturo. Viņa velk laukā no ugunsliņijas sašauto leitnantu Apsēnu, bet viņu pašu ievaino. Šai grūtajā ceļā leitnants tomēr mirst un meitene ievaino vēl divas reizes. Bet viņa ar paceltu dūri draud nāves nesējiem savās pēdējās dzīvības minutēs. Drūmo dzejoļa noskaņojuma mazina cīnītāju uzvaras gājieni - tie atbrīvo okupēto ciemu.

Padomju patriotisms ir pamatā visām padomju cilvēka labākajām jūtām; tas apgardo cīnītājus pašizliedzīgiem varoņdarbiem, jo tikai padomju patriots ir gatavs atdot sevi visu Dzimtenei. V.Luksa

saka: "Lai dzīvot mēs spētu,
mums jāatdod viss -
šis
lai ir pēdējais karš."¹⁾

Šis jūtas spārno arī tos 17 vīrus, kas kā vē-
ji brāžas pret vācu ložmetēju uguni: "

"Diena aizauļo, un aizdun nakts, bet rīts
Kauju ierauga tāpat vēl sīvu.
Melnās dūmu skrandās tāpat kalns vēl tīts,
ierakumu dzird tāpat vēl dzīvu,-
kaujas sūrumā ne mirkli nenotric
septiņpadsmit vīri."²⁾

Pēc vienas diennakts cīņām sapņosītā zeme aprij
savus varoņus, bet vīri nav krituši velti, aizturē-
dami tālāku ienaidnieka uzbrukumu.

Karavīru norūda rudens miklums, ziemas aukstums,
pavasara pali un vasaras tveice. A.Grigulis saka:

"Tik grūti dažreiz bija stāt pret uguns sienu,
Kad dūres jāsaveik un matos sirmums krīt,
Bet zemes pēdu neatstājām it nevienu,
Tā Staļins grib! - mēs pratām atsacīt."³⁾

Armijas
Padomju karavīrs ir apzinīgs cīnītājs - viņš
saprot cīņas jēgu un uzdevumus:

"Un es neprasu vairs,
kāpēc sludinām nāvi,
kāpēc aicinām nokaut -

1) "Kara krūze" 7.lpp.

2) Ibid. 59.lpp.

3) "Vētrā" 8.lpp.

Traku tak nosit ikviens, -
ja gribam mēs dzīvot,
ja rītdienu sagaidīt gribam,
ja gribam,
lai arī citi redz sauli -
cita ceļa mums nav,
mums jāienirst asiņu jūrās
otrā jāizkāpj krastā,
un tur
Leņina - Staļina karogs
zaigos kā zvaigznes,"
Zaigos kā miljoniem saulu
Varenais uzvaras rīts."¹⁾

Dziļā mīlestība pret savu dzimto pusi un pret visu lielo padomju Dzimteni, arī sakņojas padomju patriotismā. Vispatiesāk šis padomju cilvēka jūtas izteic A.Balodis dzejoli "Tu mīli dzimteni":

"... bet dziļi dzimtenē kā koks tu saknēm tveries,
tā tevi skaujās slēdz kā mātes klēpī maigā.

- Sirds tevi karsti mīl - sirds smagās sāpēs kvēlo
par lietām asinīm, par vārdzināto Rīgu
un tevi mīlējot, mīlu Savienību oēlo
un visu cilvēci mūžmūžos bezgalīgu."²⁾

Sirsnīgā padomju patriota dziļi izjustās rindas ļauj lasītājam iejusties padomju cilvēka cēlajās jūtās.

1) V.Lukss "Kara krūze" 112.lpp.

2) "Cīņu un uzvaru gaismā" 44.lpp.

No mīlestības pret padomju zemi un tautu izaug kvēls naidis pret iebrucējiem. Mūsu tautas vēsture stāsta par vācu okupantu šausmu darbiem, par dzimtcilvēku ciešanām klašņu jūgā. Arī mūsu dienās, kad padomju zemi atkal apdraudēja senais lāsts, padomju cilvēks neļāva savu godu mīdīt svešnieku kājām. Liecību par to dod A. Grigulis dzejolī "Gadsimtu naidis":

"- Mūžam nezūd tas, kas brīvību reiz guvis,
Vilies, vilies kāšu krustu spoks,
Padomjtautas satrieks tevi drupās,
Postā trūdēsi kā purvā iegāzts koks."¹⁾

Līdz pēdējai pakāpei sakoncētrētās naida jūtas liek mesties V. Luksa cīnītājiem vēl neieņemtajās, nesagrautajās vācu dzotu rindās ("Kara krūze" 137. lpp.).

Lielais padomju tautu draudzības spēks ir stiprs pamats padomju cilvēka uzvarai Lielajā Tēvijas karā. Tikai tautu saimē padomju cilvēks spēja atraisīt visus savus spēkus. Latvietis cīnījās līdzās visiem Padomju Savienības pilsoņiem, lai nokļūtu atkal atpakaļ dzimtajā sētā. Tikai lielajā tautu saimē arī latviešu tautas dzīve var uzplaukt - augt spēkā un pilnībā. Visskaistāk tautu draudzības spēku mūsu lirikā izteic J. Sudrabkalns:

"Mēs tautu saimē sākām jaunu dzīvi
Un bāreņi vairs nebūsim nekad,
Bet kamēr latvji visi nebūs brīvi,
Mēs nenoliksīm šauteni nekad."²⁾

1) "Vētrā" 23. lpp.

2) "Brāļu saimē" 72. lpp.

Latvietis jūt dziļu cieņu un draudzību pret saviem senajiem cīņas biedriem - lielo krievu tautu, kas palīdzēja atdzimt arī mūsu jaunajai, labajai dzīvei. Par to ar lielu iejūtu runā A.Balodis dzejolī "Krievu zemes dēlam" ("Cīņu un uzvaru gaismā" 76.lpp.)

Cēlās padomju tautu draudzības jūtas ļauj uzplakst visu mūsu cilvēku laimei lielā Staļina un bolševiku partijas vadībā. Padomju karavīrs dodas droši pretim uzvarai, jo Staļina genijs droši vada cīņā. A.Grigulis dzejolī "Snaipere Monika Meikšane stāsta" runā:

"Lai droši plīvo kaujas karogs plats!

Mūs nebaida ne grūtumi, ne briesmas,

Veļ pretī uzvarai mūs Staļins pats!

Šai uzvarai skan visas mūsu dziesmas."¹⁾

Tautas dzejnieks J.Sudrabkalns latvju strēlnieka slavu pacēlis mirdzošā augstumā. Brīvības cīņu varoņu tēla kvintesence ir Lāčplēsis, kas iemieso padomju kaujinieka labākās īpašības. Savu nemirstamo spēku Lāčplēsis smēļ no tautas, kurai vienmāju robežas kļuvušas par šaurām:

"Cilvēku cilts tomēr dzīvos, tik ilgi cik ilgi vien
pastāvēs zeme

Cilvēces kareivim būt pienākums katram un gods."²⁾

Raiņa Lāčplēsim Spīdola pareģoja nākamo lielo cīņu, J.Sudrabkalna dzejā padomju piecstaru zvaigznes

1) "Vētrā" 50.lpp.

2) "Brāļu saimē" 110.lpp.

mirdzums un saule rāda varonim ceļu uz brīvības rītu.

Kara dienās attīstījās arī t.s.žanra dzeja, kas tēlo karavīrus sadzīves brīžos, frontes "ikdienā". Biedriskums un draudzība saista cīnītājus. Kad draugs cīņā kritis, viņam tuvie strēlnieki dzied sirsnīgu kļu-su dziesmu; par to A.Grigulis stāsta dzejolī "Divas naktis". Šais īsajās vārsnās sakoncentrēts liels padomju cilvēka jūtu spēks.

Drēgnais rudens nespēj apslāpēt sarkanarmiešu dziesmu, kas dod spēku un iepriecinājumu, kas "kā og-le kvēl, liesmo un silda" (V.Luksa dzejolis "Nometne", "Kara Krūze" 28.lpp.).

Īpatnēja noskaņa ir tiem dzejoliem, kas pauž kaujinieka individualos pārdzīvojumus. Tais saskatām dziļu nopietnību un jūtu smalkumu un liegumu. Tā A.Griguļa dzejolē "Ceriņu zars" kaujinieks noslēpj pie sirds mīnas notriektu ceriņzaru. Vēlāk, kad viņš ir smagi ievainots, tas pasniedz šo zaru kā savu labāko domu un jūtu apliecinājumu laipnai sanitarei.

Īsts šedevrs ir V.Luksa dzejolis "Nav". (Kara krūze" 167.lpp.). Šai dzejolī autors pratis sasaistīt harmoniskā vienībā savas jūtas pret mīļoto meiteņi un pret dzimteni.

Latviešu padomju lirika Lielā Tēvijas kara laikā labi atspoguļo padomju cilvēka cīnītāja pārdzīvojumus. Garākajos dzejolos diezgan reljefi izceļas arī padomju

strēlnieka un sanitara tēli.

Kara dienu lirika apliecina, ka padomju patriotisms ir pamatā visām padomju cilvēka labākajām jūtām. Tas iedvesmo kaujiniekus vēsturē vēl neredzētiem varoņdarbiem. Redzam, ka Padomju Armijas cīnītājs ir apzinīgs - viņš saprot cīņas jēgu un nozīmi. Šais dzejoļos labi izteiktas padomju tautas draudzības jūtas, kas ir stiprs pamats padomju cilvēka uzvarai Lielā Tēvijas karā. Ar lielu socialistiskā realisma mākslas meistarību padomju strēlnieku rāda J.Sudrabkalns dzejolī "Lāčplēsis", kas ir spēcīgākais dzejolis par šo temu latviešu padomju literatūrā.

Mākslinieciskās izveides ziņā latviešu padomju kara dienu lirika ir visai augstā līmenī, tā tipiski iezīmējot cīnītāju tēlus un parādot to pārdzīvojumu dziļumu.

Karš pret fašistisko Vāciju bija visas padomju tautas lielais karš pret zvērīgo ienaidnieku. Ienaidnieka ieņemtajos apgabalos biedrs Staļins pavēlēja organizēt diversantu grupas cīņai ar ienaidnieka ārmijas daļām, pavēlēja, lai partizanu karš liesmotu virur un visās vietās. Pavēlēja radīt nepanesamus apstākļus ienaidniekam un visiem viņa pabalstītājiem, izjaukt visus viņa pasākumus.

Varoņīgo partizanu darbība ar 1941.gada rudeni atspoguļojas latviešu padomju literatūrā. Rakstnieks

A. Grigulis latviešu strēlnieku nometnē uzrakstīja stāstu "Māja zem sūrābeles". Juris un Tenis ir divi brāļi - darba zemnieki. Kad Latviju okupē vācieši, Juris, būdams apsinīgs padomju cilvēks, aiziet partizanu gaitās, bet Tenis paliek mājā nogaidīt. Kad vācieši apkauno un nogalina Teņa sievu, pēc dabas pagausajā vīrā mostas jauns, nebijis spēks - naids, kas kvēlo kā degošās mājas liesmas. Šis vienkāršais latviešu cilvēks īstā dzīves patiesību saskata tikai tad, kad tiek aizskartas viņa cilvēciskās intereses. Atliek vienīgā gaita - kopā ar tautas atriebējiem - partizaniem, lai izcirstu ceļu atpakaļ uz dzīvi., lai viņš pats isaugtu par īstu padomju cilvēku. Partizanu gaitās Tenis atdod pēdējos spēkus. Viņš peld ledainajā Raudupes ūdenī, lai piestiprinātu sprīdsekļus tiltam. Partizana Teņa rēls dramatiskajās situācijās atsegta visai konkrēti un realistiski. Autors akcentējis varoņa psihiskos procesus un tā apziņas pieaugšanu notikumu gaitā.

Plašāk partizanu dzīvi attēlo A. Upīts lugā "Latviešu partizani", ko saraksta 1941. gadā un stāstā "Specē, Butter, Eier". Rakstnieks rāda, ka apsinīgais darba zemnieks Griķis, vāciem okupējot mūsu zemi, aiziet partizanu gaitās un tur kļūst par partizanu vada komandieri. Pašu Griķi ieraugām partizanu nometnē, kur tas izdalās no pārējiem vīriem ar savu apdomu, asu prātu un spēju novērtēt cilvēkus. Autors centies aprakstīt Griķa ārieni: "Ogļu kvēlē viņa seja

reizēm atplaiksnījās brūna, kā bronzā izlieta un draudīga" ("Speck, Butter, Eier" 83.lpp.) Griķa sejā atspoguļojas viņa cietā griba un komandiera stāja. Kā komandieri viņu raksturo spēja aktivizēt savu kolektīvu.

Nav īsti skaidrs, kā ir ar partijas lomu Griķa kolektīvā. Tikai tad, kad pie viņa grupas ierodas Malienas partizanu nodaļas komandieris Zīle, tiek nodibināti sakari ar partizanu štābu. Partizanu komandiera Griķa tēls virumā pareizi veidots, bet arī viņa valodā vēl diezgan daudz frašainības.

Jau pilnīgāk partizanus un viņu dzīvi atveido V.Lācis savā lugā "Vedekla", ko tas saraksta 1943.g. Še jau skaidri redzam partizanu organizāciju. Īsts boļševiks ir partizanu vadonis Sirmāis. Viņš raugās, lai tāds vīri velti neriskē ar savu dzīvību, jo apzinās cilvēka vērtību. Sirmāis kādā vietā saka: "Mūsu cilvēku asinis ir dārgas. Jātaupa, biedri Bajār. Vēl daudz darāmā!" (1945.g.izd.74.lpp.). Komandieris saprot, ka katra sadursme ir saistīta ar risku, bet uzvar tas, kas riskē vietā un laikā. Var pārņemt Sirmājam, ka tas nav bijis pietiekami piesardzīgs pret ienaidnieka agentu, kas ielauzies partizanu rindās un grauj to organizāciju. Tikai Krūmiņu vedeklas Zentas ierašanās atklāj, kāds noziedznieks ir slēpies partizanu vidū. Lugā "Vedekla" Zenta īsti izvirzās par galveno tēlu. Raksturīga ir bijušās budžu vedeklas izaugšana par apzinīgu padomju pilsoni. Tāpēc arī

Zenta pievienojas partizanu saimei. Arī savā lugā "Uzvara", kas sarakstīta īsāi pirms padomju tautas galīgās uzvaras Lielajā Tēvijas karā, V.Lācis aizskar partizanu temu, bet vislabāk partizanus un viņu organizāciju atspoguļo eņopeja "Vētra", kas sarakstīta jau pēckara celtniecības laikā.

Visai meistarīgs partizanu dzīves veidojums ir M.Rudziša poemā "Nāves vilciens". Spēcīgs padomju patriotisms dveš no šās poemā rindām. Jau ieskaņa pauž noteiktu padomju cilvēka pārliecību:

"Nezemojās latvju pleci,

Nesalaužams viņu gars. -" (4.lpp)

Poemā tēloti divi draugi komjaunkeši, viens lauku, bet otrs pilsētas jauneklis. Nodaļā "Divi draugi" ir diezgan gara priekšfabula par abu jauniešu agrāko dzīvi, kas nedaudz pagausina notikumu spriegumu. Viens no draugiem, Ritums Bērzulapa ir drošs partizans, jo meža takas viņš pazīst jau kopš bērnības dienām.

Autors labi akcentējis padomju cilvēka biedriskumu un draudzības jūtas. Rituma un Klāva draudzība pastāv jau no ciņu dienām pie Rīgas tiltiem, kad Ritums iznesis no nāves lauka ievainoto draugu. Šai draudzībā sakņojas cilvēka spēks un tā nostiprinās ciņā par cildenu mērķi. Padomju cilvēka augšanu līdz liēlajam ciņu laikam vēstī poemā izskaņa. Sevišķi kara dienās izkristalizējas cilvēku raksturi; cilvēki droši nostājas uz pareizā ceļa, kas ved uz

tautas un visas cilvēces brīvību:

"Karš visu dziļāk skatīt liek,
Liek izšķirties kur stāvēt, -
Vai tur, kur dzīve celta tiek,
Vai tur, kur poste un nāve."¹⁾

Padomju cilvēka cīņa par mieru savā zemē sasauca ar pasaules darbaļaužu cīņām par brīvību. Bet padomju cilvēka skats sniedzas pāri šai dienai, palāvēībā uz laimīgu nākotni. M. Rudziša poema „Šķiet, spēcīgākais darbs par partizanu varoņgaitām Lielajā Tēvijas kara laikā sarakstītajā latviešu padomju literatūrā. Dzejniekam tomēr vēl vairāk vajadzēja izcelt abu komjauniešu tēlus notikuma gaitā, lai tie reljefi iespiestos lasītāja atmiņā.

Jāatzīst, ka partizana tēls latviešu Tēvijas kara laika literatūrā atspoguļojas vājāk par padomju karavīra tēlu. Galvenā nozīme karā ir taču frontei, un mūsu rakstnieku vairums arī paši bija frontes cīnītāji, kas deva iespēju tieši ielūkoties frontnieka būtībā un reāli to atveidot literatūrā. Tomēr arī partizana tēls ir mobilizējis un audzinājis tautu lielo cīņu laikā; partizana tēls A. Upīša stāstā „Speck, Butter, Eier“ visumā realistiski veidots, bet tā valodā vēl visai maz individuālu nokrāsu. Tēla attīstība iet tālāk uz V. Lāča lugu „Vedekla“, bet arī tur neredzam līdz pilnīgai izveidotu raksturu. Spēcīgu padomju partizanu patriotismu, draudzību un

1) „Nāves vilciens“ 46.lpp.

biedriskumu lemu parāda M. Rudzītis poemā "Nāves vilciens", kas visumā pieskaitāms augstākiem sasniegumiem Tēvijas kara laikā literatūras partizana tēla atveidē. Tomēr arī šai darbā tēla īstā seja paliek tikai kon-
turās.

Arī aizmugures darbs Lielajā Tēvijas karā stiprināja Padomju Armiju un kalpoja uzvaras interesēm. Tika kāpināta kara materiālu ražošana rūpnīcās un uzņēmumos, kāpinātas lauksaimniecības ražas kolchozos un padomju saimniecībās. Padomju cilvēki pašizliedzīgi pūlējās, lai šis darbs ritētu sekmīgi un bez traucējumiem. Sevišķi nozīmīgs šai laikā bija padomju sievietes darbs.

Latviešu padomju literatūrā aizmugures darba varoņa temai visvairāk pievērsusies A. Brodele. Rakstniece, tēlodama padomju cilvēku, mēdz izcelt psiholoģiskas problēmas, ko risina sabiedriskā plaksnē.
un tēlojumā
A. Brodeles stāsti par aizmugures varoņiem sakopoti krājumā "Stiprie cilvēki". Aizmugures un frontes kopīgos uzdevumus autore deklarē tēlojumā "Janka". Latviešu jauniešis Janka dzīvo evakuēto latviešu vidū kādā Padomju Saīnības kolchozā, bet viņa tēvs cīnās frontē. Dēlam viņš atraksta sīmīgu vēstulīti, kurā saka: "Mēs te frontē šaujām un sitam fašistus, bet jums jābraujas pa aizmuguri ne mazāk. Fronte tagad ir visur. Par visiem kopā gan mēs sasītisim vācietī un drīz brauksim atpakaļ uz savu Rīgu."

Realistiski spēcīgs ir padomju cilvēku dzīves tēlojums A.Brodeles stāstā "Stiprie cilvēki". Stāstā sevišķi izcelta tautu draudzības loma.

Liela iekšēju spēku rakstniece rāda kolchoza brigadieres Katrines tēlā; Katrīne aug socialistiskajā darbā un nešaubās par mūsu dzīves augšupeju. Katrīnei nav nekādu ziņu par viņas vīru, kas cīnās frontē, bet galvu tā nenokar. Viņa sniedz atbalstu evakuētajām latvietēm, sevišķi Martai, kuru reizēm pārņem skumjas un nezina par tuvo cilvēku likteņi kara gaitās. Katrīne prot pareizi vērtēt cilvēkus, izprast to raksturu. Viņa redz, ka tagadējais kolchoza priekšsēdis nestāv savu uzdevumu augstumos un atklāti pasaka: "Priekšsēdētājs nav vairs darba dvēle - viņš stāv kaut kur nost viļņpusē. Nepieiesi pie viņa kā agrāk, ja ko nesaproti, ja nezini padoma, - skatīties pretī šaurām acīm, aizvien it kā atgrūdis. Morozovs (agrākais kolchoza priekšsēdis-A.Ā.) varbūt sniegā gul, grūtumu cieš, bet šis kaunās rādīt, ka tēju ar cukuru dzer. (40.lpp). Viņ atmasko šo kolchoza priekšsēdētāju. Katrīne prot aizraut kolektīvu darbā, aktivizēt citas kolchoznieces. Katrīnes tēls ir viens no reljefākiem padomju cilvēka tēliem A.Brodeles prozā.

Augstu padomju cilvēka pienākuma apziņu rāda A.Brodele savā viencēlienā "Pienākums" ("Karogs"1942.) Vecais dzelzceļa pārmijnieks Dārklipš ļoti mīl savu vienīgo dēlu - lokomotīves vadītāju. Reiz pienāk brīdis

kad Kārklīnam jāizšķiras - izpildīt pienākumu pret dzimteni jeb klausīt savāpersoniskajām jūtām. Partizani prasa, lai Kārklīnš ļauj notikt dzelzceļa katastrofai, brīdī, kad lokomotivi vada viņa paša dēls. Šim dzelzceļam uzdevums vest vāciešiem municiju, tāpēc vecais Kārklīnš izšķiras labāk ziedot savu dēla dzīvību, jo to prasa dzimtene. Īsajā, spraigajā tēlojumā autorei nav bijis iespējams Kārklīņa tēlu vispusīgāk izveidot, bet tomēr redzamas spēcīgi izceltas padomju cilvēka tipiskās rakstura īpašības - principialitāte un pašizliedzība, kas palīdz izpildīt pienākumu pret tautu.

Pašizliedzīgus padomju cilvēkus medicīnas darbinieku vidū rakstniece A. Sakse un A. Brodele. A. Brodele stāstā "Māsa" (sarakstīts 1942. gadā) attēlo latviešu sievieti evakuācijā - medicīnas māsu Ritu, kas ir pašizliedzīga lielās Dzimtenes patriote, jo viņa atdod visus savus spēkus, lai glābtu smagi ievainotos padomju karavīrus.

Smagi pārdzīvojumi audzina medicīnas studentī Maiju A. Sakses stāstā "Zirnekļi" (sarakstīts 1945. g.) Maijas darbs norit vācu okupētās Padomju Latvijas teritorijā. Maija redz, ka vācieši slimnīcā ievēd padomju bērņus, lai no tiem ņemtu asinis, ko pārliet kaujās ievainotajiem fašistiem. Vācu ārsta nežēlīgā rīcība Maiju dziļi aizvaino un viņa mēģina atriebties ievainotajiem vācu fašistiem, kurus partizani nav paspējuši nogalināt. Gaidīdamā savu nāvi,

gestapo pagrabos, Maija redz, ka viņa drīz no dzīves aizies, bet viņa paliks, Un padomju cilvēki nekad nepiedos fašistiem viņu drausmīgās negēlības. A.Sakse labi pratusi parādīt Maijas izaugšamu par istu padomju patrioti.

A.Sakse stāstā "Atgriešanās dzīvē" risinājusi problēmu par karā smagi sakropļota cilvēka ceļu uz pilnvērtīgu dzīvi kolektīvā. Stāsta galvenā persona Andrejs Vītols pārdzīvo smagu iekšēju tragediju, uzziņādams, ka viņš zaudējis abas rokas. Vītola liktenī saskatām līdzību ar Alekseja Meresjeva un Pavila Korčagina tragiku krievu padomju literatūras darbos. A.Sakse spilgti un uzskatāmi parāda sava varoņa iekšējo cīņu. Sākumā Vītols domā, ka vienīgā dabiskā izeja no smagā stāvokļa ir nāve, jo cilvēks taču grib būt sabiedrībai derīgs, bet viņš neskaitās tāds. Uzvarēt šo negribu dzīvot Vitolam palīdz citi slimnīcas iemītnieki, kas visi ir bijušie kaujānieki. Viņš sāk prātot, analizēt savu stāvokli: "... un katram mums sava nelaime patlaban šķiet tā lielākā, katrs sevi uzskatām par centru, ap kuru vajadzētu griezties pasaulei. Mēs esam zaudējuši līdzsvaru un grīlojamies, tāpēc mūs baida vientulība." (28.lpp). Autore izejusi padomju tautu draudzības vareno spēku. Šis spēks iedrošina arī smagi sakropļoto cilvēku. Padomju cīnītāji jūtas kā brāļi, ko arī rakstniece savā stāstā apliecina: "Nekādas asineradniecības saites tā nesien cilvēkus, kā kopīgas kara gaitas un vienota

vēlēšanās ātrāk sagrabāt to iekārīgo roku, kas iecirtusi nagus dzimtenes miesā." (73.lpp). Visam stāstam strāvo cauri laba padomju cilvēka psihes izpratne. A.Sakse pratusi realistiski attēlot tautas rūpes, lai neviens padomju cilvēks nepazustu pilnvērtīgai dzīvei un darbam kolektīvā. Visai reljefs ir Andreja Vītola tēls, un pareizi veidota viņa augšanas motivācija.

Latviešu padomju literatūra par aizmugures cilvēku dzīvi un darbu Lielajā Tēvijas karā nav kvantitatīvi plaša, bet arī šais nedaudzajos darbos raksturīgi parāda padomju cilvēku, sevišķi izceļot tāš tipiskās rakstura iezīmes. Spēcīgākie tēlu veidojumi šai nozarē ir A.Saksei un A.Brodelei.

Tēvijas kara laika literatūras sasniegumi ir liels solis uz priekšu latviešu padomju literatūras attīstībā vispār. Uz šā pamata vēlāk attīstījās mūsu literatūra pēckara mierīgas celtniecības periodā. Padomju cilvēka tēls Tēvijas kara laika literatūrā jau paceļas diezgan reljefs, V.Lāča darbos redzam ar rūpību veidotu, cīņas heroisma apdvestu padomju cīnītāju, Frontes kaujinieka tēlu tā nepārtrauktā attīstībā vislabāk parāda A.Grigulis un J.Grants. Partizanu cildēnās rakstura īpašības pareizi iezīmējas M.Rudziša poemā "Nāves vilciens", kaut arī pats partizana tēls vēl palicis kontūrās. Aizmugures varoņa tēls pietiekami plastisks A.Sakses un

A. Brodeles stāstos. Jāatzīmē A. Brodeles realistiski veidotais kolchoza brigadieres Katrīnes tēls stāstā "Stiprie cilvēki".

Lielā Tēvijas kara latviešu padomju literatūra padomju cilvēka tēlu visdinamiskāk atklāj kara stāstos, kas rāda frontes cīnītāju. Izceļas daži spēcīgi un vispusīgi veidoti raksturi, kas attīstās līdz mūsu lielās dzīves notikumu gaitai.

3) Literatūras daži pēckara periodā, kas attēlo padomju cilvēku - Lielā Tēvijas kara cīnītāju.

Lielā Tēvijas kara temas nekad nenozudis no mūsu literatūras, tāpēc arī pēckara celtniecības periodā latviešu rakstnieki nav atstājuši novārtā - frontes cīnītāja un partizana tēlu. Mūsu tauta un valsts uzvarēja gigantiskajā cīņā un kļuva uzvaras rezultatā vēl spēcīgāka. Mūsu tauta palīdzēja atbrīvoties no fašisma jūga arī daudzām apspiestām Eiropas tautām. Ilgajās cīņās padomju karavīrs nepārtraukti veidojās, auga morāli politiskajā stājā un kara mākslas meistarībā.

Mūsu priekšrocība šoedien ir distance, no kuras varam pilnīgāk vērot padomju karavīra dēženos darbus, pilnīgi izprast tā vareno spēku, jo mums ir lielās uzvaras aspekts.

Jau V.Lāča luga "Uzvara", kas radās apmēram mēnesi pirms galīgās uzvaras, nes sevī pacilātu himnisku spēku. Heroisms ir lugas galvenajā tēlā boļševikā Augustā Griezē. Tēvijas kara sākumā Augusts Grieze piedalās diversantu iznīcināšanā, evakuējas uz padomju zemes iekšieni un cīnās teritorialā korpusa rindās. Vēlāk latviešu strēlnieku divīzijā viņš komandē vadu. Šo cīnītāju raksturo liela kaujas prasme un sirsnīgas biedriskas attiecības ar sava vada vīriem. Smagos cīņu brīžos, kad grūti piegādāt pietiekamus daudzumus pārtiku, Grieze izdala savu komandiera devu cīnītājiem. Tāds arī īstenībā bija padomju komandieris. Griezi nekad neredzam nogurušu, allaž viņš tiecas pēc jauna kaujas uzdevuma. Grieze saka: "Aizstāvēt šo zemes stūrīti, mēs cērtam ceļu uz dzimteni." Šā cildenā tēla vērtību nedaudz mazina dažas mākslīgi veidotas situācijas. Aina, kad Griezes vads pārleņķi un viņš pats paliek krastā, līdz to sagūsta vācieši, šķiet nereāla, bet vēlākā lugas gaitā redzam stingro Griezes boļševika stāju un viņa cēlās, īstam padomju cīnītājam tipiskās rakstura īpašības. Augusta Griezes tēls ir ļoti tuvs V.Lāča epopejas "Vētra" varoņiem.

Ievērojama nozīme padomju cilvēka tēla atveidojumā ir V.Lāča epopejai "Vētra". Šā lielā darba otra daļa stāsta plaši un vispusīgi par mūsu tautas varoņgaitām Lielā Tēvijas kara gados. Romanā ietverti galvenie latviešu strēlnieku divīzijas cīņu posmi - Maskā -

vas frontē, Starajas Rusas rajonā un Nasvas kaujās 1944.gadā. "Vētrā" vispār nav viena centralā varoņa. Epopejas raksturs rāda, ka galvenais garonis te ir latviešu padomju tauta. Autors pratis darbā veidot tautas kopīgo cīņu pret ienaidnieku. "Vētras" varoņus V.Lācis raksturo plašiem vilcieniem. Silenieku, Žuburu, Rubeni, un citus latviešu strēlniekus vieno cildenas kaujinieku īpašības; varonība, pašizliedzība, pārliecība par uzvaru, dzimtenes mīlestība un kvēls naidis pret ienaidnieku. Šo cilvēku vienīgā doma ir kalpot savai tautai, ziedot visu sevi cīņā. Vissmagākajās cīņās Starajas Rusas rajonā strēlnieku cildenās īpašības izceļas spilgti un reljefi. Tāpat kā lugā "Uzvara" redzam komandieri un ierindnieku biedriskuma attieksmes. Komandieri dalās pēdējū kumosā ar saviem kaujiniekiem, kad pārtikas apgāde ir apgrūtināta.

"Vētras" cildenākais varonis, apakšpulkvedis Silenieks ir padomju cilvēks jau kā konstants lielums. Viņš ir augstas morales paraugs. Cildena ir arī viņa nāve. Viņu sēpina vienīgi tas, ka tas nevarēs piedalīties dzīves jauncelsmes darbā. Likdams Andrejam Sileniekam krist, autors savā darbā gājis pa mazākās pretestības ceļu, it kā nespēdams tālāk attīstīt šā varoņa augšamu cīņu gaitā.

"Vētrā" redzam, cik spēcīgi laikmets norūda padomju cīnītājus. Leitnants Žuburs, būdams vēl otras rotas komandieris, apliecina: "Viss taču ir pārvērties. Mēs paši vairs neesam tie, kas bijām kara sākumā."1)

1) "Vētra" 2.daļa 3.grāmata (turpinājums) 39.lpp.

Pēteris Spāre un Augusts Zaķis visu laiku cīnījušies frontes uguns līnijā. Kad Pēteris Spāre pārnāk mājās pēc kara dzimtajā pagastā, viņš stāsta savai cīņu biedrei Austrai, ka neder vairs mietpilsuņu laimei, kāda viņam bijusi agrāk. Viņš redz, ka ir audzis lielo cīņu gaitā.

Padomju Armijas komandieru kaujas prasmi V.Lācis iezīmē Žubura tēlā. Žuburs vienmēr ir nomodā par saviem ļaudīm. Tāpēc viņš cenšas gūt lielākos panākumus ar minimāliem zaudējumiem. Rakstnieks uzsver varoņu daudzumu un varenības masveida raksturu Tēvijas kara laikā. Savus cīnītājus V.Lācis rāda attīstībā. Cīņās pieaug viņu triecienu spēks, ko lielā mērā ierosina Padomju patriotisma jūtas.

Visumā "Vētras" 2.daļas padomju cilvēku tēli nav tik krāsaini savā individualajā sējā kā romana pirmajā daļā. Arī tēlu valodā manām diezgan daudz deklaratīva elementa un viņu rīcībā reizēm trūkst dažādības. Varēja vēlēties vēl dziļāku varoņu iekšējo pārdzīvojumu notēlojumu, kā arī daudzveidīgāku atliekamju veidojumu pret savu apkārtni. Negatīvie tēli autoram izdevušies reljefāki. Piemēram, Čundas tēls. Romanā tomēr labi atklātas cīnītāju tipiskās rakstura īpašības, kas pieaug spēkā līdz ar cīņu notikumiem. Vairāk individuālu vaibstu redzam partizanu tēlos. Ojars Sņikeris, Evalds Kapeika un jaunieši - Imants Sēlis un Elmars Auniņš raksturoti pietiekami dziļi un krāsaini.

Pareizi autors traktē partijas lomu partizanu organizacijā. Labi attēloti partizanu sakari ar vietējiem pagasta iedzīvotājiem. Idejiski priekšsīmīgi veidots plašās pagrīdes organizācijas vadītāja Ķirša tēls. Ķirsis pašaieliedzīgi gādā par tiem, kas cieš vācu okupācijas varā. Viņš labi pazīst cilvēkus un prot tos novērtēt. Pēc apcietināšanas visā smagajā spīdzināšanas laikā Ķirsis ne reizi neizmirst, ka ir varenās padomju zemes patriots, īsts baltiešu partijas dēls. V.Lāča romans "Vētra" otrā daļā plaši un vispusīgi atsedz latviešu strēlnieku un partizanu cīņas Lielajā Tēvijas karā. Spēcīgi izceļas cīnītāju morālī politiskā vienība, uz vēsturisko notikumu fona. Cīnītāju tēli rādīti attīstībā, tāpēc arī viņu pabalī individualē seja nemazina kopiespaīdu, kāds paliek no visa darba. Tas ir gaišs un atsedz padomju literatī optimistisko raksturu.

Savus pēckara periodā sarakstītos stāstus un tēlojumus par padomju cīnītājiem V.Bērce sakopojis grāmatā "Stūpro spēks! V.Bērce stāstīeļ ir zināma atšķīrība no tiem sacerējumiem, īsajā episkajā prozā, kas radās tieši cīņu laikā. Raksturīgs ir pulkveža Lukovņicka tēls stāstā "Pulkvedis". Viņš uzsver, ka starp citām īpašībām, kas nepieciešamas padomju komandierim, galvenā ir grība uzvarēt. Rakstniekam izdevies attēlot varoņa ārējo izskatu, saīstot to ar viņa rakstura īpašībām. ("Visā viņa sejā bija kautkas

smagnējs, stūrgalvīgs un valdonīgs, reizēm pat - nepacietīgs,"136.lpp). Pulkvedis prot prēcāties par uzvaru un saprot, ka tā ir viņa un visa karavīru kolektīva kopējs nopelns. Komandiera tēlu rakstnieks pratis labi parādīt.

Drošsirdīgs un bezbailīgs ir komjaunietis Skaidā stāstā "Stipro spēks". Redzam viņa rotu smagā kaujas situācijā, kur ik mirklis prasa drošu principālu nostāju. Skaidā izsauc no komandpunkta padomju artilērijas uguni uz skolu, kur tas ar saviem vīriem atrodas un kur jau ielaužas vācieši.

Cīnītāji, kas prot sev aizraut līdz kolektīvu, ir komunisti Skudrītis un Apse.tēlojumā "Neveiksme" un Ābols stāstā "Komandieris". V.Bērce tēlo arī tādus kaujiniekus, kam tikai cīņu gaitā vēl jāsasniedz padomju cīnītāja apzinīgums. Tāds ir Lencis tēlojumā "Kauju ugunīs" un Kupris stāstā "Komandieris".

Savos neliela apmēra prozas darbos V.Bērce diezgan veiksmīgi attēlojis padomju karavīru drošsirdības, varonības un pašai izliecības kāpinājumu cīņu epizodos, bet neaizsniedz A.Griģuļa un J.Granta Tēvijas kara laikā veidoto kaujinieku tēlu spīgtumu un vienreizīgumu.

1947.gadā iznāk C.Dinēres poema "Seržanta Sarmas dziesma". Poemas sižeta risinājumā tēva un dēla dzīvi un cīņu par tautas brīvību pavada dziesma. Jaunais seržants Sarma ir komjaunietis, bet kā tāds nav pareizi attēlots. ("Viņš mīlējis klusu nomali, kas "rāmi dienas veļ"). Arī kā kaujinieku seržantu Sarmu

autorei nav izdevies parādīt kaut cik patiesi.

Legendarā boļševika, brīvības cīnītāja Imanta Sudmaļa tēlu veidojis dzejnieks P.Sils poemā "Nemirstība" ("Karogs" 1949.g.7.līdz 9.nr.). Šis darbs godalgots jaunatnes literatūras konkursā.

Imanta Sudmaļa tēlu zīmējot, autoram bija nopietnā nolūki - parādīt komunistiskās pagrīdes spēku Lielā Tēvijas kara aizmugurē un izcelt varoņa - cīņu iniciatora lielumu. Mēs redzam Sudmali cīņu gaitās Liepājā, Tēvijas kara pirmajās dienās. Tāpat grūtajās partizanu gaitās. Rakstniekam vajadzēja dramatiskāk izcelt varoņa augšanu cīņu gaitās. Spēcīgākais cīņas moments skan šādi:

"Un viņš slienās tā kā milzis kājās,
Lodēm spītējot, kas spindz un sīc,
Viņa balss skan pāri mellenajiem:
- Biedri, celties! Triecianā man līdz!"¹⁾

Nekad Imants neaizmirst, ka viņš ir komunisti, un neviens darbs viņam nav par grūtu, kas nāk par labu dzimtenei. Rakstnieks parāda Imantu Sudmali arī Rīgā pagrīdes cīnītāja gaitās, kur vēl vairāk jākāpina spēki un kur jābūt vēl piesardzīgākam. Trūkums tas, ka autors neparāda Sudmaļa sakarus ar pagrīdes štaba. Kad Sudmali pēc sprādziena Doma laukumā apcietina, viņa pirmā doma ir neizpaust organizācijas noslēpumus, nenodot biedrus. Spēku izturēt pazemojumu dod apziņu, ka lielā cīņa turpinās:

1) "Karogs" 1949.g.685.lpp.

"Dzīve galā. Bet vai cīņa galā?

Nē, nav galā. Cīņa turpinās.

Aiz šiem mūriem, aiz šīs akmens alas

Tūkstoši jau manā vietā stās."¹⁾

Lai izceltu vairāk Sudmaļa garīgo lielumu, autoram vajadzēja asāk atklāt fašistu cietuma negēlīgo režīmu. Padziļinot Inanta Sudmaļa cīņu ar pretspēkiem un parādot šīs cīņas atspulgu varoņa pārdzīvojumā, tēls kļuva krāsaināks, konkrētāks un tuvāks lasītājam. Pieaugušam lasītājam duras acīs fakts, ka autors rāda savu varoni jau kā gatavu raksturu, konstantu lielumu, tāpēc nav labi redzama viņa augšana notikumu gaitā. Tomēr arī tas Sudmalis, kādu to redzam poemā, iepriecina ar savu drošo, noteikto padomju patriota stāju, ar savu aktivitāti un iniciatora spējām.

Latviešu padomju literatūras poēmas žanrā, attēlojot Lielā Tēvijas kara varoņus, vēl neredzam tāda lieluma literāra tēla, kādi ir krievu padomju literatūrā Aligeres poemā "Zoja" un Antokļska poemā "Dēls".

Arī pēckara periodā latviešu padomju rakstnieki pievērsušies padomju cīnītāju Tēvijas kara varoņu tēliem. Diezgan sekmīgi strādājis V.Bērce, izceldams savos prozas tēlojumos padomju karavīra drosmi un pašizliedzību, kaut arī nesniedz neviena īsti liela padomju cilvēka tēla. P.Sila poēmas tēls

1) "Karogs" 1949.g.797.lpp.

Imants Sudmalis idejiski pareizi veidots, bet nav pietiekami izcelta tā iekšējā dinamika, kas zināmā mērā mazina tēla nozīmi. C.Dinere idejiski un mākslinieciski nepietiekami parāda savu seržantu Sarmu,

V.Lāča *Malās līnijās* reali veidotais padomju patriotu kolektīvs un kara gažu literatūras pieredze padomju cilvēka tēla atveidojumā ir auglīga zeme, uz kuras jāpaceļas monumentālam padomju karavīra tēlam. Tāpēc jācer, ka savos turpmākajos darbos latviešu padomju rakstnieki parādīs īsti lielu, dziļi un vispusīgi veidotu padomju cīņtāja - Lielā Tēvijas kara varoņa tēlu.

4) Socialistiskās celtniecības laika literatūrā.

- a) VK(b)P CK vēsturisko lēmumu nozīme latviešu padomju literatūrā padomju cilvēka tēlu veidojot.

Celtniecības periodā pēc Lielā Tēvijas kara padomju rakstnieka uzdevumi paplašinās un kļūst vēl sarežģītāki nekā agrāk.

Arī mūsu jaunās republikas straujais dzīves uzplaukums, mūsu cilvēku augšana par īstiem padomju cilvēkiem liek rakstniekam vērīgāk ielūkoties dzīvē un tās veidotājā-cilvēkā. Padomju cilvēks jau ar pirmajām dienām pēc kara mobilizē visus savus spēkus cīņai par kara postījumu likvidēšanu un dzīves jauncelšiem, cīņai pret kaitnieciskajiem elementiem, kā arī pret kapitalistiskajām paliekām cilvēku apziņā. Sevišķi nozīmīga ir mūsu lauku darba cilvēka apziņas pārveidošanās, līdz tas atzīst, ka vienīgais ceļš

uz dzīves pilnību ir ražošanas darba kolektivizācija.

Tikai idejiski spēcīga un mākslinieciska augstvērtīga literatūra var palīdzēt cilvēkam dzīves atjaunošanas darbā un cīņā par komunismu. Literaturai jāiet cīņā, lai cilvēks neatslāptu savā rosmē, lai tas nedemobilizētos.

Tomēr pēc Lielā Tēvijas kara Padomju literatūrā bija pacēlušies savas balsis tādi rakstnieki, kā Achmatova un Zoščenko, publicēdamies Ļeņingradas žurnālos. Vajadzēja iejaukties boļševiku partijas centralkomitejai, lai likvidētu neciešamo stāvokli, jo šie rakstnieki kropli un apami tēloja savos "daiļdarbos" padomju cilvēkus un to pārdzīvojumus.

Referatā par Ļeņingradas žurnāliem A.A.Ždanovs saka: "Zoščenko "daiļdarba" būtība ir tā, ka viņš tēlo padomju cilvēkus kā slaistus un kroplus, kā muļķus un primitīvus cilvēkus. Zoščenko neinteresē padomju cilvēku darbs, viņu pūles un varonība, viņu augstās sabiedriskās un morālās īpašības".(3.lpp.) Tāpat "dzejniece" Achmatova stāv tālu no tautas ar savas šaurās personiskās dzīves niēcīgo pārdzīvojumu apdziedājumiem un reliģiozi mistisko erotiku.

Arī latviešu padomju literatūrā pēckara periodā ieviesās zināmas demobilizējošas tendences. Daži dzejnieki un rakstnieki bija uz brīdi piemirsuši savus cīņas uzdevumus. V.Grēviņa 1946.gadā izdotais dzejcļu krājums: "Lapas lido, lapas skan" ir svešs padomju cilvēka uztverei. Krājumā paustās dekadē-

tiskās un mistiskās cilvēka izjūtas var kaitīgi iedarboties uz mūsu jaunās paaudzes psihi, degradēt tās morali.

M.Ķempes krājumā "Rīta vējš" sastopami daži padomju dzīvei kaitīgi individualisma un apolitisma elementi. Var atzīmēt šādus pantus:

" ... Man mazi putni garām skrej -
Ko dzied tie manai dvēselei,
Kas vientulību prasa? " (16.lpp.).

Nav saprotams, kāduš vientulību prasa padomju cilvēka dvēsele. Ir arī šāds piemērs:

"Eāpēc tu manī vēl dzīvo,
Savādais, gaistošais malds?
Zeltainā bālumā plīvo
Liliju viesulis salds." (41.lpp).

Padomju cilvēku neapmierina šāda veida dzejoļi. Padomju patriots A.Balodis arī dažos darbos pauda individualistiskas izjūtas bez mobilizējošā rakstura, piemēram, dzejoļi: "Par mīlu skaistāks nav nekas". ("Karogs" 1946.g.651.lpp.). Tāda izjūtu šaurība ir sveša padomju cilvēka gaumei. Par to dod spilgtu liecību A.A.Ždanova referāts par Ļeņingradas žurnāliem: "Mūsu cilvēkiem jābūt izglītotiem, augsti idejiskiem cilvēkiem, ar augstām kulturalām un moralām prasībām un gauri."

Galvenais motīvs taču mūsu dzejā ir padomju dzīves daudzpusīgs attēlojums, un līdz ar to arī padomju cilvēks dzīvē un darbā.

Arī latviešu padomju prozā pēc Lielā Tēvijas kara ieviesās darbi, kas ignorēja literatūras galveno tēlu - padomju cilvēku, piegriežot vairāk vērības šķiras ienaidnieku tēlojumam. Elīna Zālite rādīja mūsu dzīves parādības aplamā veidā. Stāstā "Ķērpis" rakstniece centrā izvirza bijušā lielsaimnieka tēlu, kas nemaz nav tipisks savas šķiras pārstāvis. Darba tautas ienaidnieki nav tik naivi un tik nevarīgi, kā to redzam stāstā. Nav arī pareizi, ja bijušo budžu dēlus tēlo kā padomju varas pārstāvjus.

Tamlīdzīgu kaitīgu tendenču izskaušanā VK(b)P CK vēsturiskie lēmumi bija kā ass ķirurga nazis, aizkavējot tālāku slimības procesa izplatību.

Lai atceramies, ka galvenais padomju literatūras uzdevums - mūsu jaunās paaudzes audzināšana par tādām cilvēkiem, kas bezgala uzticīgi padomju iekārtai un pašizliedzīgi kalpo tautas interesēm. Tāpēc rakstniekiem jāparāda padomju cilvēka jaunās, augstās īpašības un jāapgaismo tā turpmākais ceļš, nevis jānovirza no tā.

Literārie darbi pēc VK(b)P CK lēmumiem uzrāda mūsu literatūras jaunu, spēcīgu uzplaukumu. Šais darbos redzam padomju cilvēku - socialisma dzīves atjaunoēju un cīnītāju pret dzīves negatīvajām parādībām. Padomju cilvēku visplašāk attēloja V.Lācis epopejā "Vētra" un A.Sakse romanā "Pret kalnu". Abā šie darbi apbalvoti ar Staļina prēmiju.

Progresu vērojām arī lirikā. A.Čaks savos dzejoļos labi pratis parādīt jaunā darba zemnieka veidošanos.

Tāpat arī rūpniecības pirmrindniekiem viņš veltījis vērtīgus dzejojumus. Vēl arī pēc VK(b)P CK vēsturiskajiem lēmumiem sastopami zināmi trūkumi padomju cilvēka tēla veidojumā - schematisms, pelēcība, raksturu attīstības trūkums. Mūsu padomju karavīra tēlu aplamā veidā parāda V.Kacena savā stāstā "Sieva" ("Karogs" 1947.g.Nr.3.) . Tas nav padomju kaujinieks, kas savu cīņas biedrū izmanto gluži kā diždienis savu kalponi.

Saforsēts un pārspīlēti veidots Ainas Rītupes apzinīguma pieaugšanas moments I.Lēmana stāstā "Audēja" (Ibid.) Aina Rītupe pēkšņi pārtrauc savu atvaļinājumu, kad ieraudzījusi izpostītās Jelgavas drupas. Aplams ir padomju jaunieša traktējums V.Bērces stāstā Andris ("Stipro spēks" 48.lpp.). Pēdē

Pēdējos gados mūsu literatūrā izzūd tās kļūdas, kuras pārmeta vēsturiskie lēmumi, un mūsu rakstnieki cenšas radīt aizvien jaunus labākus sasniegumus padomju cilvēka tēla veidojumā. Mans uzdevums izsekot tam procesam, kā veidojies padomju cilvēka tēls latviešu padomju literatūrā pēckara piecgades laikā. Lai izvairītos no atkārtošanas, vispirms runāšu par tiem tēliem, kuru darbs norit Padomju Latvijas laukos, pieskaroties arī mūsu šzvejnieku dzīvei, kur redzam šo cilvēku ceļu uz kolektīvu ražošanas darbu, pēc tam aplūkošu rūpniecības darbaļaužu temu un beidzot intelligences veidošanos. Pirmajā plāksnē atradīsies tie cilvēki, ko mēs jau varam saukt par padomju cilvēkiem, otrkārt tie - kas vēl tikai pāraug,

mūsu socialistiskās celtniecības darba heroisma un padomju cilvēku pārliecināti. Socialistiskais darbs attīsta cilvēkā jaunas rakstura īpašības, tāpēc tas kļūst arvien spēcīgāks līdz ar visu kolektīvu, kurā tas darbojas, līdz ar dzīves veidošanos no socialisma uz komunismu.

Spilgts un spēcīgs padomju cilvēka tēls būs, ja rakstnieks to spēs parādīt attīstībā. Idejiskuma un mākslinieciskuma problemām jāiet vienkopus, jo tas organiski sasaistās socialistiskā realisma mākslas darbos. Ja rakstnieks nebūs apguvis pietiekami amata meistarību, ja padomju cilvēka tēls nebūs pietiekami konkrēts, uzskatāms, mazināsies arī tā idejiskā nozīme un vērtība vispār.

b) Padomju cilvēks - jaunās dzīves celtnieks.

Ceļā uz kolektīvu darbu Padomju Latvijas laukos.

1940. gadā padomju vara pasludināja zemi par visas tautas kopīgu īpašumu. Visi, kas vēlējās zemi apstrādāt, varēja to iegūt lietošanā. Bijušie budžu kalpi un būdelnieki, rentnieki un pusgraudnieki šķīta pie savas zemes stūrīša, pēc kā bija ilgojušies visu savu mūžu, liedami sviedrus par niecīgiem grašiem un plānu maizes ziediem. Līdz ar jaunu attieksmi pret īpašumu, veidojās cilvēkā jaunas rakstura īpašības, veidojās jauna morālā seja. Tad vācu nodevīgais iebrukums Padomju zemē salieca atkal ekspluatācijas jūgā latviešu darba zemnieku, kas tikko bija pacēlis savu galvu pretī gaišākai rītdienai. Padomju cilvēks tomēr atkal sagaidīja

atpakaļ brīvību, jo par to bija izgājusi cīņā visa padomju daudzmiljonu tauta. Vēl pirms kara beigām atbrīvotajos Padomju Latvijas apriņķos sākās rosīgs dzīves atjaunošanas darbs. Darba zemnieki dabūja atpakaļ viņiem atņemto zemi un pamazām nostiprināja savu labklājību. Strādājot viensētās, latviešu lauku ļaudis ar laiku atzina, ka šādā veidā pie lielākas labklājības tomēr nētik. Vecāko padomju republiku piemērs, to panākumi kolektīvajā ražošanas darbā, lika padomāt arī latviešu darba cilvēkam, ka vienīgais pareizais ceļš ir ieslēgties ražošanas artelē. Zīmīga parādība mūsu apstākļos ir arī zvejnieku kopdarbības arteļi. Piejūras ļaužu ceļš uz kolektīvu darbu atradis atspoguļojumu mūsu literatūrā. Nozīmīgs ir J. Granta stāsts "Vēja pusē" .

Pirmajos gados pēc Lielā Tēvijas kara mūsu lauku cilvēkiem bija jācīnās ar lielām grūtībām, jo zemes reformu traucēja dažādu pasagu kaitnieki - gan slepeni, gan atklāti, tā kā pirmajā laikā šķiru cīņa laukos noritēja ļoti asās formās. "Vēsturē nav bijuši tādi gadījumi, kad mirstošās šķiras labprātīgi aizietu no skatuves. Vēsturē vēl nav bijuši tādi gadījumi, kad mirstošā buržuazija neizmēģinātu visu savu spēku atlikumu, lai nosargātu savu eksistenci" - saka biedrs Staļins. ("Leņinisma jautājumi" 273.lpp). Mūsu laukos budži sīkstī turējās savās pozīcijās, nevarēdami aizmirst savu "zaudēto paradīzi". Budžu atmaskošanā ievērojama loma ir A. Grigūļa komēdijai

"Kā Garpēteros vēsturi taisīja". Rakstnieks savā komēdijā tēlo pirmo gadu pēc Padomju Latvijas atbrīvošanas. Lugas gaitā redzam, kā budzis krāpj valsti gan nodevu ziņā, gan slēpdams lieko zemi un lopus. Budža kompanijā ir arī vairāki citi padomju varas pretinieki. Ēret negative personažu dodas cīņā pozitīvais personažs. Savu enerģiju te visvairāk izrāda vienkāršā, godīgie lauku jaunieši - nākošie padomju cilvēki, kas veidos jaunu, skaistu dzīvi. Padomju cilvēku - Izpildkomitejas priekšsēdētāja Pakalna, viņa vietnieka skolotāja Kadiķa un krejotavas vadītājas Tinces Ābeles tēlus rakstnieks nav izveidojis tik spilgtus un pilnasinīgus, kādus tos lasītājs vēlētos redzēt. No šiem trim Tinces tēls šķiet simpatiskākais, jo jūtama viņas atklātā, sirsniņģā daba, mīlestība pret mūsu lielo Dzimteni un paļāvība partijas vadībai. Viņa četrus gadus bijusi frontē un tur guvusi rūdījumu, tāpēc runā kā pārliecināts padomju cilvēks, kaut arī viņas valodā vēl diezgan daudz deklarativa elementā. Pakalna un Kadiķa tēli schematicāki par iepriekšējo. Tomēr jūtam, ka Pakalns ir īsts padomju patriots, uzticīgs partijai un socialisma iekārtai. No visiem trim - Pakalna, Tinces un Kadiķa - dvesmo ^{spēks} bolševiku partijas tēls kas ir ceļa rādītājs lauku cilvēkam uz jaunu dzīvi.

Visplašākais padomju cilvēka notēlojums Padomju Latvijas lauku apstākļos ir A.Sakses romanā "Pret kalnu". Autore savā darbā patiesi parāda bolševiku partijas vadītājas lomu padomju varas nostiprināšanā.

Uz asas šķiru cīņas fona romanā izceļas reljefi veidoti padomju cilvēku tēli, kuru vadībā pieaug jauno darba zemnieku un arī vidējo zemnieku apzinīgums. Skaidri redzam, ka jaunā dzīve cilvēkos veido jaunas rakstura īpašības, kuru skaitā sevišķi izceļas jauna attieksme pret īpašumu un darbu. Romanā redzam arī, ka ar laiku zemnieks sāk saprast, ka vienīgais ceļš labklājības nodibināšanai ir kolchoza ceļš.

Jura Ozola personā redzam pirmo krāsaini veidoto partijas darbinieka tēlu latviešu padomju literatūrā. Viņa cīņa un darbs norit mūsu zemnieku vidū. Ozols savu iepriekšējo dzīvi vadījis grūtā eksistences cīņā un savu raksturu rādījis Lielā Tēvijas kara ugunīs. No kara atgriezies mājās, Ozols redz nopostīto zemi un ar visu savu būtību metas dzīves atjaunošanas un jauncelšmes darbā. Jurin Ozolam nav pieredzes partijas darbā un arī zināšanu maz, bet viņam ir kvēla padomju cilvēka sirds. Sākumā Ozola rīcībā ir kļūdas, piemēram, kad viņš par pagasta izpildu komitejas priekšsēdi iecelš sabiedriskajā darbā neizveicīgo Priedes Jāni, kam smagais ekspluatācijas jūgs iemidzinājis šķiras apziņu. Kļūda arī tā, ka Ozols pēc Priedes Jāņa iecelšanas amatā, uz ilgāku laiku atstāj savu pagastu, dodamies citos pienākumos. Bet Ozols mācās no savām kļūdām, pārvērtēdams savu rīcību paškritikas gaismā. Viņš studē marksisma klasiķus un šais darbos rod atbildes uz daudziem līdz tam ne-skaidriem jautājumiem.

Kā īsts padomju patriots Juris Ozols piedalās cīņā pret budžiem un birokrātiem. Ozols ir pie tautas, uzklausa darbaļaužu vēlējumu, tāpēc vienkāršie lauku ļaudis viņu cienī un iemīl.

Krāsaināku Ozola tēlu padara tas apstāklis, ka rakstniece parāda arī viņa personiskās attieksmes gimenē. No kara pārnācis viņš redz, savu sievu novecojušu ārēji un iekšēji. Tieši pēdējais apstāklis Ozolu sarūgtina, tāpēc viņš skarbi saka sievai: "Katrs tavs vārds ir ķieģelis, no kuriem tu cel sienu starp mums."¹⁾ Tikai vēlāk Ozols saprot, ka ir nepareizi rīkojies, atstādams novārtā savu dzīves draugu, un viņš ierosina Olgu mācīties politiskolā. Viņa kļūst arī par desmitnieku pilnvaroto. Juris Ozols romanā "Pret kalnu" ir vispusīgi veidots partijas darbinieka tēls. Rakstniece nav baidījusies atsegt viņa trūkumus, rādījusi to nepārtrauktā attīstībā līdz ar visas dzīves augšupeju. Var vienīgi pārnest autorei, ka tā nav rūpīgākā izdomājusi kolchoza dibināšanas skatu, jo tā tiek traucēta nākošā kolchoza priekšsēdētāja Jura Ozola rakstura galīga izveide. Rakstnieces spēcīgā realistiskā valoda un tēlotājas spējas garantē idejiski un mākslinieciski augstvērtīgu tēlu veidojumu. Rakstniece atradusi katram cilvēka tēlam savu īpašu individuālu valodu un savu seju.

Otrs meistariski veidots jaunā padomju cilvēka tēls A.Sakses romanā ir Jura Ozola meita Mirdza.

1) "Pret kalnu" 22.lpp.

Mirdzas tēls visvairāk figurē romāna notikumu gaitā, tā izvirzoties centralajā vietā.

Okupācijas gados Mirdzai Ozolai nācies kalpot budžu saimniecībā, tāpēc viņa labi izkopusi savas šķiras apziņu. Mirdza skaistākā rakstura īpašība ir viņas aktīvā, optimistiskā attieksme pret padomju dzīvi. Tēva darbs ir paraugis Mirdzai sabiedriskajā darbā. Mirdzas tēlā iezīmējas mūsu lauku jaunatnes labākās daļas ceļš uz organizāciju, un viņa kļūst par komjaunatnes locekli. Mirdza aktīvi organizē brigades labības novākšanai bezsaimnieku mājās, palīdz kolektīvam atkarot budžu piesavināto socialistisko īpašumu, pulcina ap sevi jauniešus, rosinādama tos sabiedriskam darbam. Viņai spēja saprasties ar cilvēkiem, kā arī pazīt cilvēkus.

Romāna gaitā Mirdza nepārtraukti attīstās. Viņas tēla dinamika veidota ļoti spēcīgi. Ar laiku viņa ienēcis pārvarēt savas kļūdas, kontrolējama savu dažkārt neapvaldīto izturēšanos, kā arī savu godkāri. Tēlu kuplinādama, rakstniece atklāj arī Mirdzas intīmo personisko dzīvi. Mirdza notikumu gaitā saprot, ka viņas bijušais iecerētais Līdumu Eriks nav tas cilvēks, ar kuru viņa varēs nostāigāt kopīgu mūža taku. Tāpēc viņa pievēršas kvēlajam padomju patriotam Valdim Upmalis, kas daudz tuvāks viņas būtībai. Bet Mirdzai kā komjaunietei tomēr nebija tiesība pamest novērtā Eriku, kura attīstības gaita visai gausa, jo viņš vēl atrodas savas atpalikušās mātes - sīkīpašniecīs-

kās ideoloģijas pārstāves, stiprā ietekmē.

Trauksmainā dedzīgā padomju patriote, mōdrā latviešu darba zemnieku meitene Mirdza ir māksliniecis-ki pilnvērtīgākais komjaunietes tēls latviešu padomju literatūrā līdz šim laikam.

Aprinķa komjaunatnes organizatores Elzas Jansones loma romanā epizodiskāka. Viņas pagātni rakstniece rāda visai mietpilsoniskā vidē. Elza ir bijusī saimniekmeita, pēc tam apprecējusies ar mietpilsonisku vīru. Savā dzīvē tā vienmēr jutusi, kā kautkā trūkst, jo viņa būtībā ir godīgs cilvēks. 1940.gadā, vēl nesaprazdama lielo pārmaiņu nozīmi, Elza iestājas komjaunatnes organizācijā. Tikai Lielā Tēvijas kara gados evakuācijā viņa norūda savu raksturu un iegūst citu - īstu dzīves draugu. Atgriezusies dzimtenē, Elza redz, ka viņas bijušais vīrs okupācijas gados paklīdis, palaidies dzeršanē. Elzai vajadzētu tam palīdzēt tikt uz pareiza ceļa, bet viņa to nešara. Kā komjaunatnes organizatorei Elzai trūkst pieredzes, tāpēc viņa sākumā kļūdās, piemēram, ieceldama pagastā par komjaunatnes vadītāju raksturā gauso Zentu, nevis aktīvo, dzīves prieka pilno Mirdzu Ozolu. Bet padomju dzīves patiesība iemāca Elzu kritiski vērtēt savas kļūdas, tāpēc redzam viņas augšanu notikumu gaitā. Pat Juris Ozols apbrīno viņas pašsavaldīšanos, tās iekšējo spēku, kad ciņā krīt Elzas vīrs Juris Bauska.

Pārējie padomju cilvēku tēli romanā parādīti epizodiski, tāpēc pie to raksturojuma īpaši nepakavēšos.

riņķī valsts nodevu un kokmaterialu sagādes ziņā.

Viņš pats dodas pārlūkot darbus, runādams ar cilvēkiem, uzklausiņams viņu vajadzības, pamudinādams tos darbā. Bandītu draudu vēstules nespēj sabojāt viņa garastāvokli, jo tas tic padomju varas spēkam.

Ar laiku jaunie darba zemnieki, kas divus gadus saimniekojuši uz savas zemes pēc tēvu tēvu paraduma, ar mūsu valdības un boļševiku partijas atbalstu tikusi tik tālu, ka var normali dzīvot, bet saprot, ka pa šādu ceļu necik tālu neaizies ne desmit, ne divdesmit gados. Sekodami vecāko padomju republiku piemēram, zemnieku delegāti dodas uz Rīgu un lūdz b. Kalnbērziņam padomju, kā labāk noorganizēt kolchozu. Arī Upesgala pagastā zemnieki sāk mosties jaunai dzīvei. Sanāk apmēram 12 saimnieku, kas vēlas iestāties artelī. Šai sakarā nozīmīgas Indriķa Zaķa pūles. Viņš pats iet pie tuvākajiem un tālākajiem kaimiņiem, ar katru no tiem personīgi aprunādāties. Zaķis spēj sniegt zemniekiem padomju, jo viņš patstāvīgi papildina savu izglītību, pētīdams un studēdams specialistu rakstus un kolchozu statusus. Pagasta saimnieka acs redz, ka budži izplata briesmu pasakas par kolchozu, it kā visus ar varu dziļot kopīgā darbā. Ka uzbāšanās un piesolīšanas te nekādas nav, bet gan vienīgais atzīstamais veids ir brīvprātības princips, par to zemniekus pārliecina iniciatoru sapulce, kur sīki iztirzā arteļa statusus. Kolchoza dibināšanas sapulcē par kolchoza valdes priekšsēdētāju darbaļaudis vienprātīgi ievēlēja Indriķi Zaķi. Viņam šķiet, ka tā lielākais sapnis ir piepildījies,

ka nu pagasta dzīve ies uz augšu. Bet viņš nedabū rezdēt nākamo gaišā dzīvi, jo banditi viņu sagūsta un nogalina. Cildens un liels ir kvēlais padomju patriots arī savā nāvē. Viņš nezaudē mieru visgrūtākajās mokās, jo zina, ka dzīve neapstāsies, ka padomju cilvēki to tālāk virzīs uz priekšu.

Patiesi un pietiekami reljefi autors veidojis Indriķa Zaķa tēlu, rādīdams tā attīstību cīņā par padomju dzīvi, bet tā pāragrās nāves dēļ tēla būtību neizveido līdz pilnībai.

V.Lācis "Vētrā" rāda, ka bijusī lauku kapitalistu kalpone - Marta Purgaile, kas Lielā Tēvijas kara laikā evakuācijā īsti iepazinusi padomju dzīvi, pēc kara dzimtajā pagastā kļūst par partorgu. Marta cenšas pēc iespējas ātrāk nokļūt savā pagastā, jo aprīņķī tam ir slikta slava. Tur par izpildkomitejas priekšsēdētāju iekļuvis padomju varas pretinieks, kas ar saviem sabiedrotajiem nodzer un nolaiž pagastu. Romanā redzam, kāda nozīme lauku apstākļos ir partijas darbinieka noteiktai, principālai rīcībai, Pēc izpildkomitejas priekšsēdētāja Biezā un viņa sabiedroto aresta, pagastā iešalcas jaunas spirtas vēsmas. Pēc jaunu darbinieku stāšanās veco vietā, pagasts izvirzās pirmajā vietā aprīņķī.

Marta Purgaile par savu galveno uzdevumu izraugās - audzināt jaunos kadrus, jaunos padomju cilvēkus komunismam. Tomēr arī Marta Purgaile dažreiz pārāk aizraujas ar administratīvajiem darbiem un reizēm itkā aizmirst savus tiešos uzdevumus. Purgailles skolotājs

ir MTS direktors komunistis krievs Garšins, kas palīdz viņai augt, veltīt uzmanību politiskajai izglītībai, jo bez tās nevar būt komunistiskas sabiedrības. Laika gaitā Marta iegūst asu skatu, kas nepieciešams politiskai darbiniecei. Rakstnieks partioždzes augšanas līniju atsedzis pareizi, bet nav līdz galam izveidojis viņas individualos vaibstus. Tāpēc samazinās tēla konkretība. Rakstnieks pareizi izcēlis žautu draudzības motivu, sakarā ar komunistu Garšina darbību pagastā. Partijas darbinieku ietekmē pagastā nodibinās divi lauksaimniecības arteļi, un labi tiek nostādīta mašīntraktoru stacija Garšina vadībā.

Liela nozīme ir jaunatnes iesaistīšanai lauku kolektīvajā darbā. Biedrs Staļins par jaunatni lauku kolektīvajā darbā saka: "Jaunatne - mūsu nākotne, mūsu cerība, biedri. Jaunatnei jāņemama mūs, vecos. Tai jāiznes mūsu karogs līdz galīgai uzvarai. Zemnieku vidū ir ne mazums vecā sloga nomāktu, veco dzīves paražu un atmiņu nospiestu veču. Saprotams, ka viņiem ne vienmēr izdodas tikt līdz partijai, padomju varai. Ne tā tas ir ar mūsu jaunatni. Tā no vecā sloga brīva un viegli jo viegli apgūst Ļeņina novēlējumus. Un tieši tāpēc tā aicināta vest uz priekšu atpalikušos un svārstīgos."¹⁾

Vladimirs Garšins veltī lielu uzmanību padomju jaunietim Elmaram Auniņam, kam aiz muguras jau varonīgā partizana gaitas. Viņš gādā, lai Elmars tiktu traktoristu skolā, jo viņš mīl savu traktoristu darbu un ir arī lielisks fizkulturietis. Neizdzēšamu iespaidu

1) Ļeņinisma jautājumi. 498.lpp.

uz Elmaru atstāj Maskavas nometne. Garšins saskata viņa spējas un sirdsdegsmi darbā, tāpēc sūta to uz MTS direktoru kursiem. Būdam MTS direktors, Elmars Auniņš saprot, ka mašīntraktorstacijai jābūt ne tikai saimnieciskam, bet arī politiskam un kultūras centram, bet līdz tam vēl jāuzplēš konservatīvisma slānis zemnieku apziņā.

Rakstnieks V.Lācis ar Elmara Auniņa tēlu parāda mūsu lauku rītdienas darbinieku, padomju patriotu, kas neatlaidīgi mācīdamies un veidojams sevi, mācīs un palīdzēs veidošies kolektīvam ceļā uz komunismu. V.Lācis ar asu partijisku rakstnieka, īsta padomju cilvēka skatu ideoloģiski pareizi parāda padomju Latvijas lauku cilvēka ceļu uz kolektīvu darbu. Padomju darbinieku viņš rāda asā cīņā ar mūsu ienaidniekiem un kapitalistiskām paliekām cilvēka apziņā. Padomju cilvēka tēla veidošanā V.Lācis veicis kapitālu darbu, kas noķer par ierosmi citiem autoriem, it sevišķi pareizi parādīdams partijiskuma nozīmi cilvēka attīstības veicināšanā.

Jaunais latviešu padomju rakstnieks V.Bērce savā stāstā "Pirmie vienpadsmit" arī risina problēmu, kā lauku ļaudīm atrast ceļu uz darbu kolektīvā. Kritika pārmet stāstam kompozīcijas trūkumu, kas kavē pareizās domas konkretizāciju un mazina tēlu iedarbības spēku. Šai darbā autors rāda visai plašu tēlu galeriju. Tur ir partijas un padomju darbinieki, tur ir vienpadsmit darba zemnieku ģimenes, kas padomju

kas padomju dzīves pārliccinātas iestājas kolektīvā saimniecībā.

Rakstnieka īpatnība ir pātaš tēlu biogrāfijas izklāsts, un to ārejo pazīmju spraksts. Šādu pagēmieņu autors lieto regulāri un tas atkārtodamies zaudē iespaidu. Bieži vien rakstnieks, dodams šāda veida tēla portretu, neraksturo cilvēku tā būtībā. Arī plašās ekskursijas tēla pagātnē daudzkārt izceļ nevis tipiskās līnijas, bet atsedz dažādus sīkumus cilvēku raksturā.

Stāsta galvenais tēls ir partorgs Goba. Viņš bijis Tēvijas kara dalībnieks, cīnās mācījies neatlaidību pienākumu veikšanā. Gobu raksturo šāda viņa pašā teikta fraze: "Frontē gadījās, vienu nieka dzotu desmit reizes sturnējām, un, kad tomēr neiegēmām, - vienpadsmito reizi uz vēdera līdām, sviedrus un asinis lējām."¹⁾ Partorgs Goba izprot labi partijas politiku un cenšas to realizēt pagasta dzīvē. Viņš aktivizē darba zemniekus labības nodevu izpildīšanai, rūpējas par nākamā kolchoza nodibināšanu un piedalās kaitnieku izolēšanā. Gobas darbībā saskatām arī zināmus trūkumus. Rakstnieks partorgu tēlo kā ātru, neatlaidīgu, nesavaldīgu un valdonīgu cilvēku, kas pats par sevi ir ļoti labos ieskatos. Viņš domā par sevi: "Kā lemesis griežas zemē, tā griežas viņš dzīvē un ceļ to uz augšu." Gobas raksturā dažkārt izpaužas

1) "Pirmie vienpadsmit" 118.lpp.

pārliciegs straujums, kas ierobežo tā spēju kritiski vērtēt savu rīcību. Nevaram piedot Gobam, ka viņš pamet pagasta aktīva sapulci un aizsūt, lai runātu ar darba zemnieka Krodiņa dēlu. Arī pati šī saruna ar jauno Krodiņu nedod auglīga rezultāta, jo Gobas izturēšanās pret to nav pedagogiska, un zēns aiziet apbēdināts. Goba nekā nav darījis, lai aktivizētu pagastā komjaunatnes politisko masu darbu. Ar kom-sorgu Vaivaru viņam nav nopietnāku sarunu.

Tikai tad, kad pagasta darba zemnieki sāk saprast kolektīva ražošanas darba nozīmi, Goba atceras, ka viņu pagastā dzīvo no Padomju Baltkrievijas fašistu atdzītais kolchoznieks Viksna, kas varētu palīdzēt iedzīvotāju aktivizēšanā; arī Martu Sūnu, šabadzīgo zemnieci, kurai pilsoņu karā kritis vīrs, un dēls atdevis savu dzīvību Tēvijas karā, Goba nav pacenties iesaistīt pagasta aktīvā.

Kolchoza dibināšanas sapulcē neredzam partorga aktivitāti. Visumā jāsaka, ka V.Bērceš^s veidotais partorga Gobas tēls nav mākslinieciski priekšzīmīgi veidots. Vispār neredzam arī Gobas tēla augšanu. Mākslinieciskās izveides ziņā ir milzīga starpība starp A.Sakses dzīvo, reljefo partorga Ozola tēlu romanā "Pret Kalnu" un V.Bērceš Gobas tēlu.

Izpildkomitejas priekšsēdētājs Cekuls iecerēts kā otra galvenā persona V.Bērceš stāstā. Pēc ārējā veidola tas ir pretstats Gobam. Rakstnieks viņu rāda izdilušu, iekritušiem vaigiem, līdzīgu diloga slimniekam.

Arī Cekula raksturs ir pretējs Gobas raksturam: "Arī viņā bija kvēle, ir neatlaidība, bet tās apslēptas ārējā mierā."1)

Cekuls savā amatā ir jau no 1941.gada sākuma. Lielā Tēvijas kara laikā viņš cīnījies partizanu rindās. Cekula loma stāstā mazāka par Gobas lomu, bet redzam, ka viņi abi sadarbojas, apspriežot svarīgos uzdevumus pagasta dzīvē: viņi apspriežas, kā runāt ar zemniekiem par jauno kolchozu. Cekuls saprot, ka kolchozs ir ceļš uz pavisam jaunu dzīvi un ka katram jābūt šās jaunas komunistiskās dzīves cēlāju rindā. Viņš prot vērtēt cilvēkus un cenšas ielūkoties to būtībā, saprazdams, ka šai laikā daudzi cilvēki parādās jaunā gaismā, daudzi jāpārvērtē, bet ir arī tādi, kas kaitē padomju dzīves augšupejai - un pret tiem jācīnās. Rakstnieks šū pagasta saimnieka tēlu tomēr nav spējis izveidot līdz galam. Cekulam piemīt tīri saimnieciska kautrība, tāpēc viņš vairās pats par sevi runāt, izteikt savas vēlēšanās, kaut gan ir Ļeņina-Štaļina partijas biedrs. Visumā iespaids tāds, ka savā jaunajā amatā, būdams par kolchoza priekšsēdētāju, Cekuls strādā pēc labākās sirdsapziņas.

Citu padomju cilvēku tēlā stāstā stipri epizodiski, piemēram, aprīnā komitejas sekretars Kugnieks un kolchoznieks Vīksna.

Mākslinieciskās izveides trūkumi padomju cilvēka tēla veidojumā zināmā mērā mazina V.Bērcešs stāsta

1) "Pirmie vienpadsmit" 63.lpp.

nozīmi.

Mūsu rakstnieki sekmīgi veidojuši lauku cilvēku ceļu uz kolektīvu darbu artelā. Visplašāk šo problēmu risina A.Sakse romanā "Pret kalnu". Padomju patriotisma apgaroti, partijas un padomju darbinieki vada dzīves jauncelms darbu. Augstvērtīgā mākslinieciskā tēlojumā rakstniece rāda šo cilvēku attīstību, dodama pirmo reljefu partijas darbinieka tēlu un visspēcīgāk veidoto komjaunietes tēlu latviešu padomju literatūrā. V.Lācis, stāvēdams stingri partijiska rakstnieka pozīcijā, idejiski pareizi veido savu padomju cilvēku augšanas līnijas, bet tēlu individualā seja bālāka nekā A.Sakses darbā.

Svarīga tematika ir J.Granta stāstā "Vēja pusē". Rakstnieks stāstā tēlo zvejnieku dzīvi socialisma celtniecības laikā. Asā šķiru cīņā un cīņā ar kapitalistiskām paliekām cilvēku apziņā rodas jaunas cilvēku attieksmes sadzīvē un ražošanas darbā. Kolektīvā strādājot, izveidojas cilvēka personība, jo Marks un Engels savā laikā teica, ka "... tikai kolektīvā indivīds saņem tos līdzekļus, kas dod tam iespēju vispusīgi attīstīt savus dotumus..."¹⁾

J.Grants rāda, ka Piejūras zvejnieku vidū par liela kaluma cilvēku izaug jaunais zivju apstrādāšanas fabrikas direktors Arvīds Straujups. Pēc Lielā Tēvijas kara Straujups sācis studijas Marksisma ļepinisma vakara universitatē un gatavojies iestāties augstskolā.

1) Marks i Engels. Soč.t.IV str.65.

Bet Zivju rūpniecības ministrija sūta Straujupu uz zvejnieku rajonu atbildīgā darbā, jo to prasa dzīves nepieciešamība. Mēs redzam, ka jaunais padomju darbinieks direktors Straujups iedzīvojas provinces apstākļos. Darbā viņam jāpārvar daudz grūtību, jo okupācijas gados dzīve zvejnieku ciemā stipri atpalikusi. Jāatjauno fabriku, jāpārkārto zvejnieku darbs par kolektīvu ražošanas darbu, jācīnās ar vecajām paliekām cilvēku apziņā. Piecgādes realizēšanā nepieciešama vislielākā spēka koncentrācija, bet zvejnieki karā daudz cietuši un turīgi uzņēmēji ražošanas darba organizāciju saņēmuši savās rokās. Trūkst zvejas rīku, nav degvielu. Nav zvejnieku aktīva, kas palīdzētu masām uzlabot dzīves apstākļus. Arvien vairāk ieaugdams zvejniekciema dzīvē! Straujups ar savu lielo aktivitāti palīdz uzplaukt šīs nomales dzīvei, pūlās, lai pēc iespējas ātrāk paceltos jaunā fabriku, lai tiktu ierīkots jaunais zvejas rīks - stāvvads. Kopā ar partorgu Dzelzkalēju Straujups palīdz zvejniekiem noskaidrot kolektīvā darba nozīmi. S

Straujups ir bezpartejiskais, bet padomju dzīve viņu izaudzina par cilvēku, kas cienīgs stāties ļegim Staļina partijas rindās. Darbā arvien vairāk izkristalizējas Straujupa pozitīvās rakstura īpašības - jauna socialistiska attieksme pret darbu, pret īpašumu, valsts interešu ievērošana, pašlaušanās uz partiju, principāla nostāja cīņā par komunisma uzcelšanu, kam pamatā ir viscēlākā īpašība - padomju patriotisms.

Būdam realists, rakstnieks J.Grants rāda arī kļūdas, kas rodas Straujupa darbā. Viņš pie laika nav nodibinājis pietiekami ciešus sakarus ar darba ļaudīm, ar zvejniekciema aktīvākajiem cilvēkiem, kādi ir, piemēram, Līcis, Vagule, Līča dēls Andrejs u.c. Tāpēc iznāk, ka pretinieki sākuši "popularizēt" arteli no negatīvās puses.

Sarunā ar Dzelzkaļēju Strauju-ps izjūt, ka tam vēl dziļāk jāieskatās cilvēkos, jāpalīdz veidoties tām pozitīvajām īpašībām, kas viņos ir tikai vēl dīgli. Straujups pārdomā šo sarunu, kas viņam devusi asāku skatu uz dzīvi un tieksmi arī pašam reiz/atrasties gadrās un stiprās saimes - partijas biedru vidū. Rakstnieks saka: "Kad Straujups uskāpa savā dzīvoklī, pa kura logu apvārsnī uz jūras iezīmējās rīta ausma, viņam daudz kas likās saprotamājs. Bija tāda jausma, it kā viņš nule atgriezies no bataljona komandiera zemnīcas, kur iztirzāta iepriekšējā kauja."¹⁾

J.Grants mēģinājis lasītāju iepazīstināt ar Straujupu arī tā intimajā dzīvē. Tā atklājas Straujupa attieksmēs ar fabrikas radisti Ausmu Cielavā. Ausma nav vēl izaugusi par padomju cilvēku vārda istā nozīmē un neredzam arī to, ka Straujups būtu viņai palīdzējis par tādu kļūt. Ausma pārmet savam draugam, ka viņš prot runāt, tikai par fronti, komunismu un darbu. Nenoteiktā stāvoklī paliek šo abu cilvēku attiecības, jo autors tās neatrisina līdz galam. Lasītājs īstenībā paliek neziņā, pa kuru ceļu Ausma aizies. Šo

personisko attieksmju notēlojums zināmā mērā mazina Straujupa tēla vērtību. Bet pamatos Straujups ir īsts padomju cilvēks, pārliecināts boļševiks.

Diezgan veiksmīgi J.Grants veidojis partorga Dzelzkalēja tēlu. Viņa vērtību vairo apstākļi, ka tam ir zināma nozīme Straujupa augšanā. Dzelzkalēja simpātiskākā īpašība ir viņa smalkjūtīgā izturēšanās pret cilvēkiem, jo arī biedrs Staļins māca, ka cilvēki ir "partijas un valsts zelta fonds",¹⁾ un "no visiem vērtīgajiem kapitaliem, kādi ir pasaulē, pats vērtīgākais un izšķirīgākais kapitāls ir cilvēki, kadri"²⁾.

Dzelzkalējs saprot, ka visi cilvēki pirmajā laikā pēc arteļa nodibināšanas nevar būt pilnīgi apzinīgi un nekļūdīgi savā rīcībā, jo cilvēkos vēl ir daudz pagātnes sārgu. Partijas darbiniekiem jābūt modriem cilvēku pāraudzināšanā un audzināšanā. Kad arteļa priekšnieks Ķirsis neuzticīgi raugās uz jauniešiem pasākumiem zvejniecībā, Straujups grib viņu nomainīt ar Pakalnu. Dzelzkalējs tad Straujupam atbild: "Domāšanā atpalikušu cilvēku mūsu zemē taču vēl tūkstošiem. Ar ko tu tos visus nomainīsi? Un, galvenais, pie tā vainīgi nav viņi paši, bet kapitalistiskā iekārta, kur tie nodzīvojuši mūža lielāko daļu ... Ja cilvēks godīgi strādā, tad viņa neizdzīvotie uzskati nav kaut kāds noziegums. Tāds vienīgi mēcāms un audzināms."³⁾

1) Ļeņiniema jautājumi. 699.lpp.

2) Ibid. 582.lpp.

3) "Vēja pusē". 110.lpp.

Arī pret direktora vietnieku Pakalnu, kura apziņā vēl šis tas patvēries, kas nesaskan ar jaunās dzīves ritmu, Dzelzkalējs ieteic izturēties uzmanīgi, jo "Mēs neesam ar cilvēkiem tik bagāti un, ja arī būtu tik izšķērdīgi nekad nebūsim. Cilvēkus pāraudzināt, protams, nav viegli."¹⁾

Stāstā redzam partijas vadības nozīmi vienkāršā cilvēka izaugšanā par uzticīgu socialistiskās sabiedrības locekli, partijai bezgala uzticīgu paņomju patriotu. Šai ziņā arī Dzelzkalējs daudz pūlējies, lai zvejnieku sapulcēs propagandētu partijas politiku, kas daļēji jāizved jo stingri. Katram jāsaprot, ka jāpalielina nozveja, jo : "Katra kaste reņģu, ko zvejnieki nodod valstij, vairo tautas iztiku". ..."Partija grib, lai tauta dzīvotu pārtikusī, par to viņa cīnās." Dzelzkalējs parāda zvejniekiem, ka partijas politika ir viss mūsu tautas politika.

Dažkārt arī Dzelzkalēja vārdos iejūk šis tas aplams, bet tam, šķiet, vairāk gadījuma raksturs. Sarunā ar Straujupu Dzelzkalējs izsakās, ka nav iespējams un nav arī vajadzīgs izprast bijušā bagātnieka un padomju varas ienaidnieka Skānga intereses. Padomju cilvēkam jācenšas iepazīt arī šķiras ienaidniekus, tas nedrīkst zaudēt savu modrību, jo pretējā gadījumā cietīs ^{viss} padomju cilvēku kolektīvs. Dažkārt traucē sižeta risinājumi, Dzelzkalēja nejaušā ierašanās un aiziešana, kad situācija prasa viņa klātieni.

1) "Vēja pusē" 54.lpp.

Tomēr Piejūras vietējās partijas organizācijas sekretara Dzelzkalēja tēlā saskatām cildenākās padomju cilvēka īpašības: padomju patriotismu, bezgalīgu uzticību boļševiku partijai, dziļu cieņu pret padomju cilvēku, valsts un personisko interešu saakņu. Salīdzinot ar A.Sakses partorgu Ozolu romanā "Pret kalnu", Dzelzkalējs veidots jau kā gatavs raksturs un viņa tēlām neredzam tādu iekšēju dinamiku, kāda ir partorgā Ozolā. Viena pakāpe partorga tēla attīstībā ^{salau} vispār J.Granta stāstā ir tai ziņā, ka autors savam partorgam liek darboties apstākļos, kad jau nodibinās kopdarbības arteļi, un kur cilvēki oinās par Staļina piegādes realizāciju. Kā no Straujupa tā Dzelzkalēja būtības izstāro padomju dzīves patiesība. Bet Straujupa tēlā realistiski nozīmē cilvēka personības augšanas process socialistiskajā darbībā.

Kolchoznieka tēls uz mūsu skatuves uznāk A.Brodeles lugās "Upesciema pavasaris" un "Zelta druva". Lugā "Upesciema pavasaris" tēlots vēl tikai kolchoza dibināšanas posms un pirmie svarīgākie jaunā lauksaimniecības arteļa pasākumi - pavasara sējas darbu organizēšana, darba lopu sabiedriskošana u.t.t. Lugā redzam, ka mūsu lauksaimniecības uzplaukumu traucē vēl kulaku varas paliekas; vecsaimnieks Bremzes Miķelis ekspluatē savu ilggadīgo kalpu Jēci, piesola ^{salau} zirgu, ko vagu izdzīt; savam bijušajam kalpam - jaunajam darba zemniekam Salumam, jo viņa interesēs. Pēc šāda labdarības akta Salumu izmantot savā labā.

Dzīve jaunajiem darba zemniekiem parāda, ka individuali strādājot, tie nekad netiks pie turības, jo viņiem trūkst nepieciešamās materialās bāzes. Biedrs Staļins saka: "... Jaunajā kolchozu iekārtā zemnieki strādā kopīgi, arteļiem, strādā ar jaunu rīku - traktoru un lauksaimniecības mašīnu palīdzību, strādā sev un saviem kolchoziem, dzīvo bez kapitalistiem un muižniekiem, bez kulakiem un spekulantiem, strādā, lai diendienā uzlabotu savu materiālo un kulturālo stāvokli.¹⁾

Padomju vara saprot, ka nepieciešama jauna zemnieku darba organizācija, tāpēc atbalsta visiem spēkiem darba ļaudis. Lielu atbildību gulstas uz kolchoza vadību, lai valsts un partijas politika tiktu pareizi realizēta. Kolchoza "Upesciema pavasaris" jaunais priekšsēdētājs Lazda apzinās savu lielo atbildību, viņš saprot, kādas grūtības ir jaunā ceļa sākumā. Lazda spriež pareizi par nākotnes izredzēm: "Kad mēs izdzīvosim šo gadu, nākamajā mums jau būs stingrs pamats zem kājām. Pašreiz mēs to meklējam... un nav brīnums, ka viens otrs vēl šaubās."²⁾ Pieredze rāda, ka arī trūcīgo darba zemnieku vidū ir vēl tādi, kas šaubās par jaunā kopdarbības ceļa pareizumu, bet padomju dzīve un padomju cilvēki ar laiku tos pārliecina par kolektīvās saimniecības priekšrocībām pret individuālo saimniecību. Jaunie darba zemnieki - Jēkabs Salums un Zarišu Zete kā apzinīgākie izprot pirmie kolchozu priekšrocības.

1) Ļeņinisma jautājumi. 489.lpp.

2) "Upesciema pavasaris" 35.lpp.

Ar savu patriotisko, priekšzīmīgo darbu kolektīvajā
saimniecībā tie prot arī citus aktivizēt darbam. Lugā
redzam, kā pieaug Jēkaba un Zetes apzinīgums socialis-
tiskā darba gaitā. Sarunā ar bijušo kalpiņātāju budzi
Bremzi Salums parāda savu apzinīgumu: "Domāji man
piesolīt zirgu, ko vāgu izdzīt, un es izstāšos! Bis-
ties kā no uguns! Nelga tāds! Slikti esi izdomājis!
Firmais oju - saproti?"¹⁾ Salums saprot, ka tai šķirai,
pie kuras Bremze pieder, jāiznīkst, jo tai nav mūsu
valstī vietas. Tāpēc viņš saka Bremzem: "Un tu izputē-
si no pasaules, bet mēs paliksim."²⁾ Ar savu āzcītī-
go darbu Salums ierosina kūtrākos, viņš saprot, ka
strādā pats sev - vēl vairāk sev nekā agrāk un viss
pieder viņam - kā zirgi, tā arkli un zeme. Salums ir
laimīgs jaunajā dzīvē, pēc kuras, kaut neapzinīgi, il-
gojies visus garos, ekspluatatora kelpībā pavadītos
gadus. Pat viņa bijušais saimnieks var liecināt par
Salumu: "... likās prātīgs cilvēks; tāds pasarkans
gan bija no laika gala, bet citādi nekas, strādāja
par diviem, kluss cilvēks bija ..."³⁾ Tikai padomju
iekārta deva iespēju Salumam izteikt savu protestu
pret pagātnes dzīves neēdžību. Pret vecās iekārtas
paliekām Salums karo arī pats savā dzimtā, jo viņa
sieva nepriecājas par kolektīvo darbu. Lizei šķiet,
ka viņas sirds lūzis, ja pašaudzēto kumeļu atdos sa-

1) "Upesciema pavasaris" 14.lpp.

2) "Upesciema pavasaris" 29.lpp.

3) Ibid.9.lpp.

biedrības īpašumā.

Otrs apzinīgs padomju cilvēks lugā "Upesciema pavasaris" ir brigadiere Zarišu Zete. Viņas raksturs nostiprinās socialistiskajā darbā. Tāpēc lugā labi redzam viņas augšanu. Kad Salumu Līze bēdājas par savu zirgu, kas jāatdod kolchozam, Zarišu Zete saprot viņas izjūtas, jo arī pašai no sākuma bijis tā savādi, līdz izgrātusi kolektīvā īpašuma priekšrocības. Zete saka: "Domā - man te ... akmens? Šai ziņā mēs visas esam vienādi dumjas, līz... Bet vajag tak sevi valdīt... Es daudz ko vēl nesaprotu, bet jūtu, ka tā ir pareizi." Zātes godīgā sirds pieder padomju dzīvei un mēs ticam viņas sekmēm socialistiskajā darbā. Redzam Zetes centību audzināt kūtrākos. Pret sliņķi Trauciņu Kārli viņa ir barga, grib pat to mest laukā no kolektīva, bet kolchoza priekšsēdis pamāca Zeti būt saudzīgākai pret cilvēkiem, jo no sākuma "kolektīvā nebūs nekādi dieva eņģeļi, bet gan tie paši mirstīgie - kādi nu viņi varējuši uzaugt līdzšinējā pasaulē."¹⁾ Redzam, ka Zete prot pēsaistīt Kārli darbam un redzam, ka tas kļūst arvien apzinīgāks. Brigadieres Zarišu Zetes apzinīgā socialistiskā attieksme pret darbu izceļas sevišķi tai momentā, kad saslimst viņas mazais bērns. Viņai nav neviena cilvēka, ko atstāt pie mazā slimnieka, bet darbs brigādē tai ir pirmajā vietā. Zete ilgi domā, kā rīkoties šai gadījumā, līdz beidzot iet pie Saluma Rutas lūgt, lai tā viņai izpalīdz. A. Brodeles veidotais

1) "Upesciema pavasaris" 26.lpp.

kolchoza brigadieres Zarišu Zetes tēls tipiski raksturo kolektivizācijas procesa sākuma posmu mūsu lauku apstākļos. Vēl jāpiemin kolchoza valdes priekšsēdētājs Lazda, kura rīcībā izpaužas īsts padomju patriotisms. Lazda labi pazīst cilvēkus, jo dziļāk viņos ielūkojies Lielā Tēvijas kara gados, kad cilvēki izkristalizējušies visā savā būtībā un katrs paguvis parādīt savu īsto seju. Ja arī daudzi vēl šaubās par kolektīvā darba priekšrocībām, Lazda cenšas to saņēst, A. Brodelei tomēr nav izdevies Lazdu parādīt sarunās ar šiem cilvēkiem, kurus vēl māj šaubas par jauno dzīvi. Bet savas domas viņš deklarē tiem, kas jau ir apzinīgi padomju cilvēki. Lazdas modrību un padomju patriotismu autore parāda, kaitniekus atmaskojot. Kad ienaidnieki aizdedzinājuši Lazdas māju, viņš neiet to dzēst, bet paliek sargāt sabiedrības īpašumu, kam ir nesalīdzināma lielāka vērtība par cilvēka personisko īpašumu. Tomēr varēja vēlēties, lai šo cildeno cilvēku autore būtu parādījusi vairāk darbībā un dziļāk atsegusi tā rakstura veidošanos. Citi lugas pozitīvie tēli zīmēti stipri epizodiskāk.

Luga "Upesciema pavasaris" ir nozīmīgs faktors tai ziņā, ka atsedz mūsu lauku cilvēku apziņas veidošanos, kolchozu dzīves sākuma periodā. Lugas pozitīvie tēli zīmēti realistiski, kaut arī nav līdz pilnībai izveidoti.

Tālāku attīstības pakāpi A. Brodeles daiļmadē rāda komedija "Zelta druva". Te redzam kolchozā, kas saimē nieciski un organizatoriski jau sasniedzis zināmu attīstības pakāpi, redzam tur socialistisko sacensību par augstām ražājām, cilvēku apzinīgu izturēšanos pret socialistisko darbu, jaunu attieksmi pret īpašumu.

Daudzi no komedijas tēliem ir cienīgi padomju cilvēka nosaukuma. A. Brodele rāda šos cilvēkus, kā lielus darba entuziastus, tēlus raketurodama nedaudzām, lielām līnijām.

Komedijas centrā izvirzīti govju kopējas Līzes Salmiņas un zirgkopja Sīmaņa Salmiņa tēli. Līze autore zīmējusi jau kā nobriedušu padomju cilvēku un darba entuziasms lugā vistiešāk parādās lugā Līzes tēlā. Līze izaicina uz socialistisko sacensību savu vīru Sīmani, jo dziļu iespaidu uz Līzi atstājuši kolchoza priekšsēdētāja Saknes vārdi, ka katrā cilvēkā vajag sacensības reuģa, lai dzīve ātrāk ietu uz priekšu. Līze Salmiņa apsola priekšsēdētājam, ka no visām govīm izslauks par četri ar pus tūkstoši litru piena. Viņas rūpes un neatlaidība darbā vainagojas ar ievērojamiem panākumiem un tās darba plāns ir pat pārniegts. Socialistiskā darba aizrautībā Līze iet pat tik tālu, ka nodod savā viēnīgo govi kolchoza īpašumā. Savu rīcību viņa izskaidro šādi: "... bet man bija tā, ka es ilgāk tā uz divām pusēm nevarēju. Gribēju, lai man būtu pavisam brīvas rākas ... un sirds brīva. Lai man nebūtu jādomā par citu kā tikai par tām, kas fermā.

Līzes Salmiņas rīcībā izpaužas nākotnes cilvēka rakstura īpašības, bet mūsu šāsdienas dzīvē tām vēl trūkst reālas motivācijas. Šai apstākli slēpjas zināms lugas trūkums, jo mūsu kolchozu saimniecī⁶⁴ nav vēl sasniegusi tik augstu attīstības pakāpi, ka jā-sabiedrisko viss zemnieku - kolchoznieku īpašums, kā tas ir lauksaimniecības komunā. Šādu piemēru no-stādot par paraugu, mēs varam liet ūdeni uz ienaidnieka dzirnavām, radīt iemeslu aplanai kolchozu iekārtas kritikai. "Zelta druvas" kolchozs nav vēl ne tuvu ko-munas formai. Arteļa materialā bāze tikai pamazām no-stiprinās. Trūkst saimniecības ēku un inventāra, ir vēl daudz pilnīgi neapstrādātas zemes; arī jaunu arteļa biedru uzņemšana vēl arvien turpinās. Biedrs Staļins savā rakstā "Panākumu reibonis" sīki analizē un kritizē kļūdas, ko daudzās vietās pielaiž kolcho-zu celtniecībā. Piemēram: "Ir zināms, ka vairākos PSRS rajonos, kur ciņa par kolchozu pastāvēšanu vēl nebūt nav pabeigta un kur arteļi vēl nav nostiprinā-ti, ir mēģinājumi izlēkt no arteļu ietvariem un pār-lēkt uzreiz lauksaimniecības komunā."¹⁾ Tāda politi-ka, kādu šai gadījumā pauž A. Brodele savā lugā, kol-chozam varēja vēl tikai kaitēt.

Līzes Salmiņas panākumi darbā to zināmā mērā ap-reibinājuši, tāpēc notikusi šī aizsteigšanās dzīvei priekšā. Šo situāciju tomēr autore centusies mīksti-nāt tādā veidā, ka kolchoza priekšsēdētājs Sakne un

1) "Leņinisma jautājumi" 358. lpp.

Līzes vīrs pieprasa vest Brūnaļu atpakaļ uzsavu kūti, lai nejauktu kolchoza statusus.

Arī apzinīgajai Līzei reizēm uzmācas šaubas, jo viņa ir uzņēmusies daudz atbildības, bet viņu atbalsta kolchoza priekšsēdētājs Sakne, kas runā uz viņu partijas vārdā. Lugas gaitā redzam, ka Līzes apzinīgums pieaug; viņa saprot, ka socialistiskās sacensības darbamozīmī piešķir valsts un tautas intereses. Līzes lielumu redzam tai faktā, ka viņa nedižojas ar saviem panākumiem citu priekšā, nemēģina izcelt savas personas nozīmi. Kad Līze saņem augsto apbalvojumu, Socialistiskā Darba varoņa nosaukumu, viņa apliecina, padomju cilvēka gatavību ziedot visus spēkus socialistiskajam darbam: "Un tāpat arī uz priekšu - centīšos un darīšu visu ... lai piena būtu vairāk un vairāk ... nežēlošu ne spēka, ne miega ... bet vai tad tā kāda varonība? Tādi jau mēs te esam visi - mūsu "Zelta druvas" ļaudis..."¹⁾

A. Brodeles Līze Salmiņa šķiet līdz šim visplastiskāk veidotais kolchoznieces tēls latviešu padomju literatūrā.

Boļševiku partijas rūpes par darba cilvēku un kolektīvās saimniecības uzplaukumu redzam iemiesotas "Zelta druvas" priekšsēdētāja Saknes tēlā. Sakne ir arī partijas apriņķa komitejas loceklis. Viņš ir autoritāte kolchozā, prot savu kolektīvu audzināt un

1) "Zelta druva" 71. un 72. lpp.

vadīt partijas politikas garā. Sakne palīdz Salmiņu Mārai tikt pie izglītības; agronomu Rogu viņš pamāca, ka pateicību partijai vislabāk parādīs tas, kas pirmajā vietā nostādīs sabiedriskās intereses. Laisko kolchoznieku Mārtiņu Cepuri Sakne cenšas pāraudzināt par derīgu socialistiskās sabiedrības locekli. Kad Mārtiņš nelabojas, Sakne vēl stingrāk un kategoriskāk uzstādamies, liek šim neapzinīgajam cilvēkam izšķirties: "Es ilgi esmu gaidījis, vai no tevis iznāš cilvēks? Bet ilgāk vairs ne ... Tā tad, lūdzu, izšķiries - ar mums, vai arī metam ārā no kolchoza."¹⁾

Saknes bargumam ir panākumi un lugas gaitā redzam, ka arī laiskais Mārtiņš pamazām sāk laboties.

Kā labs saimnieks savā kolchozā Sakne rūpējas par kolchoza materialās bāzes nostiprināšanu: "Ēkas celsim šādā līnijā ... lai dārzi ietu tām apkārt. Bet lejā, aiz saimniecības ēkām, mēs gribas ierīkot zivju dīķus..."²⁾

Jaunā dzīve cilvēkiem liek steigties, tāpēc ikdienas redzam jaunas padomju cilvēka darba uzvaras. Sakne atbalsta Līzes nodomu piedalīties socialistiskā sacensībā, jo no lieliem pienākumiem nav jāvairās. Tāpēc viņš saka: "Ja grib augstu uzlēkt - pie augsta rāra jāķeras."³⁾

Salīdzinot ar kolchoza priekšsēdētāja Lazdas

1) "Zelta druva" 64.lpp.

2) "Zelta druva" 71pp.

3) Ibid. 23.lpp.

tēlu lugā "Upesciema pavasaris", Saknes tēls ir plastiskāk veidots, dziļāks un vispusīgāks, redzam, ka Sakne ir īsts saimnieks savā kolektīvajā īpašumā.

A Arē lauku darbu brigadieris Viktors Dārziņš lugā "Zelta druva" ir nobriedis raksturs, īsts darba cilvēks. Viņu rūdījis Lielais Tēviņas karš. Viktors labi pazīst cilvēkus un tos vērtēdams, cenšas būt principiāls un objektīvs. Kolchoza priekšsēdētājs Sakne par Viktoru izteicas atzinīgi: "... viņš nevienam nedos nolaidi - ne sev, ne savai miesīgai mātei, ne līgavaī. Kas ir ir, nekāda radu un draugu būšana pie viņa nelīdz."¹⁾

Šo vārdu patiesums pierādās Viktora attieksmē pret viņa iecerēto Salmiņu Māru. Viktors saprot, ka Māra visu labāk padarīs pati, nekā pavēlēs to izdarīt citiem, tāpēc brigadieru kursiem viņš ieteic Veltu, kas ir laba darba organizatore. No šejienes sākas Māras un Viktora savstarpējais konflikts. Viktora tēlu autore atklāj vairāk viņa attieksmēs ar Māru, bet mazāk parāda to darbā; tomēr redzam Viktora pārliecības spēku, kas ir tam gaiša ceļa zīme uz nākotni.

A. Brodeles komedijas "Zelta druva" padomju cilvēku tēli veidoti idejiski un mākslinieciski dziļāk un spēcīgāk nekā lugā "Upesciema pavasaris".

1) "Zelta druva" 54.lpp.

Mūsu jaunās padomju republikas dzīvē vēl dažkārt nākas sadurties ar tādiem aizspriedumiem, kā nepietiekamu sievietes lomas novērtējumu darbā un sabiedriskajā laukā. Sieviešu jautājums sevišķi svarīgs kolchozā, kur socialistiskā darba dzīve izvirzījusi vadošos postēnos daudz spējīgu sieviešu. Biedrs Staļins saka: "Sievietes kolchozos - liels spēks. Turēt šo spēku zem pūra - nozīmē pieļaut noziegumu. Mūsu pienākums ir izvirzīt sievieti kolchozos un laist šo spēku darbā."¹⁾

Tikai kolektīvajā darbā sievietei ir iespēja nostāties līdzās vīrietim. Elīna Zālīte savā jaunākajā komedijā "Vārds sievietēm" ("Karogs" 1949.g. Nr.11.) galvenajās lomās izvirzījusi sievietes. Viena no tām ir kolchoza priekšsēdētāja Liene Bebre - bijusī darba zemniece. Vienkārša un patiesa savā būtībā ir Liene, apzinīgi viņa veic savus pienākumus un jūt bolševiku partijas nopietnu atbalstu dzīvē un darbā. Līzei pirms iecelšanas atbildīgajā amatā nav bijis nekādas pieredzes sabiedriskajā darbā, bet ir liela izpratne saimniecības jautājumos, jo viņa pati bijusi priekšzīmīga saimniece savā sētā. Isto rādījumu sabiedriskajā darbā Liene gūst Rīgā, kur viņai jāuzstājas ar runu kolchoznieku kongresā. Jaunā dzīve Lieni garīgi atjaunojsi; viņai šķiet, ka tā tikai nu pat sākusi dzīvot, jo ir milzīga starpība starp celmu laušanu viņas bijušajā jaunsaimniecībā un pareizi

1) Ļeņinisma jautājumi. 498.lpp.

organizēto darbu kolchozā.

Raksturīgi, ka E.Zāļīte saviem tēliem liek runāt katram savā individualā valodā. Tas padara šos tēlus uzskatāmus lasītājam un skatītājam. Kolchoza priekšsēdētājas Lienes nopietnā, visai atjaunīgā un sirsnīgā valoda apgāro viņas tēlu ar dzīves elpu. E.Zāļīte virzījusi uz priekšu padomju cilvēka tēla attīstību mūsu literatūrā tai ziņā, ka viņā kā pirmā parāda sievieti atbildīgajā kolchoza vadītājas postenī. Šis tēls būtu vēl nozīmīgāks, ja autore to būtu izstrādājusi līdz galam, parādīdama to vairāk darbībā, bet mazāk pārrunās.

Padomju dzīves īstenībā ar laiku pāraug tie godīgie lauku ļaudis, kas vēl nav izšķīrušies par padomju dzīves ceļu, nav sapratuši kolektīvizācijas nozīmi.

Visgrūtāk iekļauties padomju dzīves gaitā ir vidējam zemniekam, kam no paaudzes paaudzē ieaudzināts un valsts likumiem nostiprināts, ka zeme ir privātpašums. Jau ļeņins savā laikā teica, ka pieraduma spēks ir visbriesmīgākais spēks.

Vidējais zemnieks baidās, kamēr nav ar jauno tieši iepazīties, tā sakot, ar rokām to aptaustījis. Daudzi no viņiem arī padevušies šķiras ienaidnieku baumām, kas lielos vairumos tiek izplatītas, lai kaitētu jaunajai socialistiskajai dzīvei.

Vidējais zemnieks Pakalns A. Sakses romanā "Pret kalnu" ilgi nevar izšķirties par kolektīvās saimniecības priekšrocībām. Pakalns ir godīgs darba zemnieks, kas uzcītīgi pilda labības normu, iet talkā novākt labību bezzemnieku saimniecībēs, bet kolchozā tomēr nevēlas iestāties. Viņš labprāt vienu gadu noskatīsies, kā kolchozā iet un kā tur ar zirgliem apietas. Pakalnam šēl sava jaunā, pašaudzētā zirga un šēl arī savas iekoptās saimniecības. Iniciatoru sapulcē Pakalns tomēr saprot, ka partorgs ir runājis patiesību par jauno dzīvi. Romana gaitā redzam, ka pieaug Pakalna apzinīgums. Viņš pabalsta padomju varu tai ziņā, ka noauž dzirnavām siksnu. Iespaids tāds, ka arī Pakalns drīz izšķirsies, ka vienīgais pareizais ceļš ir iestāties kolchozā.

Arī zemniekam Arumam V. Bērces stāstā "Pirmie vienpadsmit" nākas diezgan grūti izšķirties par kolektivizācijas ceļa pareizumu. Padomju darbiniekos viņš redz to pārliecības un skaidrības spēku, viņš tic šo cilvēku dzīves patiesībai. Pats viņš jūt, ka kļuvis it kā lielāks un stiprāks, jo lielu iespaidu uz viņu atstājuši padomju cilvēki - Goba, Kugnieks un Cekuls. Tomēr viņa sirdī iemājo mazs, smags svina gabaliņš - tam šēl savas saimniecības. Bet Arumam tomēr prāts ir pārsvarā - viņš zina, ka izraus no sirds šo smagumu kā nezāli; tā dienu pēc tam Arums paziņo Gobam savu piekrišanu iestāties kolchozā.

Bijušais pusgraudnieka dēls Pēteris Pālmanis

V.Bērce stāstā "Pirmie vienpadsmit" tikai ar lielām pūlēm izsities saimnieka kārtā, bet tomēr dzīvo, tā sakot, no rākas mutē, netikdams vajā no nabadzības. V.I.Ļeņins saka: "Ar sīksaimniecību no trūkuma neizklūt". (XXIV sēj.540.lpp.).Palmaņu ģimene visu savu spēku atdevusi savai saimniecībai, bet negrib vairs tālāk mocīties un tāpēc drīz vien iesniedz lūgumu kolchozam.

Interesanti veidots jaunieša Līdumu Erika tēls A.Saksēs romanā "Pret kalnu". Eriks ilgi atrodas savas mietpilsoniskās mātes, vidējās zemniekes Līdumienes ietekmē. Pat Ozolu Mirdza netic, ka Eriks varētu ieņemt kolchozā. Bet Eriks ir jauns, pie tam viņš ir cīnījies arī kādu laiku Padomju Armijas rindās, un tā jaunā dzīve viņu gluži nemanot aizrauj sev līdz.

Arī ekspluatatoru iekārtas nomāktie, bijušie nabadzīgie kalpu cilvēki, ne ikreiz jau no sākuma izprot jaunās padomju dzīves priekšrocības.

Tā, pagausais Priedes Jānis Saksēs romanā "Pret kalnu", kam kapitalisma režīms iemīdzinājis šķiras apziņu, tiek ievēlēts pagasta izpildkomitejas priekšnieka amatā. Viņš ir godīgs cilvēks, bet padomju varas pretinieki prot tā neveiklumu izmantot savā labā. Vispār jāsaka, ka Jānis ir pilnīgi nepiemērots šim amatam, tāpēc godīgajiem pagasta iedzīvotājiem ilgu laiku trūket atbalsta viņu dzīves vajadzībās. Kad Priedes Jāni novieto viņam piemērotā darbā, tas visai ātri ieaug padomju dzīvē.

Trūcīgie zemnieki Klaudziņu Mare un Klaudziņu Žanis A. Brodeles lugā "Upesciema pavasaris" jau no paša sākuma kategoriski nostājas pret kolchozu, jo atrodas bādža Bremzes ietekmē. Kad viņi no šās ietekmes atbrīvojas, tie vairs nešaubās par vienīgo pareizo ceļu.

Šie nedaudzie piemēri rāda, ka mūsu lauku kolektivizācijas gaitā bieži nākas sadurties ar pretestību - kā no vidējo, tā arī no nabadzīgo zemnieku puses. Godīgie lauku ļaudis, kas sākumā vēl šaubās, ar laiku pārliecina par kolektīvās ražošanas priekšrocībām, līdz ar to paši iesaistoties socialistiskajā dzīvē un veidojamies par īstiem padomju cilvēkiem. Liels un atbildīgs ir lauku aktīva, partijas un komjaunatnes uzdevums, jo zemnieki jāpārliecina, ka "sīksaimniecības sistēma preču ražošanā nespēj atbrīvot cilvēci no masu nabadzības un viņu apspiešanas (V.I. Ļeņins. Kop. rakstu XXII sēj. 122. lpp.). Lauku ļaužu pāraugšanas tēmu veidojot, rakstnieki precīzi motivē raksturu attīstību, parādīdami tās grūtības, ar kādām īt sevišķi bija jācinās kolchozu dibināšanas laikā.

Liriskas žanrā viensētnieka apziņas pāraugšanu vislabāk pratis parādīt J. Vanags savā ciklā "Kopsaimnieks" ("Karogs" 1948. g. Nr. 3. un 10. un 1949. Nr. 11.). "Tam, kas mūžus krēslā cietis,
Nāk ar sauli pavasars -

saka dzejnieks par tiem, kas ar patiesu prieku 1940.gadā kā savu atbrīvotāju sagaidīja Padomju varu. Bijušais grāvracis Pieterāns, kas visu mūžu vergojis ekspluatatoriem, nu saņem pats savu zemi, bet tad okupācijas režims no jauna pielīdzina jūglopam. Pēc Lielā Tēvijas kara Pieterāns atkal no sirds pieķeras savai zemei, bet kad citi jaunie darba zemnieki sāk domāt par kolchozu: Pieterāns par to negrib ne dzirdēt:

" Nule reiz prātam pie zemītes tikuši -

Tūdaļ lai grūstu to ārā no rokas!"

Pieterāns vēl nav izdzīvojis sīkīpašnieciskās palielas savā apziņā, tāpēc viņš neiestājas ražošanas artelī; tomēr neveiksmes un triecieni, ko tam nākas izciest viensētnieka dzīvē, pārveido Pieterānu. Vecā rūsā nokrīt no viņa, kad tas pārkāpj kolchoza sliksni. Kolchozā pulsē spraigs dzīves ritms. Tur notiek asa šķiru cīņa - kolektīvs padzen no priekšsēža amata cilvēku, kas izšķērdējis valsts īpašumu. Ciklā "Kopsaimnieks" jūtam partijas vadības drošo roku kolchozu dzīves apstākļos. Redzam, ka partorgs strādā roku rokā ar jauno kolchoza priekšsēdi. Tas domā par to, kā realizēsies jaunās dzīves uzdevumi. Ar katru dienu cilvēks pieaug savā apzinīgumā un darba prasmē, jo jācīnās par labāku dzīvi.

H.Vanags rūpīgi darinājis šo savu dzejoļu ciklu, izveidojis pantu un liriskas izteiksmi tvirtu, reizēm pat lakonisku. Dzejniekam nepiemīt tik bieži mūsu lirikā sastopamās kaites - liekvārdība un daudzvārdība,

kas dažkārt var izkausēt pat vislabāko domu. J.Vanaga "Kopsaimnieks" redzam dzīva cilvēka tēla kontūras, jūtāj cilvēka apziņas augšanu socialistiskajā dzīvē. Salīdzinot mūsu prozu un liriku, kas atspoguļo lauku darba cilvēka attīstību, jāsecina, ka prozas darbi šo savu uzdevumu veic daudz labāk nekā lirika.

Darba zemnieks ceļš uz kolektīvu darbu latviešu padomju literatūrā attēlots plašāk nekā citas temas. Šai nozarē redzam daudzus vērtīgus sasniegumus padomju cilvēka tēla veidojumā. A.Sakses romanā "Pret kalnu" vispusīgi attēlots padomju cilvēks mūsu lauku apstākļos, un šis romans dod mums pirmos reļjefi veidotos partērga un komjeunietes tēlus. A.Sakses padomju cilvēka raksturu veidojumos redzam lielu iekšēju dinamiku, jūtam to nepārtrauktu attīstību notikumu gaitā.

V.Lācis epopejā "Vētra" lielās plašās līnijās tēlojis cilvēkus, kas cīnās par jaunā kolektīvā darba priekšrocībām mūsu lauku dzīves apstākļos. V.Lāča veidotie raksturi ir tipiski padomju cilvēki. Rakstnieks pareizi atsedzis šo tēlu augšanas līnijas, bet tomēr mazāk kā A.Sakse parāda šo cilvēku individualo seju. Liela nozīme tam, ka V.Lācis savā darbā spēcīgi parāda Ļeņina Staļina partijas lomu padomju cilvēka augšanā un mūsu dzīves attīstībā vispār.

Mākslinieciski mazāk izdevies V.Bērce padomju

cilvēku tēlojums stāstā "Pirmie vienpadsmit". Trūkumi partorga Gobas tēla izveidē lielā mērā mazina cildenās kolektivizācijas temas attīstību.

Īpaša nozīme ir J.Granta stāstam "Vēja pusē", jo tas ir vienīgais šāda veida darbs mūsu literatūrā par zvejnieku ceļu uz kopīgu darbu arteli. Stāstā plastiski veidota fabrikas direktora Straujupa ieaugšana provinces dzīvē un darbā. Rakstnieks Straujupa tēlu veidojis sulīgām krāsām, rādījis tā attīstību socialistiskajā darbā un sevišķi izcēlis viņā tās īpašības, kas palīdz tam veidoties par cilvēku, kas ir cienīgs stāties Ļeņina Staļina partijas rindās.

Kolchoznieka tēls uz skatuves uzņāk ar A.Brodeles lugām. Jau lugā "Upesciema pavasars", rādīdama kolchoza dibināšanas posmu, rakstniece atsedz lauku cilvēku lielo darba entuziasmu, viņu apziņas pārveidošanās socialistiskajā darbā. Šās lugas tēli nav vēl pilnībā izveidoti, bet to augšanas līnijas izteiktas realistiski.

Tālāku lauku cilvēka tēla attīstības pakāpi rāda A.Brodele komedijā "Zelta druva", kur tēli veidoti lielās vienkāršās līnijās ar visai atzīstamu māksliniecisku spēku. Līze Salmiņa ir nobriedis padomju cilvēks, bet arī viņas augšana veidojas lugas gaitā. Autore mēģinājusi šai tēlā ievēidot jau nākotnes cilvēka rakstura iezīmes, kaut gan lugas gaitā šim momentam trūkst pietiekamas motivācijas. Līzes Salmiņas tēls vēl aizvien ir reljefāk veidotais kolchoznieces tēls

latviešu padomju literatūrā. Lugas "Zelta druva" tēliem rakstniece piešķirusi savu īpatnēju valodu, kas palīdz tēla konkretizācijā. Lugā "Zelta druva" labi atklājas partijas loma cilvēka augšanā.

Jaunā padomju dzīve garīgi atjaunojusi Lienī Bēri, kuras tēls iznīcējas E. Zālītes komediņā "Vārds sievietēm". Autore te pirmo reizi parāda sievieti atbildīgā kolchoza postenī. Bet šis tēls vairāk parādīts replikās nekā darbībā.

Lauku cilvēku pāraugšanas temu mūsu rakstnieki visumā veidojuši veiksmīgi. Augšanas procesā atklājas šo cilvēku tēlu iekšējā dinamika.

Liriskas žanrā deklarativāk kā prozā pausta socialistiskās apziņas veidošanās cilvēkā. Raksturīgākais darbs šai žanrā, kas visai patiesi atklāj padomju lauku cilvēka izaugšanu kolektīvajā darbā ir J. Vanaga cikls "Kopsaimnieks".

3) Padomju cilvēks rūpniecības darbā.

Cīņa par dzīves atjaunošanu un Staļina piecādes realizēšanu arī rūpniecības darba frontē izraisa cildenus cilvēka darba varonības piemērus. Brīvais padomju strādnieks lauž vecās darba normas, ievieš jauninājumus darba paņēmienos, kļūst par stachanovieti, darba pirmrindnieku. Strādnieki ar savu praktisko pieredzi darbā iet talkā inženiertehnikajam personālam, kas savukārt atbalsta strādniekus

ar teoretiskajām zināšanām.

Kulturtechniskā līmeņa pacēlums ar laiku iznīcinās pretstatu starp garīgo un fizisko darbu, tā nodrošinot augstu darba ražīgumu un produkcijas pārpilnību, kas ir pirmais noteikums pārejai no socialisma uz komunismu. Padomju cilvēka augšana un veidošanās vissekmīgāk var noritēt fabriku un rūpnīcu darbā, jo tur sadarbojas visplašākās masas vienotā kolektīvā. Šai kolektīvā vislabāk var veikt cīņu ar kapitalistiskajām paliekām cilvēka apziņā, un tur visskaidrāk redzam to cilvēku pāraugšanu, kas vēl atrodas vecās pasaules ideoloģijas ietekmē.

Rūpniecības darba tema latviešu padomju literatūrā aplūkota samērā vāgāk par lauku kolektīvizācijas temu.

Pēc vācu okupantu padzišanas pirmais rūpniecības strādnieku darbs bija sagrauto fabriku atjaunošana, kas prasīja padomju cilvēka vislielāko enerģijas patēriņu un kāpinātu pienākuma apziņu.

P.Vilips savā poemā "Fabrika pie Gaujas" attēlo vīrus, kas pēc mūsu dzimtenes atbrīvošanas no vācu fašisma ar naidu un žēlumu sirdī vērē ienaidnieka sagrauto papīrfabriku. Bijušais frontes cīnītājs, virpotāju meistars Ceips mudina strādniekus aši stāties pie darba, jo "veikums tiks pašiem un padomju varai." Strādnieku kolektīvs tā aizraujas spraigajā darbā, ka gluži nemanot aizrit dienas un nakts.:

"Aizmirsās kafijas krūze un azāids,
Kabatā aplūsa pulksteņa taks;

Trauksmē bij sirdis un dzelzcērtņis asais -
Dunēja kalve, vai diena, vai nakts. "

Redzam, ka strādnieki sacenšas cits ar citu; bet strādnieku modrība un pienākuma apziņa vairojas sevišķi pēc fabrikā notikušā, ienaidnieku sarīkotā diversijas akta. Varenā darba entuziasmā tiek atjaunota fabrika un dzejnieks dzied slavu padomju cilvēkam:

"... Padomju cilvēks spēj visu -
Naidnieku graut,
Darbā iet pirmais it visur,
Zin līdzī sev raut." (87.lpp.)

Kā poemas trūkums jāatzīmē, ka P.Vīlīps nav pratis šai darbā izveidot galvenā varoņa tēlu. Vislabāk šo lomū autors būtu varējis uzticēt virpētāju meistaram Ceipam, jo tas ir kvēls padomju patriots un liels darba entuziasts. Poemā nav arī partorga tēla, kas palīdzētu strādniekiem labāk izprast partijas politiku un aizraut kolektīvu cīņā par padomju dzīves lielajiem mērķiem. Zināma nozīme šai poelai tai ziņā, ka attēlo vienotā padomju cilvēka kolektīva cīņu par sagrautās fabrikas atjaunošanu.

Visplašāk padomju strādniekus - cīnītājus par pēckara drupu novākšanu un dzīves jauncelmi pratis parādīt V.Lācis epopejas "Vētra" trešajā daļā. V.Lāča "Vētrai" vispār ir liela nozīme mūsu tautas audzināšanā, jo tā parāda mūsu strādniekus buržuaziskās Latvijas laikā, viņu cīņu pagrīdē, pirmā padomju gada rosī, kad vēl maz praktiskas pieredzes, tīrizaugšanu

Lielā Tēvijas kara ugunīs, lai tie atgrieztos miera laika celtniecības darbā citādi - ar jaunām spēcīgām rakstura īpašībām, kas izpaužas augstā apzinīgumā pret padomju dzīvi un darbu. Juris Rubenis, Pēteris Spāre, Kārlis Žuburs un Ojars Sņiķeris sāk dzīves atjaunošanas darbu atbrīvotajā dzimtenē, vadīdami tautas masas pa partijas un valdības nosprausto ceļu. Cildens padomju humanisms, cīņa pret cilvēku nosaka šo vadošo darbinieku attieksmes pret strādniekiem.

Liels darba entuziasms raksturo bijušo partizanu vadoni Ojaru Sņiķeri, kas pēc kara tiek iecelts par rūpnīcas "Jaunā Komuna" direktoru. Savus projektus viņš izstrādā saskaņojamies ar strādniekiem un inženieriem. Sņiķeris ar visu savu būtību dzīvo līdz jaunajam darbam. Viņa pašai dziedzīgās pūles vainagojas pāpākumiem - rūpnīca uzvar socialistiskajā sacensībā un iegūst Sarkanu karogu.

Augsts apzinīgums un kvēls padomju patriotisms raksturo Ojara Sņiķera būtību.

Pēteris Spāre no darba kokzāgētavā pāriet tajona komitejas sekretara amatā. Pētera Spāres tēlā spilgti izpausta padomju cilvēka - savas zemes saimnieka apziņa. Nekad vēlāk Pēteris Spāre neaizmirst savu pirmo darba vietu - rūpnīcu, brīvos brīžos arvien uz turieni aizstaigādams. Abi ar Ojaru Sņiķeri, piedalīdamies vēlēšanu kampaņā, noturot sapulces vēlētājiem, tie kļūst bagātāki atziņām un labāki iepazīst tautas vajadzību.

Viscauri romanam redzam partijas rūpes par padomju strādnieku. Pēteris Spāre jūt visciešāko sakaru ar Leņina Staļina partiju. Viņš vienmēr sev atgādina, ka jāieklausās tās balsī. Uz partijas centralkomiteju iedams, Pēteris it kā garīgi uzpošas. Dziļa ir padomju cilvēka pateicība partijai par to, ka no tās bagātībām cilvēks var smelties visu savu mūžu.

Kārlis Žuburs pēc kara strādā par tresta pārvaldnieku. Darbībā viņu redzam diezgan maz, vairāk sarunā, piemēram, ar Edgaru Frāmnieku, kas atradis tagad ceļu kopā ar padomju dūvi. Žubura domās un runās izpaužas dziļa ticība padomju cilvēka lielajam spēkam. Viņš saka: "Mēs visi ilgojamies pēc stipra, skaista cilvēka ... Bet viņš taču ir, viņš jau šodien pastāv un dara savu labo darbu, šis īstais, stiprais un skaistais - padomju cilvēks."¹⁾

Žubura tēlā varam konstatēt autora paša kvēlo mīlestību pret padomju cilvēku un dziļu cieņu pret to.

Juris Rubens kā rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs nav parādīts darbā, Par Jura pašai izlēdzīgo padomju patriota rīcību pārliecināties tikai tais brīžos, kad viņš dodas uz laukiem cīņā pret bandītiem, kas slēpjas Upesgala pagasta mežos. Rubens šai cīņā tiek smagi ievainots, bet viņa dzīvību izdodas izglābt.

Socialistiskais darbs aizrauj arī vecās padudzes padomju cilvēkus. Ar jaunu spēku un prieku tie veic savus uzdevumus, lai ātrāk realizētos piegādes plāns. Vecais Pāvulāns saka pats par sevi, ka jaunā valstī

1) "Vētra" III daļa grām. 101.lpp.

dzīvodams arī viņš kļuvis jaunāks. Savās ilggadīgajā virpotāja darbā iegūtās praktiskās zināšanas Pāvulāns apvieno ar novatora darbu - izgudrodams jaunu virpošanas paņēmienus, uzlabodams ierīdes. Virpošanas cecha vadītājs Pāvulāns kļuvis slavens arī ārpus savas rūpnīcas. Mēs redzam, kā pieaug viņa apzinīgums jaunajā darbā, kur tas ieliek visu savu sirdi. Fabrikas direktors nosauc veco Pāvulānu par īstu cilvēku. Dziļā cieņā pret jauno padomju cilvēku Pāvulāns pieņem savā dzīvoklī FRA beigušos, fabrikā nodarbinātos zēnus, kam nav savas pajumtes. Zēni ļoti iemīl savu "jauno tēvu".

Liels socialistiskā darba entuziasts ir arī vecais Rubenis, kas strādā par darbu brigādiēri Rīgas ostā. Pirmajā padomju laikā, pēc vācu okupantu padzišanas, ostā redzamas tikai drupas un gruvešu kaudzes. Vecais Rubenis nevar ar mierīgu sirdi nolūkoties šai postai. Tāpēc ierodas darbā pirms noteiktā laika un ar savu brigādi attīra no gruvešiem pickrasti.

V.Lāča "Vētras" III daļā veidotie padomju cilvēki ir tipiski mūsu apstākļiem - tie cīnās par mūsu rūpniecības atjaunošanu un jaunu uzplaukumu. Viņu augšana socialistiskā darbā atspoguļota patiesi, jo autors vadījies no partijas principa. Rakstnieks Jurim Rubenim, un Pēterim Spārem, Kārlim Žuburam nav devis kaut cik atšķirīgus individualus vaibstus. Lasītāja atmiņā šis personažs paliek savās tipiskajās padomju cilvēka rakstura īpašībās, kuru avots ir padomju

patriotismā. Autors nav pietiekami parādījis šo tēlu iekšējo dinamiku. To var izskaidrot tādā veidā, ka šie cilvēki pārāk maz parādīti darba procesā, bet vairāk viņus redzam sadzīvē un savstarpējās pārrunās par padarīto un ieplānoto darbu.

Tālāk aplūkojamos literārajos darbos padomju cilvēku redzam pašā darba procesā. Padomju cilvēka cīņu par nopostītās fabrikas atjaunošanu un par piegādes plāna realizāciju rāda J. Vanags lugā "Satikšanās krastā". Luga sarakstīta 1947. gadā un godalgota. Darba entuziasms un socialistiskā attieksme pret darbu ir garantija tam, ka strādnieki visīsākajā laikā atjauno nopostīto Laidzes papīrfabriku, un tauta saņem gata-vo produkciju jau pusotra mēneša laikā. Īsts padomju patriots ir fabrikas galvenais inženieris Vēveris, kam ir ilggadīga prakse ievērojamās Vissavienības papīrrūpniecās. Viņš ir arī progresīvākā fabrikas atjaunošanas darba auters, socialistiskā darba novators. Vēveris jācīnās ar fabrikas direktoru Baidiņu, kas nav vēl brīvs no kapitalistiskās morāles paliekām apziņā. Inženieris protestē pret direktora ieskatiem, ka strādnieki nav spējīgi saprast darba tehnoloģiju. Vēveris zina, ka še nav tikai tehnoloģiskā procesa jautājums, bet galvenokārt morāles jautājums, jo vajadzīga vienota griba, apzināts mērķis un radīšanas prieks, tad nekas nekavēs strādniekus izprast pašus sarežģītākos jautājumus. Vēveris apgāž veclaiku ieskatus, ka papīrmašīnas tūbu var ievest vienīgi no ārzemēm. Viņa ierosmē tepat Rīgas "Tekstilnieks" apņēmies

izgatavot tūbu un uzaicina Laidzes papīrfabrikas kolektīvu uz socialistisko sacensību. Inženieris Vēveris saprot, ka strādniekiem jāpaceļas darbā līdz pirmrindnieku līmenim. Arī šai jautājumā viņam jāatduras pret direktora konservatīvismu, kas atzīst, ka vispārināt var tikai darba caurmēra sasniegumus. Vēveris atbalsta strādnieku iesniegtos darba racionalizācijas projektus. Lugā viscaur jūtama viņa pareizā partijiskā nostāja pret strādniekiem un pret darbu. Inženieris Vēveris ir īsts padomju cilvēks, jo saprot, ka nozīme un nākotne ir tam, kas aug un attīstās. Jau ar lugas sākumu viņš nostājas savā lielumā lasītāja priekšā un visā lugas tālākajā gaitā atklājas tā spēcīgi veidotais raksturs.

Otrs spilgtākais padomju cilvēka tēls lugā ir demobilizējies jūras virsnieks Lauris Sniedze, kuru komandē uz Laidzes papīrfabriku par elektrotehnikas inženieri. Arī inženieris Sniedze neatlaidīgi cīnās par fabrikas atjaunošanu. Viņa vadībā kolektīvs īsā laikā sagādā rūpnīcai elektrisko apgaismojumu. Ar savu padomu viņš enerģiski atbalsta strādniekus viņu darbā. Autors Laura Sniedzes tēlu, kuplinājis, rādīdams, to arī personiskajās attieksmēs ar Baidiņa meitu Rasmu. Autors Lauri Sniedzi mazāk parāda darba procesā kā inženieri Vēveri un līdz ar to viņa tēls nedaudz bālāks. Tomēr lielā enerģija, ar kādu viņš iesaistās dzīves atjaunošanas darbā, ļauj to ierindot padomju patriotu skaitā. Zināmi trūkumi ir partordzes

Meteres tēla veidojumā. Nepatstāvīga nomanāma Meteres runā, jo viņa vairākkārt savas replikas iesāk ar teikumu: "... man stāstīja ...". Sapulcēs Metere pa lielākam daļai atkārtēji citu izteiktās domas, nenākdama pati ar savu ierosmi. Reizēm šķiet, ka viņas tēls izgaist notikumu gaitā. Tāpēc organizatoriskā darba grūtības lugā jāiznes uz saviem pleciem fabrikas inženier-techniskajam personalam. Autoram nav izdevies parādīt partordzes autoritāti uzņēmumā., kaut arī biedrs Staļins uzsver mūsu organizāciju un to vadītāju izšķirīgo, ārkārtējo lomu partijas politikas generallīnijas izvešanā pašreizējā momentā. Ja J. Vanags partordzes Meteres tēlu būtu parādījis reljefāku, tas būtu liels ieguvums šai lugai vispār; mēs šai darbā varētu saskatīt priekšzīmīgu padomju cilvēku tēlu sistemu.

Mūsu rūpniecības jauncelšmes darbs atspoguļots A. Šriguļa lugā "Māls un porcelāns", kuras inscenējums ieguvis augsto apbalvojumu - Staļina premiju. Centrā izvirzīti padomju cilvēki, kas pašizliedzīgi cīnās par Staļina piecggades plāna sekmīgu realizēšanu. Padomju cilvēka dziļais, vispusīgais attēlojums ļauj lugu ierindot pašā pirmajā vietā latviešu padomju dramaturģijā.

Lugas galvenie tēli - ķīmijas inženieris Skulte un direktore Krusa dāvājami par īstiem padomju cilvēkiem. Autors rāda tos nemitīgā cīņā par labāku dzīvi, cīņā par socialisma iekārtas nostiprināšanu, kas mūs tuvina komunismam. Ārkārtējās grūtības, ar

kurām rūpnīcas ļaudis saduras notikumu gaitā, palīdz atklāt jaunas tipiskas īpašības padomju cilvēkā, ko viņā audzinājās jau socialisma celtniecības ikdiena. Pārbaudījumos izkristalizējas padomju cilvēka raksturs, kļūst skaidri saredzams tā spēks. Cīņu brīžps cilvēkiem parasti nākas izšķirties par to, vai augstākas ir personiskās jeb sabiedriskās intereses. Padomju cilvēka pārliecības spēks liek tam nostāties sabiedrības interešu pusē un pakļaut tām savas personiskās intereses. Bolševiki nes sevī lielās nākotnes mērķi, tāpēc cīņā tie nepazīst kavēkļu.

Visā lugas gaitā izpaužas inženiera Skultes aktivitāte. Skultas iepriekšējā dzīvē saistījusies ar smagu eksistences cīņu, jo strādnieka bērnam kapitalisma laikmetā bija tākpat kā neiespējams iegūt augstāko izglītību. Smagais fiziskais darbs blakus studijām nocietinājis Skultes raksturu. Varonīgs cīnītājs par dzimtenes brīvību viņš ir bijis arī Lielajā Tēvijas karā, neatlaidīgs viņš ir socialisma celtniecības darbā, cīnīdamies rūpnīcā par "zilā porcelāna" noslēpuma atklāšanu, ko tur savās rokās vecais glazuras meistars Atvasara. Dialektiski materialistiskais pasaules uzskats dod Skultem spēku un palāvību, ka tas reiz sasniegs savu pētījumu pozitīvu rezultātu, jo neizzināmu lietu pasaulē nav, viss ir tikai laika jautājums. Vislielākais inženiera Skultes rakstura spēka pārbaudījums ir brauciens pēc rūpnīcai nepieciešamajiem māliem pavasara plūdu laikā. Viņš apzinās,

ka šai pasākumā nāksies riskēt ar savu dzīvību. Bet atteikties nav iespējama, jo bez māliem draud apstāties visas rūpnīcas darbs un plāna izpilde. Braucienā liellaivas saduras ar ledus gabaliem un inženieru Skulti smagi ievaino, Viņa varonība un cildenums dziļi ietekmē rūpnīcas ļaudis. Lūzums notiek pat vecā iesīkstējušā Atvasaras apziņā - viņš atdod kolektīvam papīrus ar vērtīgajām piezīmēm, ko glabājis pie sevis visu savu mūžu.

Otrs cildens padomju cilvēka tēls lugā ir direktore Benedikta Krusa. Par visu augstāk viņa vērtē socialistisko darbu un dziļi cieni šā darba veicēju - padomju strādnieku. Krusa uzsver kolektīvā darba nozīmi arī meistariski veidotā mākslas porcelana radīšanā, kas godalgots Ļeņingradas izstādē un sagādājis rūpnīcai lielu slavu. Rūpnīcas ļaužu vidū Benedikta jūtas kā draugu pulkā, tāpēc savus lēmumus un atziņas viņa cenšas saskaņot ar kolektīva praktisko pieredzi, reizē pārbaudīdama arī pati sevi. No sākuma viņa bailojusies, uzņemdamās nopietnos lielā uzņēmuma vadītājas pienākumus, bet gudrība, stiprā griba un drauga partorga Gaujmalieša atbalsts tai devis iespēju kļūt par veiksmīgu jaunās Padomju Latvijas jauncelšmes vadītāju savā nozarē. Rakstnieks Benediktas Kruzas lielumu atklāt arī viņas personiskās dzīves aspektā. Benedikta mīl talantīgo padomju patriotu, inženieri Niklavu Skulti, kaut gan tā dziļākās jūtas pieder jaunajai māksliniecei Kaivai Atvasarai. Direktore dziļi

pārdzīvo nenovēršamo faktu, ka viņas mīļajam cilvēkam jābūtu dzīvības briesmās. Smags pārbandījums ir arī gājiens uz sāncenses Kaivas dzīvokli, kur atrodas Skulte. Bet šo uzdevumu Benedikta veic kā īsts pienākuma cilvēks. Lugas pēdējā cēlienā redzam, kā viņa tiek galā ar savām sāpēm, samierinās ar Kaivu un balsta to kritiskajos brīžos, palīdzēdama tai saņemties un atkal atrast drošu pamatu dzīvei un darbam. Direktore Krusa saprot, ka padomju cilvēks tiek pāri visiem grūtumiem, kā koks tas dzird dzīvības balsi savās saknēs, jo mūsu cilvēks ir prieka un optimisma cilvēks. Tikai darbs palīdz radīt saskaņu starp personisko un sabiedrisko, tāpēc padomju iekārta ļauj katram mūsu cilvēkam strādāt to darbu, kas atbilst viņa spējām un saskan ar viņa interesēm.

Partorga Gaujmalieša tēls lugā epizodiskāks par abiem iepriekšminētajiem tēliem. Tomēr jūtam viņa audzinošo iespaidu uz rūpnīcas kolektīvu. Gaujmalieša rīcība ļauj domāt, ka viņš ir liels cilvēku pazinējs un sapratējs. Partorgs pārliecina mehaniskā cecha vadītāju Egli par padomju varas spēku un humanismu, kas izpaužas tās attiekmēs pret cilvēkiem. Gaujamalietis saka: "Padomju vara jokus notaisa, bet neno darbojas arī ar iebiedēšanu. To tev, biedri Egle, gan vajadzētu zināt."¹⁾ Vistiešāk partorga sirsnīgo audzinošo atbalstu izjūt Benedikta Krusa, jo Gaujamalietis ir tas cilvēks, kas visvairāk saprot viņa,

1) "Māls un porcelāns". 10.lpp.

palīdz tai sāpēc savaldīties un tikt tām pāri. Viņā labi izprot arī inženieri Skulti, tā būtības veselīgo kodolu, kas izteicas cīņā par labāku, aizvien pilnīgāku dzīvi.

A.Griguļa lugas idejiski un mākslinieciski apēcīgi veidotie padomju cilvēku tēli iezīmē visai augstu pakāpi padomju cilvēka tēla attīstībā latviešu padomju literatūrā vispār. Jāatzīmē, tēlu raksturīgā, kodolīgā valoda, kas liecina par autora talanta nemitīgu veidošanos.

Par mūsu darba jauniešu iesaigšanu socialistiskajā rūpniecības darbā stāsta V.Luksa poema "Rita sāk dzīvot" ("Karogs" 1947.g.Nr.lun 2.). Strādnieku meitene Rita ir poemas galvenais tēls, ap kuru grupējas gan apzinīgie padomju cilvēki, gan arī tie, kas ir nemierā ar jauno dzīvi. Poemas sižets sākas ar socialistiskās celtniecības pirmajām dienām, kad visapkārt vēl rēgojas drupas un gruveši. Darba cilvēka sajūsmā aizrauj arī pusaudzi Ritu - arī viņa ir ar mieru pielikt savu roku rūpnīcas jauncelmes darbā. Beigusi arodskolu, Rita iestājas darbā fabrikā. Tālāk redzam Ritu darbā, kur viņa uzvar socialistiskajā sacensībā. Poemas trūkums, ka autors nav parādījis Ritas gaitas skolā un viņas kļūšanu par komjaunatnes organizācijas locekli. Arī socialistiskās sacensības cīņu autors nav pienācīgi izcēlis. Visumā dzejnieks Ritas tēlu rāda diezgan schematisētu,

vienkāršotu, tāpēc tānī neredzam atspoguļotus dziļus pārdzīvojumus un kvēlu aizrautību darbā. Tēls tomēr idejiski pareizi veidots un saskatāms tajā arī augšanas moments.

Socialistiskā darba varoņa, pirmrindnieka - stachanovieša tēls latviešu padomju literatūrā līdz šim nav vēl pienācīgi atspoguļots. Varam atzīmēt tikai ^{daļēji} raksturīgus piemērus, bet tie paši ir tikai neliela apmēra dzejas darbi. Tēlojumā "Cīņa ar stiklu" ("Karogs" 1946.g.Nr.11/12) Vera Kacena rāda slaveno fabrikas "Sarkandaugava" stiklinieku, darba novatoru inženieri Čeredņiļenko. Čeredņiļenko ir dedzīgs padomju patriots, liels darba entuziasts, kas nemitīgi cenšas uzlabot mašīnu jaudu, lai iegūtu augstu stikla produkciju iespējami īsā laikā. Pēc demobilizācijas viņš atsūtīts uz Padomju Latviju, kur sākumā Sarkandaugavas fabrikā tam nācies izcīnīt sīvu cīņu ar toreizējo fabrikas vadību. Spēcīgus iespaidus Čeredņiļenko gūst komandējuma laikā Gorkijas pilsētā, kur strādā slavenais furkists Karasevs. Čeredņiļenko savē darbā reizēm arī kļūdās, bet nekad viņš neatlaižas, jo stikls ir jāuzvar. Spraiģā izteiksmē rakstniece tēlo inženiera aizrautību darba procesā, kas vainagojas spožiem panākumiem. Kvēlais Ukraines dēls kopā ar latviešu strādniekiem izcīna lielu darba uzvaru, saceldams kājās visas PSRS stikla rūpnīcas. Vērai Kacenai slavenā inženiera tēlu izdevies parādīt tipiskā un raksturīgi.

Arī A.Čaks savam dzejojumam "Furkisti" ("Karogs" 1946.g.Nr.11/12) izvēlējies slavēno Sarkandaugaviešu temu. Skaista ir dzejojuma ieskaņa, kur īsās, koncentrētās vāremēs dzejnieks slavina padomju cilvēka prātu, gribu un sirdi:

"Padomju cilvēka prātam, brīvam
Brīvam un atšķinās krātam,
Tādam, kas spožāks par liesmu,
Dziedu es savu dziesmu."¹⁾

Sarkandaugaviešu vidū ir daudz bijušo Lielā Tēvijas kara cīnītāju, kas tagad rosmīgi strādā celtniecības darbā. Bet dzejojuma centralajā daļā A.Čaks apdzied slavēno Čeredņičenko. Autors viņu nosauc par vēju un par ērgli, jo tam ir strauja, trauksmaina sirds un ass prāts. Inženiera cīņā ar materialu pretestību to ilgi neatstāj neveiksmes, tomēr dzejojumā nav dziļāk atsegts Čeredņičenko tēls - viņa domas un izjūtas, viņa pārdzīvojumi darba procesā. Arī viņa patriotisma jūtas nav vispusīgāk attēlotas, par tām runā tikai šāds pants:

"Darbs tavs cēls un derīgs
Lielai Dzintencī!
Lai nes vērtus ver
Visai pasaulei!"²⁾

Arī mašīnistu: Tereiķa, Kidža un Zuimača tēlu traktējums nav visai dziļš - tos visus kopā A.Čaks piemin dzejojuma pēdējā daļā, novērtēdams viņu darba nozīmi:

1) "Karogs". 1946.g.1020.lpp.

2) Ibid. 1924.lpp.

"Valsts un visa tauta

Redz un slavē jūs.

Lielas saules skauta,

Jūsu dzīve plūst."¹⁾

A.Čaks savā dzejojumā cenšas audzināt jauno paaudzi tādā veidā, kā pamāca, lai tā ieliek savu sirdi darbā tāpat kā slavenie sarkandaugaviešu stiklinieki.

Savu ciegu padomju sievietei VEFA darba pirmrindniecei Baidekalnei A.Čaks izteic dzejojumā "Elza Baidekalne":

kas
"Sievietei, kvēlu darbu
Veic, lai sveiciens mans!
Galvu noliecu kā vārpu,
Vārds man skan kā zvans.

.....

Slava viņas sirdij cēlai,
Dienai bagātai.
Viņu teikt es mūšam vēlos,
Spožs kā kalnu gaiss."²⁾

Revolucionarās stachanoviešu kustības pārstāve Baidekalne ir pelnījusi šādus atzinīgus vārdus, jo viņas darbu zina visa tauta.

"Padomju dzīve prasa, lai cilvēki darbā pārspētu citu cits, jo tikai tā iespējams produkcijas kāpinājums, kas sekmē tautas labklājības pacēlumu. Arī Elza cenšas, lai mūsu dzīve ietu saulup, bet A.Čakam vajadzēja veiklāk motivēt Baidekalnes izaugšenu par sta-

1) "Karogs". 1946.g.1025.lpp.

2) "Patrioti" 54.lpp.

chanovieti. Ne jau aizskartas pašmīlas dēļ, Baidekalne kļuva par darba pirmrindnieci, bet daudz cēlāki, patriotiski motīvi tam pamatā. Atskaitot pieminēto trūkumu, A.Čaka dzejojums par Baidekalni visumā skah patriotiskāk nekā "Furkisti".

Abos dzejas darbos tehniskā darba process daudz-kārt nomāc cilvēka tēla veidojumu (sevišķi "Furkistos").

Firmajiem pēckara socialistiskās celtniecības gadiem raksturīgi cilvēki, kuru apziņā vēl guļ vecās kapitalistiskās pasaules ideoloģijas paliekas. Šie cilvēki parasti pieder pie mūsu vecākās paaudzes. Darba spriegais ritms un padomju cilvēku entuziasms aizrauj līdz arī atpalikuš^os, kas pamazām ieaug padomju dzīvē un arī plaši kļūst par padomju cilvēkiem.

J.Vanaga lugā "Satikšanās"krastā" papīrfabrikas direktors inženieris Baidiņš arī vēl nav atbrīvojies no vecās ideoloģijas ietekmes. Baidiņš ir spējīgs inženieris, kas visu savu mūžu nostrādājis šai fabrikā, un tās labā slava ir galvenokārt viņa nopelns. Baidiņa izstrādā/rūpnīcas atjaunošanas plānu pārvalde tomēr neakceptē, jo tanī paredzēts pārāk gausa atjaunošanas temps. Vispār iespāids tāds, ka jaunais direktors pretojas padomju dzīvei. Viņš nesaprot, kāds ir partergam sakars ar fabrikas atjaunošanas darbu un dzīvi. Par strādniekiem Baidiņš domā, ka tie nav spējīgi izprast darba tehnoloģiju. Par sevi viņš liecina, ka ar politiku nenodarbojas tāpēc, ka ir inženieris. Lugas darbībā atklājas, ka Baidiņš nav vis tukši ietiepīgs,

bet tiešām nesaprot jauno dzīvi. Partordzes Meteres vēstule liek Baidiņam padomēt dziļāk par padomju dzīvi, kuras jauncelsmē arī viņš aicināts apzinīgi darboties. Viņš sāk domāt: "Vai tiešām es esmu akls?" Padomju dzīves spēku viņš ir jau sajutis un apzinās, ka padomju darba cilvēks mūsu dzīvē ir pateicis savu "jē". Viņš redz, ka pat vecie kļuvaši jauni - viņš šos ļaudis nevar pat vairs pazīt. Tomēr direktors šaubās pats par sevi, vai spēs īsti iedegties par jauno dzīvi. Tikai pamazām padomju dzīve uzvar direktoru Baidiņu, un viņš sāk saprast jaunā cilvēka dziļāko būtību. Svētkos, paceldams kausu, Baidiņš uzsauc tostu: "... Par jauno cilvēku, par drosmīgo vecās pasaules pārradītāju - par padomju cilvēku!"

Siksti vecajos aizspriedumos turas lielais amata specialists, glazuras meistars Atvasara A. Grigūļa lugā "Māls un porcelāns". Ilggadīgajā praksē meistars ieguvis "zilā porcelāna" glazuras noslēpumu, un arī tagad viņš negri zaudēt savu vienīgo īpašumu, kas tam pieder. Vēl pirms savas nāves viņš grib būt ar savu svaru dzīvē. Vecais Atvasara priecājas, ka inženieris Skulte pat naktīs nerod miera, pūlēdamies atklāt porcelāna glazuras noslēpumu. Atvasaram ir dīvaina varas izjūta, ko sudzējusi kapitalisma iekārta, kur valda konkurences cīņa, un kur cilvēks ir cilvēka vilks. Inženiera Skultes neatlaidība darbā un varonīgais brauciens lielaiivā ar māliem arī veco Atvasaru pārliecina, ka mūsu iekārtā cilvēks ir cilvēka cīņas

biedrs. Viņš lugas pēdējā cēlienā atnes fabrikai piezīmes par zilo porcelanu, kas atvieglots daudzu cilvēku darbu. Redzam, ka padomju dzīves īstenība ir pāraudzīnājusi veco vienpatni. Lugā "Māls un porcelans" redzam arī mālu baseina brigadiera Mikus Skudras pāraugšanu. Tikai Skudra visu laiku ir zinājis, ka fabrikas 30 māla baseinos atrodas būvgruži un atkritumi, bet par to nekā nav teicis, domādams, ka bolševiku direktori būs tādi paši, kā vecajos kapitalistu laikos. Tomēr padomju cilvēku pašreizējais darbs arī viņu pārliecina, ka dzīve vairs nav senākā. Skudras apzinīgums pieaug pat tik tālu, ka viņš brīvprātīgi pieņemas riskantajam braucienam liellaivās pēc māliem.

Mūsu rakstnieki sekmīgi rāsinājuši direktora Baidiņa, vecā Atvasaras un Mikus Skudras pāraugšanu. Sevišķi krāsaini parādīts A.Griguļa lugas "Māls un porcelans" glazurasmāisters Atvasara - viņa sīktā pieķeršanās savam "noslēpumam" un beidzot lūzums viņa pārliecībā.

Pašu pirmo socialistiskās rūpniecības dzīves atjaunošanas posmu tēlo P.Vilīps savā poēmā "Fabrika pie Gaujas", kur autors parāda kolektīva patriotismu, bet nespēj dot neviēna galvenā tēla. Plašās līnijās padomju cilvēka cīņu par rūpniecības atjaunošanu rāda V.Lācis epopejas "Vētra" III daļā. Tur izceļas partijas un padomju darbinieku un strādnieku patriotisms, pašreizējā un varonība darbā. V.Lācis

reāli tēlo padomju cilvēku humanismu, bezgalīgu uzticību Ļeņina Staļina partijai. Tēlu dinamikā ir zināmi trūkumi, jo rakstnieks padomju cilvēku nav parādījis tieši darba procesā.

Padomju cilvēku rūpniecības darba procesā redzam J.Vanaga un A.Griģuļa lugās. Īsts socialistiskā darba entuziasts un novators ir padomju patriots, bolševiks inženieris Vēveris J.Vanaga lugā "Satikšanās krastā". Viņš prot pareizi vērtēt darbu un tā veicējus - cilvēku. Jau lugas sākumā autors rāda Vēveri kā īstu padomju cilvēku ar nobriedušu raksturu, kas reālistiski atklājas arī tālākajā lugas notikumu gaitā. Darba vērtību vispār mazina klišejskais bālasinīgais partordzes Meteres tēls.

A.Griģuļa lugā "Māls un porcelāns" ļoti dinamiski veidoti padomju cilvēka tēli. Rūpniecības direktora B.Krusa ir īsts pienākuma un harmonijas cilvēks, kurā saskaņojas sabiedriskās un personiskās intereses. Viņa saprot, ka tikai socialistiskais darbs palīdz izveidot cilvēkus šo harmonijā. Īsts padomju patriots ar spēcīgu, aktīvu raksturu ir rūpniecības inženieris Skulte, kam dialektiski materialistiskais pasaules uzskats paver plašu skatu uz padomju dzīvi un cilvēkiem. Visā lugas gaitā spēcīgi izpaužas viņa drošā, principālā nostāja. Lugas partorga tēls dots jau kā gatavs raksturs, kura attīstības gaitu lugā tomēr nesaredzam. Lugā "Māls un porcelāns" tēlu idejiskais un mākslinieciskais veidojums saliedēts ciešā vienībā, un ir savā veidā jauns sasniegums padomju cilvēka

atspoguļojumā latviešu padomju literatūrā.

Jaunietes Ritas tēls V.Luksa poemā "Rita sāk dzīvot" visumā palicis tikai kontūrās, kaut arī idejiski pareizi veidots un rāda padomju cilvēka aizrautību socialistiskajā darbā.

Rūpniecības darba pirmrindnieka - stachanovieša tēla latviešu padomju literatūrā nav pietiekami izveidots.

Mūsu rakstnieki realistiski parāda vecākās paaudzes paraugšanu socialistiskā rūpniecības darba procesā, kur ir zīmīgs piemērs ir vecais meistars Atvasara A.Griģuļa lugā "Māls un porcelāns".

8) Padomju inteligences problēma.

Padomju inteligences problēma latviešu padomju literatūrā samērā nedaudz aplūkota. Šai temai ir svarīga nozīme tai ziņā, ka vecā kapitalistiskā iekārta atstāja daudz nogulšņu inteligences psiķē, ar kuru paliekām vēl arvien nākas cīnīties socialisma iekārtā. Liela inteligences daļa atradās svārstīgās-sīburšūaziskās pozīcijās, jo nespēja saskatīt kopīgu ceļu ar tautas masām, bet neatrazdama arī īsta kontakta ar buršūaziju. No vēstures un marksisma klasiķu darbiem zinām, ka pirmajos padomju varas pastāvēšanas gados pēc Lielās Oktobra Socialistiskās revolūcijas viskvalificētākā inteligences daļa strādāja

lojali, un padomju vara to sev piesaistīja.

Mūsu jaunās socialistiskās republikas apstākļos intelligences apzinīgākā daļa jau 1940./41.gada periodā iesaistījās socialistiskās jauncelšmes darbā, bet daudzi vēl līdz pašam pēdējam laikam nebija pārliecināti par padomju varas nesalaužamo uzvarēšo spēku.

Šķiru cīņas jaunie apstākļi laukos veicina veco buržuazisko palieku iznīcināšanu cilvēku apziņā; arī pilsētu dzīvē arvien vairāk izzūd aizgājušās dzīves sārņi. Šie apstākļi visumā veicina arī darba intelligences arvien ciešāku ieslēgšanos padomju dzīvē.

Rakstnieka A.Griguļa lugas "Uz kuru ostu" galvenais nolūks ir cīņa pret kapitalistiskajām paliekām mūsu dzīvē, bet šai darbā pirmo reizi latviešu padomju literatūrā skartas arī intelligences veidošanās problēma. Autors gan neparāda inteligentu izaugšanu par īstiem padomju cilvēkiem, bet dod aizsākumu intelligences ceļam uz padomju dzīvi.

Ārsts - ķirurgs Miķelis Ekerts ir lugā spilgtāk izceltais tēls, no kura izaugs nākošais padomju cilvēks. Pirmajā padomju gadā viņš enerģiski iesaistās darbā slimnīcā, par ko vācu okupanti vēlāk viņu bendē Salaspils koncentrācijas nometnē. Smagajā laikā Ekerts nesaubīgi tic, ka lielajā cīņā uzvarēs padomju valsts un padomju cilvēks. Pēc Padomju Latvijas atbrīvošanas redzam, ka ārsts Ekerts ir laimīgs, viņš ies kopā ar tautu cīņā par pilnvērtīgu dzīvi. Padomju varas pusē ir arī tiesību zinātņu profesors doktors Skrēbers.

Bijusī korporele - Ekerta meita Silvija - uzrāda

spējas, ka arī viņa iznāgs dienās par apzinīgu padomju cilvēku, tikai viņa nav īsti tipiska savas šķiras pārstāve.

Visplašāk un interesantāk inteligences problēmu risina V. Lūcis epopejā "Vētra". Māra Pāvulāne un Edgars Frāmnieks ir zīmīgākie un vislabāk izveidotie latviešu padomju literatūras tēli, kas rāda inteligences pāraugšanu par īstiem padomju cilvēkiem. Māra cēlusies no vienkāršiem strādnieku ļaudīm un tā saglabājusi sevī arī vēlākā dzīvē godīga cilvēka sirdi. Tāpēc jau pirmajā padomju gadā viņa nojauš īsto ceļu, kas ved kopā ar tautu. Ilgu laiku Māra nekā nezina par to, ka ir saistījusi savu dzīvi ar cilvēku, kas izrādās par tautas nodevēju. Tas rada Mārā smagus pārdzīvojumus. Viņas augšanu lielā mērā veicina padomju grāmatas, un viņa ar vecās iekārtas piekritējiem teatrī. Izaugt par īstu padomju cilvēku Mārai palīdz arī K. Šuburs, pret kuru viņa jūt personiskas simpatijas. Šai sakarā rakstnieka prātis spilgti atsegt arī Māras individuālo seju. Apzinīgi viņa atraisās no vecās dzīves un iet drošā evakuācijas ceļā, kad mūsu zemes robežas apdraud fašisma rēgs. Kara gadu pārdzīvojumi izaudzina Māru par īstu padomju cilvēku un viņa kļūst arī par lielu padomju mākslinieci.

Viens no visreljefāk izziņotajiem "Vētras" tēliem ir gleznotājs Edgars Frāmnieks. Buržuaziskās Latvijas laikā viņš sajūt pārākuma apziņu pret smalcīgo dzīvi un kapitalistu mietpilsonismu. Viņš ir tipisks sīkburžuāzijas pārstāvis ar visai svārstīgu

nostāju. Tāpēc pirmajā padomju gadā viņš vēl nespēj īsti iesaistīties padomju dzīvē. Šķiru antagonisms un pati šķiru cīņa viņam šķiet kā kautkas visai vienkāršs, pie labas gribas pieņemams kompromiss. Prāmnieks nedodas evakuācijā, kad fašistu armija pārņēmušas zemes robežas, jo nespēj atteikties no dzīves ērtībām un cer, ka mierīgi malā stāvēdams, sagaidīs labāku dzīvi. Viņa devīze: visos laikos un apstākļos saglabāt pašam sevi. Bet šim mierīgejam nogaidītājam dzīve liek izšķirties. Vācu fašistā propagandas pārvalde uzaicina viņu, lai tas savos mākslas darbos apmelotu un noķengātu padomju dzīvi un cilvēkus. Kad Prāmnieks no šāda neļūdzīga piedāvājuma atsakās, viņu iemet cietumā un pēc tam nogādā uz Salaspili. Tur komuniste Anna Sēle Prāmniekam parāda īstā ceļu, pa kuru jāiet katram godīgam cilvēkam - tas ir cīņas ceļš par padomju dzīvi. Centralcietais, Salaspils un propagandas šefa kabinets audzina bijušo malā stāvētāju. Prāmnieks sāk citādi domāt par komunistiem. Bolševiki tam ilgu laiku likušies kā fantasti, kā "lieli bērni". Arī sāpju un ciešanu ceļš vēl pilnībā nepārveido Prāmnieku par padomju cilvēku. Viņa acis īsti atveras tad, kad tas pāris gadus pēc Lielā Tēvijas kara nodziņvo padomju iekārtā. Prāmnieks redz, ka padomju cilvēki, šie "lielie bērni" īsā laikā spēj paveikt arī viņa dzimtenē. Tikai tad bijušais "tīrās" mākslas piekritējs redz, ka viņa ceļš cieši saistīties ar padomju dzīvi. Prāmnieks atzīst, ka agrāk nekā nav sapratis,

ko cilvēkam dod šī dzīve. Padomju Savienību viņš dēvē par bāku tumšā naktī, par rīta ausmu pie cilvēces apvāršņa. Socialisma iekārtā dzīvodams, gleznotājs Frānkieks spēj radīt lielus idejiskus mākslas darbus, kļūdam par socialistiskā realisma meistarū. Viņš atrod arī ceļu uz ļeņina Staļina partiju.

Arī A. Grigulis lugā "Māls un porcelāns" rāda mākslas pasaules cilvēku, kas ieaug padomju dzīvē. Kaiva Atvasara ir jauna apdāvināta māksliniece, kuras darbs guvis atzinību mūsu zemes lielākajos kultūras centros. Bet Kaiva augusi un mācījusies buržuāziskās Latvijas "tīrās" mākslas pārstāvju vidū, pīrlnīgi atradusies to ietekmē. Padomju varas laikā pēc Lielā Tēvijas kara māksliniece sastop rūpnicā inženieri Skulti, ko tā patiesi iemīl. Kvēlais padomju patriots, bolševiks Skulte sudzina Kaivu, pārveido viņas apziņu, lai viņa ar laiku kļūtu par īstu padomju cilvēku. Tikai tad Kaiva dziļāk ieskatās dzīvē, saport, ka mākslai ir tad tikai jēga, ja tā iet kopā ar dzīvi. Sarunā ar savu bijušo skolotāju mākslinieku Žemgali Kaiva parāda, ka ir jau nostājusies uz padomju dzīves ceļa. Tomēr Kaivā vēl ir stiprs personisko interešu pārsvars. To redzam tad, kad viņa cenšas atrunāt Skulti no riskantā brauciena pēc māliem. Lugas pēdējā cēlienā pārliecināties, ka Kaiva noteikti kļūst par īstu padomju cilvēku. - Viņa apņemas visiem spēkiem cīnīties par labāku dzīvi. No Kaivas Atvasaras attīstības gaitas redzam, ka arī cilvēka subjektīvo jūtu spēkam var būt liela nozīme tā augšanā, protams, ja šis spēks ievirzīts

pareizā gultnē. Kaivas tēls ir dzīvs un plastisks un labi parādīta šā tēla veidošanās lugas notikumu gaitā.

Intelligences pāraugšanu skolotāju aprindās mēģinājusi rādīt A. Brodele lugā "Skolotājs Straume". Straume ir ilggadīgs skolotājs, viņš lepojas, ka visos laikos stāvējis ārpus politikas: "Mierīgi es esmu nodzīvojis līdz šai dienai, mierīgi dzīvošu arī tālāk," saka Straume.¹⁾ Straume līgā netic jaunās padomju dzīves rosmei. Viņš netic, ka pagasta iedzīvotāji "pašdarbības" veidā pagastā uzcelš spēkstaciju. Viņš skeptiski raugās uz visāda veida jauninājumiem; tas nesaprot arī savas meitas Astrīdas prieku par jauno dzīvi, nesaprot viņas sabiedrisko rosni. Nav īsti saprotams, kāpēc vēlāk laikrakstā Straumi slavē par varonīgu isturēšanos plūdu laikā, jo viņš nekā izcila nav tur darījis. Lugas nobeigumā redzam, ka Straume apņēmies revidēt savu dzīvi, jo redz, ka ir bijis aklis, ka viņa dzīves principā bijuši aplami. Lūzums spējā iestājas skolotāja Straumes apziņā pēc noziedzīgā Silmaļa apcietināšanas. Autore lugas darbības gaitā nav pietiekami dziļā motivējusi vecā skolotāja pāraugšanu, bet lūzumu viņa apziņā tā tomēr parāda pietiekami pareizi.

Arī A. Sakse romanā "Pret kalnu" tēlojusi skolotāju, kas pāraug padomju iekārtas apstākļos. Salenieks ir bijušais sīkburžuaziskais intelligents, kas padomju iekārtā apzinīgi meklē ceļu uz pilnvērtīgu dzīvi.

1) "Skolotājs Straume" 12.lpp.

Salenieka tēls tēpiskumu traucē apstākļi, ka viņš ir bijušais reliģijas skolotājs, kas buržuāzijas valdīšanas laikā bāzis jaunatnei galvā mūkus, bet citādi tēls veidots raksturīgi un interesanti.

Rakstnieku, kas vēl mūsu apstākļos nav atbrīvojies no pagājušo laiku "amalkajām" kaitēm tēlo E.Zāļīte komediņā "Vārds sievietēm" ("Karogs" 1949.g.11.nr.) Rakstnieks Kļava nav vēl spējis iekļauties mūsu spraigajā dzīvē, nav vēl kļuvis par īstu padomju cilvēku, tāpēc arī nav spējīgs radīt tādas literātur darbus, kas apmierina šāsdienas lasītāju, kas palīdz tautai augt uz komunismu. Pretstatā Kļavam E.Zāļīte lugā nostāda viņa sievu - apzinīgo lauksaimniecības zinātņu kandidāti. Inas Kļavas tēlā trūkums, ka viņas intereses dažkārt aprobežojas gandrīz tikai ar tās tiešo pētniecības darbu, atstājot novārtā cilvēku. Inai, kā apzinīgam padomju cilvēkam, vajadzēja pānterēsēties par sava vīra atpalcības cēloņiem un palīdzēt tam, lai tie tiktu novērsti.

Mūsu veco zinātnieku pāraugšanas temu izvēlējusies Vera Kacena un Jānis Niedre. V.Kacenas stāstā "Cita patiesība" ("Karogs" 1949.g.Nr.5.) redzam vecākās paaudzes tehnisko zinātņu profesoru Dzilnu, kas nespēj iekļauties padomju dzīvē un darba ritmā. Savas lekcijas lasa viņš pēc 10 gadus veciem nodzēstējušiem konspektiem un ar ironiju runā par jaunajiem docētajiem, kas strādā pēc padomju metodēm. Dzilna tomēr negrib pieļaut, ka viņu izmet pār burtu kā zinātnei nederīgu. Negribēdams atstāt profesora vietu,

Dzilna apņemas laboties - viņš sāk interesēties par jaunāko padomju tehnisko literatūru, brauc uz fabriekām, saprot, ka nevar palikt vienaldzīgs pret dzīvi. Dzilna nodēdzina tiltus aiz sevis un ieiet jaunā ceļā uz citu patiesību. Autore pietiekami motivējusi profesora Dzilnas ieaugšanu padomju dzīvē.

J.Niedres stāstē "Studente Rasma" ("Karogs" 1950.Nr.3.) reakcionārā profesora Izdedža pāraugšanai trūkst pietiekamas motivācijas.

Nobeidzot šīs temas aplūkojumu, jākonstatē, ka pēdējā laikā mūsu rakstnieki atkal sāk pievērsties inteligences pāraugšanas problemai, bet tomēr nav lielāku darbu, kur šī pāraugšana būtu reljefāk atveidota.

Augstākais sasniegums šīs problēmas risinājumā ir un paliek V.Lāča Prāmnieka tēls, kura veidošanās romana gaitā izcelta ļoti raksturīgi. Prāmnieka tēls ir dzīvs un pilnasinīgs un viņa attīstības gājums atstāj audzināšu iespaidu uz padomju lasītāju.

3) Padomju cilvēka pārdzīvojamu atspulgs latviešu padomju lirikā.

Jaunais padomju cilvēks - lielā Oktobra dēls - iznācis no ciņu liesmas un tagad ar mierīgu un gaišu skatu raugās nākotnē, kas ved uz komunisma sauli.

Padomju dzejnieks, pats būdams padomju cilvēks, runā tautas vārdā un pauž tās dziļākos pārdzīvojumus.

Latviešu padomju dzejnieki savos lirikas sacerējumos attēlo padomju cilvēka izjūtas, kuru pamatā

ir padomju patriotisms un mīlestība pret socialistisko Dzimteni.

Padomju cilvēks aug un attīstās lielās tautu saimes vidū, ikdienas apzinīgi veicdams savu darbu.

J.Sudrabkalns slavāna cilvēku, kas pārvar dabas stichiju un ielaužas zemes dzīlēs, lai tauta justos reiz gaiši un brīvi:

"Tu valdi puteņus un uzveic ledus,
Un zemes tumšās dzīlēs ielauzies;"¹⁾

Mūsu stiprēs un skaistās darba valsts brīvais strādnieks atdod sevi visu darbam un ir laimīgs, ka dzimtene var zelt arvien krāšņāk. Tikai par padomju strādnieci dzejnieks var teikt šādus vārdus:

"Tu vingrām rokām darba slavu paud,
Ne drānas vien, tu savu laimi aud."²⁾

Darbs mūsu socialistiskajos laukos izraisa cilvēkā jaunu spēku kāpinājumu. Sējēju pavasarī pārņem dziļš prieks par radošo darbu, ko tas veic visas tautas labā;

"Nebeidzama radīšanas alka
Mani pacēlusi, un es steidzu
Darbu darot sevi celt un visus."³⁾

Pat vecie lauku ļaudis jūt, katiem radies jauns spēks, šķiet, ka jaunība sakāpusi kaulos (A.Čaks "Patrioti" 78.lpp.).

1) "Brāļu saimē" 174.lpp.

2) P.Sīls. "Dziļi ēdeņi" 33.lpp.

3) A.Čaks "Patrioti" 108.lpp.

Padomju cilvēka drosme un izturība palīdz tam tikt pāri visām grūtībām, tāpēc viņš var izsaukties:

"Kur ir tie kalni, kam nespētu pāri tikt?" (J. Plaudis "Laika lielums" 12. lpp.). Līdzī socialīstiskajam darbam nemitīgi veidojas cilvēks - viņš ir kā dzimtās zemes klēpī ielikts grauds, kura dzīvības neris ir attīstības likums, tāpēc dzejnieks A. Grīgalis atgādina, lai mēs topam lielāki ik minūti, ik katru laika sprīdi ("Vētrā" 3. lpp.).

Socialīstiskais darbs cilvēkā izraisa dziļas padomju patriotisma jūtas, kas izpaužas mīlestībā pret visām padomju tautām un pret lielo Dzimteni. J. Grots apliecina šās mīlestības spēku:

"Un spēks, ar ko rītos ceļamies
Tā - Dzimtenes mīlestība."¹⁾

Padomju cilvēks jūtā dziļu naidu pret visiem ienaidniekiem, kas traucē padomju dzīves attīstību. Pret ienaidniekiem mēs cīnīsimies līdz tam laikam, kamēr ap mūsu zemi pastāvēs kapitalīstiskais ielenkums, bet mēs apsināsimies savu spēku. A. Balodis ar dziļu naidu vērsās pret tiem, kas grib mūsu dzīvi traucēt:

"Mūs lielums iedvesmo un spārno gaišas dziņas,
Mums mūžam sveši tie, kas dzīvā miesā trūd.

... Kur cilvēks māju ceļ - tur vilkiem jāpazūd."²⁾

Lielajā tauta saimē cilvēks jūtas visdrošāk, kā sīvējā izaugušas pat vienaszūķas tautas. Ciešā kopības

1) "Nākamība" 165. lpp.

2) "Dzīvības sējēji" 39. lpp.

izjūta palīdzējusi izaugt viscāldenākajām draudzības saitēm - padomju tautu draudzībai. J.Sudrabkalns gleznaini izteic tautu kopības izjūtu lielajā brāļu saimē:

"Es lūkoju dziedāt, balss vienam nav droša,
Bet simti un tūkstoši līgo ar mani."¹⁾

Padomju cilvēks jut dziļu pateicību pret lielo Maskavu, kas savā paspārnē pulcina tautas un dod tām palāvību par mūsu valsts mūžīgu brīvību. Maskava ir viss mūsu plaukstošās dzīves centrs, mūsu dzīvības neris. J.Sudrabkalns saka:

"Lai aug tavs spēks, lai tava saule staro,
Zel mūsu mūšos, brīves pilsēta!"²⁾

Arvienu kuplāka top tautu saime, kas soļo zem mūsu uzvaras karoga - tā ir drošākā garantija ilgstošam mieram un cilvēku laimīgai dzīvei. Cilvēka vēlēšanos dzīvot lielajā tautu saimē labi izteic J.Sudrabkalns.

Padomju cilvēks cieni visas pasaules apspiestos darba ļaudis un nīst to apspiedējus un kara kurinātājus. Uz padomju zemi ar cerībām raugās daudzi miljoni kapitalistisko zemju darbaļaudis.

Nabaga mazās indonēziešu meitenes Lasas asinis brēc pret holandiešu bēdi, ko izjusti apdzied J.Grots: ("Krājumā" "Nākamība"). Mēs jūtam līdz fašistu noncinātajai grieķu tautai un priecājamies, ka sarkanais uzvaras karogs vada arī viņus cīņā:

"Virs klintīm sarkani karogi pland
Un laižas uz Atenu pusi."³⁾

1) "Brāļu saimē" 172.lpp.

2) Ibid. 128.lpp.

3) "Nākamība" 136.lpp.

Bruno Šauliņa "Maija sveiciens" skan par slavu varo-
nīgajiem grieķiem un spāniešiem, kas cīnās par tautu
pašnoteikšanās tiesībām.

Viedziļāko pateicību un mīlestību latviešu dzej-
nieki veltī savam vistuvākajam cilvēkam, kas vadīja
mūsu brīvības cīņas un stāv šodien nomodā par mūsu mie-
ru un laimi - lielajam Staļinam.

Vēstulē biedram Staļinam mūsu dzejnieki atklāj
tautas labākās domas un jūtas, līdz ar to pausdami uz-
ticību diženaļai boļševiku partijai:

"Tev, Staļin, sekojam pa lielo cīņu takām,
Tev solām visu veikt, ko visi kopā sākām."

Tautas pārliecību pauž arī dzejniece V.Brutane:

"Krāšņi uzplaukst gads pēc gada,
Varenumā dzīve aug.
Cīņās, uzvarās mūs vada
Staļins - gudrais tēvs un draugs."

Tautas mīlestību pret lielo tautu vadoni Staļinu
- Uzvarētāju visskaistāk pratis izteikt J.Sudrabkalns:

"Sauc tautas tevi - Staļins Uzvarētājs,
Deģis mūžam mūsu sirdī vārds tavs svētais."
Tev puķes zied pa latvju zaļiem mauriem,-
Ar cēliem ozolzarciem, mūsu lauriem -
Lūk, vainagā vij latvji ziedus savus,
Kas rotā tavu nemirstīgo slavu."¹⁾

Latviešu padomju dzejnieki savās liriskas sacerē-
jumos pauž patiesus padomju cilvēka pārdzīvojumus

1) "Brāļu saimē" 156.lpp.

ko tas izjūt dzīvodams un strādādams lielajā tautu saimē. Par lainīgo dzīvi mūsu tauta visvairāk pateicības parādā progresīvās cilvēces avangardam - boļševiku partijai un latviešu tautas labākajam draugam - biedram Staļinam.

IV SASNIEGUMU NOVERTĒJUMS.

Izsekojot latviešu padomju literatūras desmit gadu gaitai, redzam, ka mūsu rakstnieki nopietni pievērsušies padomju cilvēka tēla veidojumam, bez kā vispār nevar būt pilnvērtīga socialistiskā realisma mākslas darba, jo dzīves daudzpusību iespējams attēlot tikai parādot cilvēku, kas ir visas mūsu dzīves veidotājs.

Rakstnieki centušies savos darbos rādīt padomju cilvēka attīstībā līdzī mūsu dzīves attīstības gaitai. - veidojoties socialismam un pārejot uz komunismu. Tikai tāds literārs tēls, kurā nomanām spēcīgu iekšēju dinamiku, var būt pilnvērtīgs un pareizi atspoguļot īstenību tās revolucionarajā attīstībā.

Varam izsekot padomju cilvēka tēla attīstībai arī vēsturiskā gājumā, salīdzinot, kā no visai schematiska, bālasinīga tēla pamazām veidojas arvien pilnīgāks un krāsaināks padomju cilvēka tēls, kurā sakopotas iespējami daudzas pozitīvas rakstura iezīmes un re-

dzamas daudzpusīgi veidotas attieksmes pret dzīvi.

Pirmajā padomju gadā mūsu rakstnieki vēl tikai aizsāk padomju cilvēka tēla veidošanu, jo tad tie vēl nepazīst pilnībā jauno dzīvi un tās radītāju - padomju cilvēku. Tā laika literatūrā varam jau vērot jaunu īpašību augšanu cilvēkā, socialistiskās apziņas mošanās līdz ar darba procesu, bet pilnvērtīgs padomju cilvēka tēls tad vēl nerodas.

Latviešu padomju literatūras sasniegumi Lielā Tēvijas kara laikā ir liels solis uz priekšu arī padomju cilvēka tēla attīstībā.

V.Laciis savos "Nākotnes kalējos" veido heroisma apgarotu padomju cīnītāju, kolektīvu, kas nebaidās grūtību un oīgu gaitā attīstās.

Dziļu psiholoģiski veidotu padomju karavīra tēlu redzam A.Griģuļa un J.Granta labākajos kara stāstos. Padomju cilvēka tēla iekšējā dinamika vislabāk saskatāma A.Griģuļa leitnanta Krista tēlā stāstā "Caur uguni un ūdeni".

Visumā schematicāks par ierindas cīnītāja tēlu ir tautas atriebēja - varonīgā partizana tēls. Arī spēcīgās N.Rudziņa poēmas "Nāves vilciens" divi tēli varēja būt dziļāk izstrādāti.

Aizmugures varoni visai veiksmīgi veidoja A.Sakse un A.Brodele. A.Brodeles stāstā "Stiprie cilvēki" un A.Saksas stāstā "Atgriešanās dzīve" padomju cilvēka tēla attīstība parādīta psiholoģiski precīzi.

Pēckara periodā redzam gan veiksmīgus, gan arī

mazāk izdevušos Lielā Tēvijas kara cīnītāju tēlu veidojumus. Izcila nozīme šai laikā ir V.Lāča monumentalajai epopejai "Vētra", kas plašos vilcienos tēlo mūsu tautas masu cīņu Lielā Tēvijas kara laikā. "Vētras" kaujinieku tēlos reljefi atklājas tipiskās padomju cīnītāja īpašības, kaut patēla ir to individuālā seja. Krāsaināki ir varonīgo partizanu tēli.

Padomju cilvēks - jaunās dzīves celtnieks savā spēkā parādās pēc VK(b)P CK vēsturiskajiem lēmumiem

Visvairāk mūsu rakstnieki pievērsušies kolektivizācijas temai. Literarajos darbos par šo temu redzam jaunu rakstura īpašību veidošanos cilvēkā, kas Padomju Latvijas laukos rod ceļu uz kolektīvu darbu. Mūsu darba zemniekus visplašāk attēlojusi A.Sakse romanā "Pret kalnu", otrkārt V.Lācis epopejā "Vētra". A.Sakse izcēlusi labi padomju cilvēka attīstības gājumu cīņā par dzīves jauncēlsmi un cīņā pret šķiras ienaidniekiem. Romāns "Pret kalnu" dod pirmo krāsaino partijas darbinieka tēlu un visspilgtāk izveidoto komjaunietes tēlu latviešu padomju literatūrā. Kolektivizācijas process šai darbā nav līdz galam izveidots, tāpēc arī padomju cilvēki tur vēl nav parādīti kolektīvajā ražošanas darbā.

Spēcīgs padomju cilvēka tēls ir J.Granta stāstā "Vēja pusē", kas pareizi realistiķi veidots tā attīstības gaitā. Straujups izaug par cilvēku, kas cieņīgs stāties bolševiku partijas rindās.

Kolchoznieka tēlu ieraugām A.Brodeles lugās -

"Upesciema pavasaris" un "Zelta druva". "Zelta druvā" redzam, ka pieaug rakstnieces meistarība padomju cilvēka tēla veidošanā. "Zelta druvā" izcilākie tēli ir kolchoza priekšsēdētājs, partijas darbinieks Sakne un kolchoza darba pirmindniece Līze Salmiņa. Līze Salmiņa ir vislabāk veidotais kolchoznieces tēls latviešu padomju literatūrā līdz šim. Labi saskatāma viņas veidošanās socialistiskajā darbā.

Liriskā par kolchozu tēmu visumā vairāk deklaratīva elements, bet labākais darbs par cilvēkj apziņas veidošanos ir J.Vanaga cikls "Kopsaimnieks".

Rūpniecības darba cilvēkus visplašāk tēlojis V.Lācis epopejā "Vētra". "Vētras" varoņi ir tipiski padomju cilvēki, kaut gan diezgan maz parādīti savā tiešajā darbā.

J.Vanaga lugā "Satikšanās krastā" rāda spēcīga boļševika inženiera Vēvera tēlu, kas savus spēkus ieliek mūsu rūpniecības atjaunošanas darbā. Lugas vērtību visumā mazina schematicais partārdzes Meteres tēls.

Idejiski un mākslinieciski spēcīgi veidoti padomju cilvēku tēli ir A.Griguļa lugā "Māls un porcelāns". Lugas varoņi cīnās par Staļina piegādes lielajiem mērķiem, ka mūsu dzīvi tuvina komunistiskajai sabiedrībai. A.Griguļa inženieris Skulte un direktore Krusa lugas gaitā nepārtraukti aug. Līdz tam latviešu padomju literatūrā vēl nesastapām tik dziļi psiholoģiski veidotus harmoniskus padomju cilvēku raksturus, kā šai darbā.

Inteligences pāraugšanas tema mūsu literatūrā skarta samērā maz. Pēdējā laikā nav neviena tik plaši un reljefi veidota inteligenta tēla, kāds ir mākslinieks E.Prāmnieks V.Lāča epopejā "Vētra". Otrkārt jāmin Kaivas Atvasaras tēls A.Griguļa lugā "Māls un porcelāns".

Mūsu literatūras sasniegumiem padomju cilvēka tēla veidojumā ir liela audzinoša nozīme, jo tie pareizi idejiski un mākslinieciski pilnvērtīgos tēlos iezīmē visas padomju dzīves lielumu.

Līrikā padomju cilvēka patriotisms, cēlās tautu draudzības jūtas, uzticība Ļeņina Staļina partijai un mūsu labākajam draugam biedram Staļinam viscildenāk atklājas J.Sudrabkalna dzejā. Latviešu padomju rakstnieku darbos, padomju cilvēka tēlu veidojot, jākonstatē arī zināmi trūkumi: paviršība un schematisms, individuālu vaibstu trūkums, kas mazina tēlu iedarbību un literatūras nozīmi vispār.

Latviešu padomju literatūrā nav vēl tāda padomju cilvēka tēla, kurā būtu sakopotas visas cildenākās padomju cilvēka īpašības, kā tas ir krievu padomju literatūrā.

Paveiktajam darbam tomēr ir liela nozīme mūsu tautas audzināšanā un tās cīņā par labāku dzīvi, par komunismu.

V T E Z E S

1. Lielā Oktobra Socialistiskā revolūcija, sagraudama satrunējušo kapitalisma iekārtu, iznīcinādama iespēju cilvēkam ekspluatēt citus cilvēkus un iznīcinot vergošanu privatīpašumam, radīja jauna tipa cilvēku - padomju cilvēku, kam ir pilnīgi jauna - socialistiska attieksme pret valsti, sabiedrību, darbu un gimeni. Jaunā cilvēka galvenais mērķis - pēc iespējas ātrāk uzcelt komunismu. Bolševistiska principialitate, aktivitāte, mīlestība pret visu progresīvo, naida pret mūsu zemes ienaidniekiem un kapitalistiskās iekārtas paliekām cilvēka apziņā, raksturo padomju cilvēku.

2. Mūsu literatūras uzdevums, kas izriet no VK(b)P CK 1946.gada 14.augusta lēmuma, palīdzēt partijai un tautai audzināt jaunatni tādā garā, lai tā būtu bezgalīgi uzticīga padomju iekārtai un pašizliedzīgi kalpotu tautas interesēm. Literatūrai jāparāda padomju cilvēka augstās īpašības, jāpaver tam nākotnes perspektīvas, jānosoda pagātnes sārņi, kas traucē attīstību.

3. Latviešu padomju literatūras 1940./41.gada periodā vēl nav darbu, kas rādītu pilnvērtīgu un krāsainu padomju cilvēka tēlu. Prozas darbi attēlo jaunu rakstura īpašību veidošanos cilvēkā, socialistiskās apziņas mošanās darba procesā, bet lirika pauž gaišu prieku par iegūto brīvību, kaut visumā pārdzīvojumu izteiksme vēl diezgan deklarativa.

4. Tikai Lielā Tēvijas kara kauju ugunīs latviešu padomju rakstnieki īsti iepazīna diženo padomju cilvēku. Šā laika literarajos sacerējumos parādās cilvēku tēli ar tipiskām kaujinieku rakstura īpašībām un lielu prasmi kara mākslā. Labākajos kara stāstos redzam dažus padomju cīnītāju tēlus, kas raksturoti arī individuāli spēcīgi. Schematiskāks ir partizana tēls. Aismugures varoņi pareizi psihologiski veidotu redzam A.Sakses un A.Brodeles stāstos. Lirika labā mākslinieciskā formā apliecina, ka padomju patriotisms ir pamatā visām padomju cilvēka labākajām jūtām.

5. Pēc Lielā Tēvijas kara, kas vainagojās ar mūsu tautas uzvaru, rakstnieku uzdevums parādīt padomju cilvēku boļševiku partijas vadībā cīņā par kara postījumu likvidēšanu, dzīves jauncelsmi un cīņā pret kaitnieciskajiem elementiem. VK(b)P CK vēsturiskie lēmumi palīdzēja rakstniekiem ielūkoties mūsu dzīves īstenībā, ieskatīties padomju cilvēkā un to idejiski pareizāk attēlot mākslinieciski pilnvērtīgos tēlos.

6. Darba zemnieku dzīves tēlojumos redzam, ka vien sētniekiem ar laiku rodas prasība pēc socialistiska ražošanas darba artelī. Padomju patriotisma iedvesmoti, partijas darbinieki vada lauku dzīves jauncelsmes darbu. Izceļas lauku aktīva un komjaunatnes organizācijas nozīme. A.Sakse romanā "Pret kalnu" dod pirmo reljefi veidoto partijas darbinieka tēlu un visspilgtāko komjaunietes tēlu.

7. J. Granta stāstā "Vēja pusē" reali veidota zvejnieku dzīve, uz kuras fona izceļas partijas un padomju darbinieku tēli cīņā par dzīves atjaunošanu un ražošanas darbu artelī. Fabrikas direktors Straunjups izaug par cilvēku, kas cienīgs stāties partijas rindās.

8. Kolchoznieka tēla veidošanās procesu atklāj A. Brodeles dramaturģija. Komediņā "Zelta druva" darba pirmrindnieki attīstās, ieslēgdamiies socialistiskajā sacensībā par augstām ražām. Pieaug partijas organizatoriskā nozīme cīņā par kolektīvās saimniecības uzplaukumu un cīņā pret vecajām paliekām dažu kolchoznieku apziņā.

9. Rūpniecības strādnieki un darba vadītāji aug cīņā par dzīves atjaunošanu un Staļina piegādes realizēšanu pirms termiņa. Idejiski un mākslinieciski labi veidotie padomju cilvēku tēli šai nozarē ir V. Lāča, A. Griguļa un J. Vanaga literarajos sacerējumos. A. Griguļa lugā "Mēls un porcelāns" ir harmoniski, psiholoģiski dziļi attēloti padomju cilvēki, kas nepārtraukti attīstās cīņā par labāku dzīvi, cīņā par komunismu un iezīmē visai augstu pakāpi padomju cilvēka tēla attīstībā latviešu padomju literatūrā vispār.

10. Inteligences pāraugšanas tema skarta samērā mazāk. Reljefākais inteligenta tēls ir mākslinieks Prāmnieks V. Lāča epopejā "Vētra". Raksturīgi attēlota bijušā "tīrās" mākslas pārstāvja izaugšana par socialistiskā realisma meistarū un Ļeņina Staļina partijas biedru

11. Līrikā padomju cilvēka patriotismu, tautu draudzību, uzticību boļševiku partijai un mūsu labākajam draugam biedram Staļinam idejiski un mākslinieciski vispēcīgāk atspoguļojis J.Sudrabkalns.

12. Latviešu padomju rakstnieki centušies veidot savos darbos padomju cilvēka tēlu attīstībā līdz ar visas mūsu dzīves veidošanos no socialisma uz komunismu.

Tēlu veidojumā vēl līdz šim jākonstatē arī trūkumi: zināma paviršība, schematisms, individuālu vaibstu trūkums, kas mazina tēlu iedarbību un literatūras nozīmi. Latviešu padomju literatūrā nav vēl padomju cilvēka tēla, kas ietvertu sevī visas cildenākās padomju cilvēka īpašības. Tomēr arī līdzšinējiem sasniegumiem ir liela nozīme mūsu tautas audzināšanā un cīņā par komunismu.

AVOTI UN IZMANTOTĀ LITERATURA.

I Teoretiskā literatūra.

1. K.Marks i F.Engels. Ob iskusstve. Sov.Literatura. 1943.
2. K.Marks i F.Engels. Soč.t.IV.
3. V.I.Ļeņins. Par kulturu un mākslu. LVI, 1947.
4. J.V.Staļins. Raksti. IV un VI sēj. LVI, 1948.
5. J.V.Staļins. Ļeņinisma jautājumi. VAPP gr.apg.1945.
6. J.V.Staļins. Par Padomju Savienības Lielo Tēvijas karu. VAPP gr.apg.1946.
7. J.V.Staļins. Runa pirms vēlēšanām Maskavas pilsētas Staļina vēlēšanu apgabala vēlētāju sapulcē 1937.g.11.decembrī. VAPP gr.apg.1945.
8. M.Gorkijs. Par literatūru. VAPP gr.apg.1946.
9. Par boļševistisko idejiskumu. LVI 1949.g.
10. M.P.Baskins. Marksisma Ļeņinisma klasiķi par komunistisko morāli. LVI 1948.
11. J.N.Umanskis. Personība socialistiskā sabiedrībā. LVI, 1948.
12. M.Lennovs. Kritika un paškritika - padomju sabiedrības attīstības dialektiska likumsakarība. LVI, 1948.
13. A.Blatins. Draudzība un biedriskums. LVI, 1949.
14. F.Konstantinovs. Socialistiskās apziņas loma padomju sabiedrības attīstībā. LVI, 1949.
15. A.Soboļevs. Par padomju patriotismu. LVI, 1949.
16. M.Rozentals. Lielā Oktobra Socialistiskā revolūcija un jauna cilvēka veidošana. LVI, 1948.

II P e r i o d i k a.

1. Cīņa. 1940.un 1941.
2. Padomju Latvija. 1940.un 1941.
3. Literatūras Avīze. 1940.un 1941.
4. Karogs. 1940.un 1941.
5. Literatūras kalendārs. 1941.
6. Literatūras almanachs Karogs. 1942.,1943.un 1944. Maskavā.
7. Cīņa. 1944.Kirovā.
8. Cīņas literārais pielikums. 1942.,1943.un 1944. Kirovā.
9. Latviešu Strēlnieks. 1941.-1945.

10. Cīņa. 1945.-1950.
11. Literatura un Māksla. 1945.-1950.
12. Karogs. 1945.-1950.
13. Padomju Latvijas Boļševiks. 1947.
14. Literatūras gada grāmata. 1946.
15. Literatūras Almanachs. 1948.

III A v o t i.

1. A.Upīts. Speck, Butter, Eier. LPSR gr.apg.Maskavā 1944.
2. J.Sudrabkalns. Brāļu saimē. LVI 1948.
3. V.Lācis. Nākotnes kalēji. Cittautu literatūras apgāds Maskavā, 1943.
4. V.Lācis. Vedekla. VAPP gr.apg.1945.
5. V.Lācis. Uzvara. VAPP gr.apg.1945.
6. V.Lācis. Vētra. I, II LVI,1947.
III, LVI 1948.
7. A.Sakse. Atgriešanās dzīvē. LVI 1948.
8. A.Sakse. Lūzums. LVI, 1949.
9. A.Sakse. Pret kalnu. LVI, 1948.
10. A.Grigulis. Uz kuru ostu? VAPP gr.apg.1945.
11. A.Grigulis. Vētrā. VAPP gr.apg.1946.
12. A.Grigulis. Kā Garpēteros vēsturi taisīja. LVI,1946.
13. A.Grigulis. Caur ūguni un ūdeni. 2.izd.LVI, 1947.
14. A.Grigulis. Māls un porceļšans. LVI 1947.
15. A.Balodis. Cīņu un uzvaru gaismā. VAPP grāapg.1945.
16. A.Balodis. Dzīvības sējēji. LVI,1948.
17. V.Bērce. Stipro spēks. LVI, 1948.
18. V.Bērce. Firmie vienpadsmit. LVI, 1949.
19. A.Brodele. Stiprie cilvēki. VAPP gr.apg.1946.
20. A.Brodele. Upesciema pavasaris. LVI, 1948.
21. A.Brodele. Skolotājs Straume. LVI, 1949.
22. A.Brodele. Zelta druva. LVI, 1949.
23. A.Čaks. Patrioti. LVI,1948.
24. A.Čaks. Zem cēlās zvaigznes. LVI, 1948.
25. C.Dinere. Seržanta Sarmas dziesma. LVI, 1947.
26. J.Grants. Mazas upes sākums. VAPP,gr.apg.1945.

27. J.Grants. Kalna sādžas aizstāvēšana. LVI, 1947.
28. J.Grants. Vēja pusē. LVI, 1949.
29. M.Ķempe. Rīta vējš. VAPP gr.apg.1946.
30. I.Lēmanis. Klusie varoņi. VAPP gr.apg.1945.
31. V.Lukss. Skarbums. VAPP gr.apg.1941.
32. V.Lukss. Tēvā un dēls. VAPP gr.apg.1945.
33. V.Lukss. Kara krūze. VAPP gr.apg.1945.
34. M.Rudzītis. Nāves vilciens. LPSR grām.apg.Maskavā,
1944.
35. J.Plaudis. Laika lielums. LVI, 1948.
36. B.Saulītis. Gaismas gadi. LVI, 1949.
37. P.Sils. Dziļi ūdeņi. LVI, 1948.
38. J.Vanags. Satikšanās krastā. LVI, 1948.
39. P.Vīlīps. Fabrika pie Gaujas. LVI, 1949.
40. P.Vīlīps. Tuksneša dārsos. LVI, 1949.
41. Karavīru dziesmas (sakārtojis A.Grigulis). VAPP,gr.apg.
1945.